

Bitik Erkekler:

Teknoloji Erkekliği Nasıl Sabote Etti?

- Philip Zimbardo -

Kitap Özetini ve İncelemesi

Yazan: İbrahim

oku_gk@protonmail.com

gerceginkitabi.wordpress.com

gerceginkitabi.com

Mart 2025

Sunuş

Gerçeğin Kitabı blogunun okurları İbrahim'i Hayalet Avcıları filmi incelemesinin misafir yazarı olarak biliyorlar. Bu yazısında benim feminizm okuma listemde uzun süredir bekleyen bir kitabı kelimenin tam anlamıyla **inceliyor**. Ve bunu bir Kuran bağlısının gözüyle yapıyor. Saygıdeğer bir emeğin ve ahlaki sorumluluk bilincinin ürünü olan bu yazıyı neredeyse değiştirmeden yayınlıyorum.

Dipnotları uzun bulabilirsiniz ama lütfen bunların değerli notlar olduğunun farkına varın. Çünkü İbrahim farklı kaynakları yan yana getirerek konuya bütüncül bakmaya çalışıyor. Bütüncüllük. Uzmanlık alanlarına dalıp unuttuğumuz bir şey bu. Ve tam da ekoloji krizi, enerji krizi, jeopolitik krizler, aile krizi gibi uzayıp giden ve aldığımız eğitim ve maruz kaldığımız yönlendirmeler nedeniyle bize ilgisizmiş, kopukmuş gibi görünen bir sorunlar listesini anlayıp çözebilmek için bize gereken bir şey. Bunun yanı sıra bu değerlendirmelerin bir araştırmacı profesyonel değil, konu edilen sorunun kısmen mağdur tarafında bulunan biri tarafından yapıldığını dikkate alın.

Oyun bağımlılığı, medya, toplumun kadınlaşması (feminizm), sağlığın bozulması gibi sorunların kesişim noktasında yeni kuşak ve erkekler bulunuyor. Bu kitap hem cinsiyet gözetmeksizin gençler hem de yaş gözetmeksizin erkekler için kaygılananlara. Çocuklu ailelere bu incelemeyi okutun. Oyunlardaki ve medyadaki sorunu "şiddet" sananlara okutun. Kitabı okumuş olanlara da okutun çünkü bir kitabı sizden başkalarının nasıl anladığını öğrenmek değerli olabilir. 69 sayfa gözünüzü korkutmasın çünkü bunlar başka yerde bulma olasılığınızın pek olmadığı yorumlar. Her zaman olduğu gibi geribildiriminizi rica ediyorum. Sorunlarını konuşmayı değil görmezden gelmeyi yeğleyen bir toplum hiç kuşku yok ki Allah'ın kayıracağı bir toplum değildir. Okutun, yayın, yorum yapın, eleştirin, çevrenizde tartışın. Bize zarar vermek için sıraya girmiş olan makineleri ve ağıları yararımız için kullanın.

Selim Çalışkan

Giriş

Kitap, Stanford deneyiyle¹ ün kazanmış olan Phil Zimbardo ve yardımcısı Nikita Coulombe tarafından yazılmış. İngilizce ismi Man Disconnected. "Disconnect" daha çok internet bağlantısının kopması anlamında kullanılan bir sözcük. Kitaba bu ismin verilme sebebi, çoğunlukla porno ve bilgisayar oyunu² bağımlılığı üzerinden yeni nesil erkeklerin yaşadığı teknoloji destekli sorunları, diğer bir deyişle hayatla bağlantıyı koparmalarını anlatıyor oluşu. Semptomlar, Nedenler ve Çözümler olarak üç bölüme ayrılmış. Son kısımda ise çeşitli anketler ve uzun bir kaynak listesi var. Kadın

---

¹ 1971 yılında bir grup üniversite öğrencisinin mahkûm ve gardiyan rollerine girmesiyle gerçekleştirilen, sonradan meşhur olmuş bir psikoloji deneyi.

² Kişisel bilgisayar, oyun konsolu veya taşınabilir aygıtlarda oynanabilen oyunlar için bu yazıda genel olarak "bilgisayar oyunu" adı kullanılacaktır.

haklarından bahsetmenin popüler olduğu bir dönemde unutulmuş erkekler için iyisiyle kötüsüyle önemli bir ihtiyacı karşılama çabasında bu kitap.

Önemli bir ihtiyaç çünkü modern toplum kadınların sorunlarına -ya da sorun olduğu düşünülen konulara- eğilmekten erkekleri unuttu. Kadınlara yeni roller biçilirken erkeklerden geleneksel rollerini devam ettirmeleri, bununla birlikte önceden sahip oldukları bazı haklardan kadınlar lehine feragat etmeleri bekleniyor. Toplum üzerinde -çeşitli propagandaların da etkisiyle olsa gerek- "yüzyıllardır mağdur edilen kadınların durumlarını artık düzeltmemiz lazım" gibi bir düşünce hâkim. Tabii onları mağdur ettikleri düşünülen erkeklerin daha iyi bir halde oldukları da varsayılıyor. Ama görünen durum öyle değil. Yeni nesil erkekler bir şekilde başlarının çaresine bakamıyorlar. Nasıl "erkek" olacaklarını bilmiyor, cesaret edemiyor, tembellik ediyor ya da yeterli imkânı bulamıyorlar. Teknolojideki gelişmeler de bu ateşe benzin dökmekte. Porno ve bilgisayar oyunları, beklentileri karşılama yolunda stresle baş edemeyen erkekler için güvenli limana dönüşmüş durumda. Bunlar bir çeşit dijital uyuşturucular artık.

Olabildiğince detaylı bir özet olsun istiyorum çünkü kitapta yazarların çoğu yaşadığım şeyler. Çocukluğum 90'ların sonu 2000'lerin başında geçti. Bugünkü kadar olmasa da teknolojinin ve seküler eğlence kültürünün yoğun etkisi altında büyüyen bir neslin üyesiyim. Özellikle taşınabilir cihaz ve internet teknolojilerindeki gelişmelerin, bu yazıda bahsedilen durumlara sahip erkek çocuğu sayısını arttıracaklarını düşünüyorum ve uyarı amacıyla da bu yazıyı yazıyorum. Hemen her şeyi görebildiğiniz bir ekrana ve internet erişimine sahip bu cihazların, çocukluk yıllarından itibaren kendilerine bağımlı olan insanları baştan aşağı şekillendirebileceği kanaatindeyim.³

Konu hangi dini -yani varoluşa bakışımızı, ahlak anlayışımızı, yaşam biçimimizi- benimseyeceğimizle de alakalı. Daha önce çocukluk yıllarımda defalarca kez izlediğim Hayalet Avcıları filmlerinden ve bu filmlerdeki tektanrı karşıtı aşılama bahsetmişim.⁴ Şimdiki nesil benzer aşılamalara ve fazlasına bir bilgisayar oyununu

---

³ Toplumun beklentilerinin, değerlerinin, algılarının değişmesi teknoloji ile doğru orantılıdır. (Ömür Kurt - Küçük Adamlara Büyük Oyunlar, s24)

"Antropolojinin, sosyolojinin ve psikolojinin üzerinde sözleştiği bir ilke olarak şunu rahatlıkla iddia edebiliriz; toplumlardaki genel davranış, konuşma, hissetme ve düşünme tarzlarındaki büyük dönüşümler yeni araçların benimsenmesiyle de sıkı sıkıya bağlantılıdır." "Ancak matbaanın, elektriğin, radyonun, televizyonun ve nihayet dijital devrimle beraber akıllı ekran teknolojilerinin icadı zamanı adeta hızlandırmış, çok büyük değişimleri çok kısa zaman dilimlerine sıkıştırmıştır. Üstelik bu teknolojilerle dünyayı bilme biçimimiz kökten değişmiştir." (Desmurget - Dijital Ahmak Fabrikası, s11)

"Bir kültürün içinden ya da dışından bir teknoloji başlatılır ve bu teknoloji duyularımızdan birine ya da diğerine yeni bir vurgu ya da üstünlük verirse, bütün duyularımız arasındaki oran değişir. Artık ne eskiden hissettiğimiz aynısını hissederiz ne de gözlerimiz ve kulaklarımız ve öteki duyularımız aynı kalır." (Desmurget, s12, Marshall McLuhan'dan bir alıntı)

"Youtube, diziler, filmler, müzik klipleri, video oyunları, standartları, yani genellikle örtük davranış, görünüm veya beklenti normlarını üretmeye yarayan gerçek makinelerdir." (Desmurget, s225)

⁴

<https://web.archive.org/web/20240409044920/https://gerceginkitabı.wordpress.com/2022/08/25/insansi-ve-zayif-tanri-imgesinin-asilanmasi-hayalet-avciları-ornegi/>

oyarken de maruz kalabiliyor. Bu nedenle yazıda Kuran ve İslam'dan da söz edeceğim. Zimbardo meselenin bu kısmına değinmiyor ama tektanrıcılığın terk edilmesinin nedenleri ve sonuçları üzerine de konuşulabilecek bir kitap olmuş.⁵

Kitabın önemli bir kısmını istatistikler oluştururken verilerin çoğu ABD ve İngiltere'den. Bu size "bunlar bizim sorunumuz değil demek ki" dedirtmesin. Türkiye batıdan ithal yasalarla yönetilen, yıllardır yoğun bir kültür emperyalizminin etkisi altında bulunan bir ülke. Bu nedenle batılılara has dertlerin çoğu şimdi bizim de derdimiz. Verileri okurken bunu akılda tutmak gerek. Yine bu yazıda sinirbilim alanında çalışan Michel Desmurget'in Türkçeye "Dijital Ahmak Fabrikası" ismiyle çevrilen kitabından da sık sık alıntılar yapacağım. İki kitabın beraber okunmasını tavsiye ediyorum. Yeni nesil bilişim olanaklarının büyüünün ardındaki tehlikelerden haberdar olmak için benzer içeriklerin okunması ve okutulması şart. Çünkü durum bireyin ve toplumun sağkalımını etkileyecek kadar önemli.

* * *

Değişen yaşam dinamiklerinin yeni nesil erkekleri sudan çıkmış balığa döndürdüğü söylenebilir. Çekirdek ailelerde eski tip kalabalık ailelere göre yeterli erkek rol modeli yok. Baba ya hiç yok (boşanma, erken ölüm vd.) ya da var olanları yetersiz. (İşkolik, bıkkın vd.) Rehbersiz kalan erkekler içki, sigara, kumar ve uyuşturucu madde gibi kötülüklerin yanına dijital uyuşturucuları da ekledi. Porno ve bilgisayar oyunlarının etkisi büyük olabiliyor. Sürekli yeni içeriklerle desteklendikleri, belli tekniklerle üretildikleri, ulaşmalarının kolay ve ucuz -hatta bedava- olması ve sağladıkları hazlar sebebiyle kişide bağımlılık oluşturma ihtimalleri yüksek. Bu hazlar ile gelen tatmin hissi o kadar yüksek ki, bağımlı olduktan sonra ders çalışmak gibi sorumluluk gerektiren işler ya da kitap okumak, gezmek ve başka insanlarla tanışmak gibi faaliyetler genç erkekler için keyif vermeyen sıkıcı şeylere dönüşebilir. Bu durum uzun vadeli mutluluk hedefleri uğruna yapılması gereken zorunlu işleri ötelemeye ya da tamamen terk etmeye sebep olabilir. Sonuçta rehbersiz kalan, uyuşturucularla anlık tatmine ulaştığı için uzun vadeli mutluluk hedefleri adına kendilerini kamçulamayan bu yeni nesil erkekler, ilerisi için

---

⁵ Konuya Kuran'daki zikir (hatırlama, göz önüne getirme, bilinen şeyleri akılda tutma) kavramı üzerinden de yaklaşılabilir. Dünyaca ünlü şirketlerin dünyaca ünlü olmalarına rağmen reklam ve pazarlamaya milyonlar harcamaya devam etmelerinin sebebidir bu. İnsanların gözlerinin önünden çekilirlerse akıllarından da gideceklerini ve yerlerini daha fazla reklam yapan diğer şirketlerin alacağını bilirler. Çocukluk yıllarıyla birlikte ekranların etkisinde büyüyen insanlar bu ekranlarda çoğunlukla özgürlükçü seküler yaşama ait öğeleri gördükleri ve her izleyişte tekrar tekrar hatırlayıp belleklerine kazıdıkları için, akıllarında bunlar kalacak ve bu da ahlaki tercihlerini, uzun vadeli kararlarını ve günlük eylemlerini etkileyecektir. (Yeme-içme, giyim-kuşam, kadın-erkek ilişkilerine yaklaşım vd. birçok konu) Kuran'da güvenen insanlardan sürekli Allah'ı anmaları ve belli vakitlerde salat/namaz eyleminde bulunmalarının istenmesi de muhtemelen bu sebepten. Kişi Allah'ı, onun öğütlerini ve yasalarını ne kadar zikrederse aklında o kadar kalacak ve bu durum eylemlerine de o kadar yansıtacaktır. Ne kadar unutursa da yerini farklı düşünceler ve eylemler alacaktır. Çünkü ne zihin, ne de eller boş durabilir. <https://web.archive.org/web/20240409050658/https://gerceginkitabı.wordpress.com/2015/09/03/dinden-bosalan-yeri-din-doldurur/>

gönüllü olarak çaba sarf etmiyor ve umursamazlıkları yüzünden yitime uğrayabiliyorlar. Bazı ana-babalar ise bu durumun ayırdına varamıyor ve erkek çocuklarının dizlerinin dibinde, ekran başında olmasını güvenli bulabiliyorlar.⁶

Birçok erkek ailesinin güvenli sınırları içinde kalmak istiyor (s14). Geleneksel erkek rolünde başarılı olma korkusu yaşayan genç erkekler, reddedilme korkularının olmadığı ve övgü alabildikleri porno ve bilgisayar oyunlarına yöneliyorlar. Bu durum, vakitlerinin önemli bir kısmını dört duvar arasında harcamalarına sebep olduğu için sosyal beceriler geliştirmelerinin önünde büyük bir engel.⁷ Pornoyu çoğunlukla erkekler izlerken⁸ tahrik edilmeleri de kolay: “Örneğin stresli çevrelerde bir erkeğin libidosu yükselirken, kadının ki düşüyor. Erkek beyni seks ve aşkı ayırırken bu sinirsel sistemler kadın beyninde birleşik, kadın beyni zihinsel ve fiziksel tahriki ayırt ederken erkek beyninde de bu ikisi birleşik. Erkekler ve kadınlar farklı erotik ipuçlarını seçiyorlar, bu ipuçlarını işleyen farklı yollara sahipler ve bu ipuçlarına cevaben farklı davranışlar gösteriyorlar (s18).” Erkeklerin cinsel arzularının tetiklenmesi kadınlara kıyasla daha kolay görünüyor. Teşhirciliğin arttığı ve normal kabul edildiği bir çağda erkeklerin daha kolay bir şekilde baştan çıkarılabileceğinin ve etki altına alınabileceğinin işareti bu durum. Sürekli cinsel uyarıcılara maruz kalan yeni nesil erkeklerin hızlı, kolay ve ucuz yoldan tatmin sağlayan pornoya yönelmeleri bu yüzden kaçınılmaz görünüyor.

Teknoloji bağımlılığının dikkat dağıtıcı yönü hakkında da uyarı var (s19).⁹ İlgimizi bir şeyden diğere çabucak kaydırmamıza sebep olabilen bu durum, tek bir işe odaklanmamızı zorlaştırıyor. Mesela Twitter gibi sanal ortamlar insanları daldan dala sürükleyerek tek bir konu hakkında kapsamlı tartışmaların dönmesini, bilinçlenmenin gerçekleşmesini ve olası çözümlerin üretilmesini engelliyor. Birkaç satırlık yazılara ya da birkaç saniyelik vidyolara bağımlı olduğunda daha fazlasına katlanmak zorlaşır. Özellikle geleceklerine yatırım yapmaları gereken çocuklar için sıkıntılı bir durum bu. Vakitlerinin önemli bir bölümü ayartıcı yönü güçlü olan bu teknolojiler tarafından çoğunlukla zararlı ya da gereksiz içeriklere maruz bırakılarak çalınıyor. Onlar bu cihazların kendilerine verecekleri olası zararlardan habersizler ve bu haldeyken bağımlı oluyorlar.¹⁰ Boşa harcadıkları vakitlerinin değerini anlamaları için doğru şekilde

---

⁶ Oysaki biz aslında paket halinde satılan televizyon programları, çizgi filmler ya da bilgisayar oyunları ile çocuklarımıza gelecek satın alıyoruz! Onlar izledikleriyle mutlu oluyorlar, bizler ise onların sessizce televizyon izleyerek ‘uslu birer çocuk’ olmalarından dolayı ‘mutlu’ oluyoruz! (Ömür Kurt - a.g.e. s147)

⁷ “Tasarım itibarıyla çocuk sosyal etkileşimler için bağlantılandırılmıştır.” (Desmurget, s134)

⁸ Kitapta bazı porno sitelerini takip edenlerin %70’den fazlasının erkek olduğu, fakat iş pornoya para ödemeye gelince bu oranın %98’e çıktığıyla ilgili veriler var (s17).

⁹ “Yakın zamanlı bir çalışmaya göre ders esnasında bir öğrencinin telefonunu masaya koymasının istenmiş, telefon tamamen pasif ve sessiz kaldığında bile, bilişsel performansını olumsuz yönde etkileyecek biçimde dikkatinin dağıldığı ortaya çıkmıştır.” (Desmurget, s120)

¹⁰ “Hazza yatkinlik açısından çocuklarımızın beyinleri tüm o yaşlı laboratuvar farelerinin beyinlerinden pek de farklı değildir. Bu fareler, bir pedal aracılığıyla ödül sistemlerinin belirli anahtar hücrelerini elektrikle uyarma fırsatını bulduklarında en ilkel ihtiyaçlarından (besin, üreme, vb.) dahi

yönlendirilmeleri gerek. Ama görünen o ki bunu yapmaları gerekenler tam tersi istikamette ilerliyorlar.¹¹

Televizyon, VCD oynatıcı, dekoder, oyun konsolu, bilgisayar, mp3 oynatıcı vd... Eskiden bu cihazların ayrı ayrı yaptıkları işleri şimdilerde bir akıllı¹² aygıt tek başına yapabiliyor. Bunları çocuğunuzun eline kontrolsüz bir şekilde verdiğinizde onlara yüzlerce saatlik oyalanma ve çeşitli aşılmalara maruz kalma imkânı da sağlıyorsunuz. Çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel ve sosyal becerilerini geliştirecekleri en uygun yıllar, bu cihazlar tarafından sömürülüyor.¹³

Çocukların ekran başında günde 1-2 saatten fazla zaman geçirmemeleri tavsiye ediliyor ama birçok çocuğun buna uymadığı açık: "2013'te Amerikan Pediatri Akademisi, çocukların günümüzde okulda geçirdikleri vakitten daha fazlasını medyada geçirdiğini söylüyor (s21)." Aklıma "şu televizyondan bir reklam aç da çocuğu yedireyim" diyen

---

vazgeçebilmektedir. Bir çocuğun ya da ergenin bu fizyolojik önceliğe karşı mücadele etmesi, özellikle de araştırmacı ve mühendis orduları her potansiyel biyolojik zayıflığı para birimine dönüştürmek için gerekli tüm anahtarları endüstriyel dünyaya utanmadan sattıklarında, gerçekten kolay değildir." (Desmurget, s198)

Yine aynı kitapta, bağımlılık düzeyine ulaşılsa bile ekranların potansiyel zararlarına maruz kalınabileceği anlatılıyor:

"Bir davranışın zararlı olması için patolojik olması gerekmemektedir. Başka bir deyişle, bir çocuğun klinik anlamda akıllı telefonuna, sosyal ağ platformlarına veya oyun konsollarına "bağımlı" olmaması, her türlü olumsuz etkiden beri olması demek değildir." (Desmurget, s61)

¹¹ "Çocuklarımıza yaptıklarımız affedilemez. İnsanlık tarihinde hiçbir zaman bu kadar büyük ölçekte böyle bir beyinsizleştirme deneyimi yaşanmadı." (Desmurget, s259)

¹² Akıllı telefon, akıllı televizyon, akıllı saat, akıllı ev... Son yıllarda bu "akıllı" sözcüğünün kullanıldığı birbiriyle alakasız birçok yer var. Ben bu yazıda "akıllı" sözcüğünü internete bağlanabilen televizyon, telefon ya da tabletler için kullanıyorum. Yanlış sözcük seçimleri algıları bozar. Bugün adına "akıllı telefon" dediğimiz cihazların özellikleri itibarıyla aslında birer "cep bilgisayarı" ya da "cep oyun konsolu" olduğunu bilmek gerek. Eskiden derslerini aksatır diye çocuklarına bilgisayar ya da konsol almaktan korkan aileler şimdilerde rahat bir şekilde akıllı telefon alıyorlar. Ne de olsa isminde "telefon" geçiyor değil mi? En fazla birileriyle konuşurlar, başka ne yapacaklar!

¹³ "Verimsiz, gelişimsel faydadan yoksun saatler. Çocukluk ve ergenliğe özgü büyük beyin plastisite dönemleri bittikten sonra bir daha telafisi olmayacak mahvolmuş saatler." (Desmurget, s73)
"Beyin plastisitesi (esneklik) bir ömür boyu devam etse de ilk altı yıl ve sonrasında da ergenlik dönemi beyinin en yoğunlaşabilir ve esnek yıllarını oluşturur." (Desmurget, s13. Bu "esnek" yıllarda yoğun bir şekilde maruz kalınacak aşılmalara etkisini düşünün. Bu etkinin bilincinde olanlar ağacı yaşken eğmek için ekran teknolojilerini sürekli kullanıyorlar) "Başka bir deyişle, yaptığımız, yaşadığımız veya deneyimlediğimiz her şey beynimizin hem yapısını hem de işlevini değiştirmektedir." (Desmurget, s35)

anneler geldi. Ekran bağımlılığımızın başlangıcı mama yenilen zamanlara dek gidiyor.¹⁴ *(Ben de okumayı televizyondan söktüm diye hatırlıyorum, acaba hangi reklamdı?)* Herkesin evinde televizyonun bulunmadığı 80'li yılların aksine şimdilerde "akıllı" olarak isimlendirilen televizyonlar, taşınabilir cihazlar ve internet bağlantısı hemen her evde var. Ayrıca yetişkinlerde de ekran bağımlılığı söz konusu. Ana-babalar bu durumdayken çocuklara belli süreleri aşmamaları gerektiği nasıl söylenecek, nasıl uygulanacak?¹⁵

Çevrimiçi iletişimin yüz yüze yapılan konuşmaların yerini tutamayacağı anlatılıyor. Bu durumu Covid-19 kapatmalarında yaşamıştık. Dikkatimizi başka bir yöne kaydırmamız gerektiğe empati ve sevgi gibi duyguları deneyimleme yetimizin azaldığına dikkat çekiliyor (s21). Uzun süreli belleğimizi depolamanın yeni fikirler ve beceriler öğrenmeyi kolaylaştırdığı öne sürülürken, mevcut durumun tehlikesi hakkında uyarılar var: "Bir kültür olarak, sürekli dikkat kabiliyetimizi yitiriyoruz. Dış kaynak kullandıkça elimizde kalanlar azalıyor ve karşılığında daha az şey biliyoruz. Amerikalıların yüzde 76'sı haberleri gündelik bazda izlediklerini, okuduklarını ya da duyduklarını söylerken sadece yüzde 41'i başlıklardan ötesini okuduklarını ifade ettiler. Dolayısıyla bir çeşit bilme illüzyonu var. Herhangi bir şeyle ilgili yüzeysel bilgiye sahip olma ama her şeyi bildiğine inanma tehlikesi bu (s27)."

Az gelişen duyguların sosyal ve romantik ilişkiler kurulmasını engelleme durumu var. Birçok yetişkin erkeğin çocuk gibi kaldığı, ailesiyle yaşadığı, evlilik, babalık ve aile reisliğiyle ilgilenmediği anlatılıyor. Özellikle porno, emek vermeden cinsel tatmine ulaştırması sebebiyle kişiyi gerçek kadınlardan uzak tutabilir. Genç bir erkek şöyle diyor: "Porno ve bilgisayar oyunlarının anlık tatmini nedeniyle kadınlar, bedensel aktivite ve okul pek davetkâr gelmiyor. Bu iki aktivitenin sağladığı uyarılma çeşitliliği, sözü edilen arayışlarda yer almak için istek bırakmama potansiyeline sahip (s116)."¹⁶ Aynı sayfada bir başka kişi bilgisayar oyunları ve pornonun verdiği hazdan söz ediyor. İyi bir işe sahip olmak ya da bir ailenin başına geçmektense, internetteki mertebesini yükseltmeyi ve oyuncu takımına liderlik edip tanımadığı insanlarla sohbet etmeyi

---

¹⁴ "Bir çocuk ekranlarla ne kadar erken yüzleşirse, daha sonra onların ayrıntılı ve çalışkan bir kullanıcısı olma olasılığı o kadar artar." (Desmurget, s46)

¹⁵ "Birçok çalışma, çocukların tüketiminin ebeveynlerinkiyle orantılı olarak arttığını göstermiştir." (Desmurget, s56)

Aynı sayfada 116. dipnotta bahsi geçen Albert Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı ve Bobo Doll deneyi için bkz:

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1622510>

"Medya, kimi zaman toplumu yansıtan bir araç olarak görülse de toplumu ve gençleri belli davranışlara yönlendirecek potansiyele de sahiptir. Bu noktada Bandura, çocuklar ve yetişkinlerin televizyon aracılığıyla yeni davranışlar, duygusal tepkiler ve yeni tarzlar edindiklerini ileri sürmektedir."

¹⁶ Kitabın 120. sayfasında bir tv dizisinden örnek veriliyor. İlgili bölümde erkek karakter cinsel ve duygusal tatmini bir robotta bulduğu için eskiden ilgi duyduğu kızdan uzaklaşıyor. Hikâyenin sonunda robotlarla tatmini yakalayan toplum uzaylılar tarafından işgal ediliyor. Aynı sayfadan konu ile ilgili bir alıntı: "Gerçek hayat, varoluşun neredeyse her alanında dijital alternatiflerle rekabet ediyor."

istediğini söylüyor. Ayrıca porno ve oyunların olumsuz bir fizyolojik etki bırakma ihtimalleri olduğuna dair en ufak bir fikri olmadığını da ekliyor.

Düzenli olarak bilgisayar oyunları oynamak çoğu genç erkeğin ihtiyaç duyduğu bütün tatmini sağlayabilir (s168). Çünkü o evrenin efendileri onlar ve tüm kontrol onlarda. Gerçek hayattaki riskler yok. Kitapta internet, oyun ve internet pornosu bağımlılığı üzerine yapılan beyin araştırmalarından da bahsediliyor.¹⁷ Bunların tamamı, uyuşturucu bağımlılığında görülen beyin değişimlerine benzer türden değişimler gösteriyormuş (s134). Aşırı porno izlemek bağımlılık haline gelince beyin buna eroin gibi tepki veriyor. Uyarıldıkça dopamin düzeyi yükselirken, dopamin yükseldikçe daha fazlası isteniyor (s138). Uyarılma bağımlılığı hazzı erteleyip uzun vadeli hedefler koymayı ve bu uğurdu çaba göstermeyi de engelleyebilir. Bu belirtileri gösteren genç erkekler kendilerini sosyal durumlarda çok endişeli hissedip hedefler koymakta daha az motivasyonlu olurken, intihardan bile söz edebilirler (s139).

Eğitimdeki Fark

ABD tarihinde ilk defa erkekler babalarından daha az eğitim alıyorlar. ABD 'de 13-14 yaşındaki erkeklerin dörtte biri bile yazmada veya okumada yetkin değil, kızlarınsa yüzde 41'i yazmada ve 34'ü okumada yetkinmiş. Genç erkeklerin SAT (üniversite giriş sınavı) puanları, 2011'de son kırk yılın en düşük seviyesine gelmiş (s28). Erkekler kızlara göre daha fazla sınıf tekrarı yapıyor, daha düşük puanlar alıyorlar. Üniversite mezunlarının yarısından fazlasının kadın olduğu ülkeler var. Kızlar okul yaşamlarında daha sosyaller, daha çok ödev yapıp daha fazla kitap okuyorlar. Erkeklerin okuldan atılma ihtimalleri daha yüksek. Okulu yarıda bırakanların suç teşkil eden işlere bulaşma ihtimali de (s30). Erkeklerle hayatları boyunca kadınlara kıyasla daha fazla DEHB¹⁸ tanısı konuyor ve bu erkekler ilkökul çağlarında bile Ritalin gibi uyarıcı ilaçlara maruz bırakılabiliyorlar (s29). Özel tedavi programlarındaki öğrencilerin çoğu erkekmiş: "Bu bir zekâ sorunu değil; genç erkekler çaba sarf etmiyorlar ve bu da kariyer seçeneklerinin olmaması anlamına geliyor (s30)." Zimbardo öğretmenlerin öğrencilerin eleştirel

---

¹⁷ İnternet pornosu, dijital bağımlılıklar ve dopamin üzerine bkz:

(Not: Erkekadam.org sitesindeki yazılarda zaman zaman +18 bir dil kullanılabilir. Aynı şekilde bazı yabancı terimlere de denk gelebilirsiniz)

<https://web.archive.org/web/20230304170929/https://erkekadam.org/2017/09/04/internet-porno-bagimlilik/>

<https://web.archive.org/web/20230304171132/https://erkekadam.org/2022/09/06/dijital-bagimlilikler-bizi-dopamine-boguyor/>

¹⁸ Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu. İng. Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) "Eğlence amaçlı ekran tüketiminin, konsantrasyon üzerindeki etkilerinin ötesinde, çocuklarda ve ergenlerde DEHB riski ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu hatırlamak gerekmektedir." (Desmurget, s184)

Yine çeşitli veriler ışığında çocukluk ve ergenlik döneminde aşırı duyuşal uyarılmanın beyin konuşlandırması üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu da iddia ediliyor.

düşünme ya da genel ilke ve değerleri öğrenmesini desteklemediklerini iddia ediyor (s92). Bunun sebeplerinden biri olarak da okulların ve ana-babaların notları fazla önemsemesini gösteriyor. Mevcut eğitim sistemi çoğunlukla problem ve çözüm odaklı olmadığı gibi gerçek hayattaki zorluklarla ilgili de değil. Bu sistem öğrencinin zamanla canını sıktığı gibi öğretmenlerin de entelektüel düzeyini düşürebilir. Ayrıca öğretmenlerin niteliğinin yıllar içinde azaldığı da söyleniyor.¹⁹

Erkek beyin gelişimi kızlara göre daha farklı olduğu için eğitimin erken yıllarında erkek çocukları yoğun okuma alıştırmalarında zorlanıyorlar ve ilkokul derslerinin beşte dördü dil üzerine (s97). “Eğer bir çocuk beyni hazır olmadan önce öğrenmeye zorlanırsa, istemeden, öğretilen işi beğenmemeye şartlanmış olur. Erken görülen negatif deneyimler de özelden öğrenmeye, genelde okula yönelik bir direniş ve isteksizlik yaratır (s94).” Okulu sevmediğini söyleyen erkek çocuklarının oranında büyük artış olduğu iddia ediliyor. Ayrıca erkeklerin en iyi uygulama yoluyla öğrendikleri ama okulların bu imkânları yeteri kadar sunmadıkları belirtiliyor. Daha az teneffüs, daha az serbest zaman ve daha az beden eğitimi dersi sosyal ve fiziksel etkileşimi azaltır. Hareketli erkek çocukları kızlar gibi oturup ders dinleme işinde daha çok zorlanıyorlar. *(Bir dönem erkek akraba çocuklarına yarım saatten fazla ders çalıştıramıyordum çünkü yerlerinde duramıyorlardı ve akılları sürekli tabletlerinde oluyordu. Çok sıkıldıklarını söyledikleri kısa süreli derslerin sonrasında ise birkaç saat aralıksız bilgisayar oyunu oynayabiliyorlardı.)* Ayrıca ilkokul öğretmenlerinin çoğu kadın ve bu durum daha az pozitif erkek rol modeli demek. Kız ve erkek çocuklarının farklı okullarda, farklı müfredatla eğitim alması tartışılabilir mi? Zimbardo 242. sayfada cinsiyete özel ders ve ödev seçeneklerinden söz ediyor. Bu öneriler, kız ve erkek çocuklarının farklı şekilde eğitilmeleri gereken “aynı türün iki farklı cinsi” olduğunu kabul etmek olacağından, kadın-erkek eşitliği savunucuları tarafından şiddetle reddedilecektir diye düşünüyorum. Yine “haremlik-selamlık” kültürünü hatırlatacağı için fanatik seküler insanlar tarafından da karşı çıkılacaktır.

Dijitalleşme öğrencileri olumsuz etkiliyor (s97).²⁰ Çoklu görevleri (ders, sosyalleşme, dijital dünyada vakit geçirme vd.) yapmaya çalışırken dikkatlerinin dağıldığı ve

---

¹⁹ Desmurget’e göre eğitimde dijitalleşme beklenen etkiyi yapamaz, kaliteli eğitim ancak nitelikli öğretmenlerle sağlanabilir:

“Bu arada, işler daha iyiye gitmemekte ve gerçek acılaşmaktadır. Okul sisteminin mecburen dijitalleştirilmesi gerektiğini destekleyenlerin de bunun farkında olması şüphesiz iyi olurdu. Bugüne kadar, öğrencilerin geleceği üzerinde gerçekten olumlu ve derin bir etki gösteren yalnızca bir kaldıraç vardır: Nitelikli ve iyi eğitilmiş öğretmen. Gezegen çapında en iyi performans gösteren tüm okul sistemlerinde ortak olan tek unsur budur.” (Desmurget, s262)

²⁰ “Beynimizin kendisini inşa etmek için duyuşal ölçülülüğe, insan varlığına, fiziksel aktiviteye, uykuya ve uygun bilişsel beslenmeye ihtiyacı vardır. Bununla birlikte, dijitalin her yerde oluşu bu ihtiyaçlara karşıt bir dünya sunmaktadır. Süreğen algısal bombardıman; kişilerarası iletişimin çökmesi (özellikle aile içi); hem nicel hem de nitel anlamda uyku bozukluğu; hareketsizliğin teşvik edilmesi ve kronik entelektüel yetersiz uyarılma.” (Desmurget, s261)

hafızalarının düzensiz olduğu söyleniyor.²¹ Analitik düşünmede kötüler ve bu durumun iyi ve net düşünemeyen insanlar ortaya çıkarmasından endişe ediliyor. Lise yıllarımızda şimdikilerle kıyaslanmayacak seviyede olsalar da büyük ekranlı cep telefonları birçok öğrencide bulunurdu. Ders aralarında -hatta sırasında- bunlarda oyunlar oynar, bazen komikli vidyolar, bazen de porno içerikler seyrederdik. Muhtemelen aynı durum daha yoğun bir şekilde devam ediyordur çünkü içerikler çeşitlendi, cihazlar gelişti ve artık onlara sahip olmayan genç kalmadı gibi. Bununla birlikte işin içinde özel hayatın ihlali, kişisel verilerin güvenliği ve ciddi başka sorunlar da var.²² Covid-19 döneminde “online ders” yapılacak diye evlere alınan tablet ve bilgisayarların ne kadar verimli olduğu yeterince tartışılmadı.²³ Bu bilgisayarlardan birini Covid-19 döneminde ergen bir erkek yakınımaya satın aldılar, kurulumunu bizzat ben yaptım. İki yılın sonunda çocuğun annesi “bütün gün bilgisayar başında -daha çok oyun oynamak amacıyla- olduğu için derslerine çalışmadı, lise giriş sınavında daha yüksek puan alabilirdi” dedi.²⁴ Bu çocuğun aynı zamanda akıllı telefonu da var ve sosyal medya ve çevrimiçi oyunlarda çok fazla vakit geçiriyor. Kitabın 98. sayfasında kütüphanelerde çalışma saatlerinin azaldığıyla ilgili

---

²¹ “Genç ya da yaşlı, modern ya da geride kalmış fark etmez, insan beyni kesinlik, doğruluk ve üretkenliği kaybetmeden aynı anda iki şeyi yapmaktan tamamen acizdir. Beynimiz bir bilgisayar işlemcisi değildir.” (Desmurget, s179)

“Gelişmekte olan beyin ne kadar çok göreve maruz kalırsa, dikkat dağınıklığı için o kadar geçirgen hale gelir. Ayrıca, aynı anda ne kadar çok şey yaparsa, o kadar az başarılı olur, o kadar az öğrenir ve o kadar az ezberler. Bu, beynimizin yeni dijital modernitenin uygulamaları için yaratılmadığının kanıtıdır.” (Desmurget, s266)

²² Ocak 2022 haberi: “Bursa'daki lisede iğrenç olay! Öğretmenin fotoğrafını çekip, sosyal medyada paylaştılar”

<https://web.archive.org/web/20230307142430/https://www.lifebursa.com/bursa-haberleri/bursa-daki-lisede-igrenc-olay-ogretmenin-fotografini-cekip-sosyal-medyada-paylastilar-154436>

Kadın öğretmen ya da kız öğrencilerin görüntülerinin gizlice kaydedilmesi uzun zamandır olan bir şey. Tabi şimdi bu görüntüler kısa sürede internete düşebiliyor. Peki, erkek öğrencileri suçlayıp ceza vermek yetecek mi? Öğretmenin, devletin, okulların, medyanın ve ana-babaların tavırlarının ayrı ayrı tartışılması gerek. Özellikle ergen erkekleri zor duruma sokan, cinsel uyarıların yoğun olarak bulunduğu zamanın özgür ruhu tartışılmalı. Ayrıca haber hakkında okuduğum bazı yorumlarda kadının kıyafetinde bir sorun olmadığını belirtenleri gördüm. Bunu diyenler ya hiç ergen erkek olmamışlar ya da bildikleri gerçeklerin üstünü örtüyorlar. Olayı büyük bir skandal gibi gösterip az kişinin gördüğü ve ortadan kaldırılacak bir fotoğrafı tüm ülkeye servis eden basına ne demeli peki. Haberin görsel olmayan bir halini bulamadım.

²³ Eğitimde dijitalleşmenin başarısızlığı üzerine:

“Çoğu durumda sonuçlar başarısız olmuştur, yararlanıcılar bilgisayarlarını çalışma yerine eğlence (oyun, müzik, TV, vb.) için kullanmayı tercih etmişlerdir (buna kim şaşırır!).” (Desmurget, s92, akademik ve entelektüel becerileri arttırma amaçlı olduğu söylenen, çocuklara bilgisayar dağıtılan bir proje üzerine değerlendirme)

“Her çocuk için bir dizüstü bilgisayar, karmaşık sosyal sorunları aşırı basit çözümlerle çözmeyi başaramayan uzun bir teknolojik ütopyik gelişim planlarının sonuncusunu temsil etmektedir.” (Desmurget, s93, bir makaleden alıntı)

²⁴ Oyun oynadıkça ders notları düşen, notları düştükçe daha fazla oyun oynayan bir kişi hakkındaki vaka çalışması -Bir Uzamış Ergenlik Öyküsü- için bkz:

https://www.researchgate.net/publication/331498637_Oyun_Bagimliliği_Bir_Uzamis_Ergenlik_Oyku_su_Vaka_Calismasi

bilgi var. İnternet üzerinden anlık olarak bilgiye ulaşmak ya da yüzlerce kitabı tek bir cihaza sığdırmak güzel ama bu cihazlar çocuk ve gençlerin elinde çoğunlukla eğlence aracına dönüşüyorsa, ne anlamı var?²⁵

“Eğer oğlunuz cep telefonunda, bilgisayarında veya oyun konsolunda aşırı zaman harcıyorsa bu aletlere erişimini kısıtlayın ve onları kullanım hakkını kazanmasını sağlayın (s254).” Ayrıca çocuğun bilgisayarını onun odası yerine evin ortak alanlarından birine koyma önerisi de var. Ebeveynleri akıllı cihazlara kısıtlama koyduğunda çocukların fazladan 1 saat uyuduğu tespit edilmiş.²⁶ Uykusuna dikkat eden ve ekran başında daha az vakit geçiren çocukların akademik kariyerlerinin daha başarılı olacağını bilmek için fazla veriye ihtiyaç olmasa gerek.²⁷

Çalışmaktan Vazgeçen Adamlar

Zimbardo bölümün başında şöyle diyor; "Protestan iş ahlakı genç erkeklerin zihninden ne zaman uçup gitti? (s31)" (*Tektanrıcılık terk edildikçe onunla özdeşleşen ahlaki değerlerin unutulması normal. Şimdiki çocuklar seküler ahlak aşıl原因an medya ve eğitim*

---

²⁵ “Genç kuşakların kullanımları öncelikle en azından temel olan ve çok da öğretici olmayan eğlence etkinlikleri etrafında dönmektedir: TV programları, filmler, diziler, sosyal ağlar, video oyunları, ticari siteler, müzik klipleri, muhtelif videolar vb.” (Desmurget, s29)

“8-12 yaş arası çocuklar ekranlarını kullanırken ders çalışmaktan 13 kat daha fazla zamanı eğlenceye harcamaktadır (22 dakikaya karşı 284 dakika). 13-18 yaşındakiler için bu oran 7.5 kattır (60 dakikaya karşılık 442 dakika).” (Desmurget, s29-30)

“Başka bir deyişle, bugün kullanımda olan ekranlar (tabletler, bilgisayarlar, konsollar, akıllı telefonlar vb.) çocukların ve ergenlerin kullanımına sunulduğunda, olumlu kullanımlar değil, araştırmaların zararlı özelliklerini ortaya koyduğu eğlence amaçlı kullanımlar göze çarpmaktadır. Tabii ki çocuklar ve ergenler olumlu kullanımlara yönelecek olsalardı, bu kitabın da yazılmasına gerek olmazdı.”

(Desmurget, s22)

Ağustos 2023: Cumhurbaşkanı Erdoğan açıkladı! Öğrencilere vergisiz ÖTV'siz telefon satışı sözünü tutacağız!

(Bu haberi yukarıdaki veriler üzerinden değerlendirin)

<https://web.archive.org/web/20230826180221/https://emlakkulisi.com/cumhurbaskani-erdogan-acikladi-ogrencilere-vergisiz-otvsiz-telefon-satisi-sozunu-tutacagiz/777669>

²⁶ “Odasında televizyon bulunan çocuklarda (5-11 yaş) uyku bozukluğu riskinin neredeyse üç katına çıktığı gözlemlenmiştir.” (Desmurget, s193, kitapta uyku ve ekranlar konusunda daha ayrıntılı yazılar var)

²⁷ “Bir bütün olarak ele alındığında bilimsel literatür ev ekranlarında geçirilen zamanın okul başarısını önemli ölçüde azalttığını açık bir şekilde göstermektedir. Cinsiyet, yaş, geçmiş ve/veya test protokolleri ne olursa olsun, ekran tüketim süresi okul performansı ile negatif ilişkilidir.” (Desmurget, s82)

“Evde sadece bir bilgisayar bulunması bile öğrencilerin dikkatini dağıtarak etkili öğrenimin önüne geçer gibi görünmektedir.” (Desmurget, s99, bir araştırma sonrası yazarların vardığı sonuç)

*sistemi içinde büyüyorlar.²⁸ Tektanrıcılık karşıtlığı yapan bu kültüre çağı yakalayamayan yetersiz din eğitimini ekleyin. Tebrikler, nur topu gibi seküler bir nesil yetiştirdiniz!)*²⁹

2000-2010 arasında Amerikan gençleri arasında işgücüne katılım oranı %42 azalmış. 25-34 yaş erkek işsizliği 1970'tekin iki katından fazla. Gelişmiş bazı ülkeler işsiz genç erkeklerde beş kattan daha fazla artış görmüş. Yirmilerin sonu otuzlarının başındaki erkekler için küresel işsizlik oranı 1970'te %2'yken 2012'de bu oran %9'a çıkmış (s31). Bazı erkeklerin salt erkek oldukları için kendilerine birçok şeyi hak gördüklerinden bahsediliyor: "Şaşırtıcı derecede yüksek sayıda erkek, para getirecek işlerde çalışmayı istemiyor gibi görünüyor, hatta yaşam alanlarını düzenli tutacak temel ev işlerine bile yardım etmiyorlar (s32)."

"İyi şeyler başarıya sadakati, mükâfatın ertelenmesini, oyuna değil işe öncelik vermeyi ve sosyal mutabakatın önemini anlamayı gerektirir" denilerek bu bölüm bitirilmiş (s34). *(İnsanları anlık hazzın peşine sürükleyen tüketim kültürü içinde yetişen gençlerin,*

---

²⁸ "Böyle bir ortamda, çok uluslu şirketler vasıtasıyla bütün dünyaya ulaşan küresel yapımlar, kolaylıkla Türkiye'ye ve başka anlaşma ve uygulamalarla da diğer ülkelere sızmış, kendi düşünce ve ideolojilerini kültür ürünleri ile bu ülkelerde yayma fırsatı bulmuşlardır. Giyim-kuşam, yemek kültürü, yaşam biçimi, dil, eğlence şekilleri, spor faaliyetleri ve hatta ev düzenlemeleri bile hızla tek tipleşmektedir. Millete ve kültüre özgünlük, yerini küresel düzenin ürünlerine ve yaşam biçimine bırakmaktadır." (Ömür Kurt - a.g.e. s20)

Burada "yaşam biçimi" olarak bahsedilen şeyi "din" olarak da anlayabiliriz. Örneğin İslam, ritüellerin ötesinde hayatın her alanını kapsayan bir yaşam biçimi, bir ahlaki değerler sistemidir. Batılılar aydınlanma döneminden sonra tektanrıcılığı terk ettiklerinde yerini daha insancıl (hümanist) gördükleri özgürlükçü değerlerle doldurmuşlardır. Bugün evrensel bir olguymuş gibi bahsedilen bu değişim aslında batılıların kendi deneyimleridir. Bir üst paragrafta anlatıldığı gibi çeşitli kültür ürünleri ve dayatmalarla başka toplumların da bu deneyimi yaşamaları amaçlanır. Bu durum batılıların dünyaya "biz hak yolu bulduk, siz de gelin ve bize uyun" demesidir.

-Dinlerine girmedikçe ne Yahudiler, ne de Hıristiyanlar, senden hoşnut olmazlar. De ki: "Doğru yol ALLAH'ın yoludur." Sana gelen bilgiden sonra onların fantezilerine uyarasan ALLAH'a karşı seni savunacak ne bir dost ne de bir destekleyici bulamazsın. (2:120, Allah'ı yok sayan seküler kültürün temsilcisi Yahudi ve Hristiyanlara karşı yapılan bir uyarı)

²⁹ Bu duruma bir örnek: 2003 yazında mahalleden bir arkadaşımın son kez yaz Kuran kursuna gitmiştim. Arapça Kuran okumanın öğretildiği ve kısa süreler ezberlenen bir din eğitimi alıyorduk. Ders aralarında o sene birkaç ay arayla vizyona giren Matrix filmleri ve oyunu hakkında sohbet ettiğimizi, arada kursu asıp internet kafeye gitmeye çalıştığımızı hatırlıyorum. Batı eğlence kültürü yetersiz din eğitimine baskın gelmişti anlayacağız. İlgili serinin Yahudiler tarafından çekildiğini ve içinde Kitab-ı Mukaddes, Yunan mitleri, Hinduizm vd. göndermelerin olduğunu daha sonra öğrendik. Ama zehir çoktan kana karışmıştı. Allah'ın dinini öğretmesi beklenen camiler bu işlevini yerine getiremedi ve birçoğumuz batılıların fantezilerinin peşinden gitmeyi seçti.

"Çocuklarını belli değerler etrafında yetiştiren aileler, bu tür çizgi filmler ya da dizilerle değerlerini örtüştürememektedirler. ...Özellikle muhafazakâr toplum geleneğine sahip bizim gibi ülkelerde bu tür yayınlar, kültürel yabancılaşma etkisi yaratmaktadır." (Ömür Kurt - a.g.e. s55)

Özgürlükçü ahlak ve kültürü ile İslam kültürü aynı bünyede barınmaz, çünkü birbirlerine zıt değerleri savunurlar. Birisi sizden zor yokuşu tırmanmanızı isterken (90:10 ve sonrası) diğeri iradenizi zayıflatır, size anlık mutluluk getirir. Burada ekran teknolojileri üzerinden yapılan yayınlar kritik bir öneme sahip. Çoğunlukla eğlence adı altında özgürlükçü ahlak aşılması yaparlar. Bu sebeple bunlar "eğlence" kategorisinde olmakla birlikte ayrıca "dinsel" içerikli yayınlardır da.

mükâfatın ertelenmesi konusunda nasıl eğitilecekleri ve bunu nasıl başaracakları belirsiz. Yine bu gençlerin yoğun bir şekilde “ölümden sonra yaşam yok” propagandasına maruz kaldıklarını da ekleyelim. Böyle bir ortamda neden çok daha uzun vadeli düşünsünler?)

Aşırı Erkeklik: Sosyal yoğunluk sendromu

Bölümün başında genç erkeklerin utangaçlığından bahsediliyor. Sosyal izolasyon ile porno izlemek ve oyun oynamak için ayrılan zamanla, utangaçlık arasında nedensel ilişki var. Zimbardo kendisinin de dahil olduğu bir araştırmadan bahsederek, 1970'ler ve 80'lere kıyasla kendini utangaç olarak tanımlayan insanların sayısında artış olduğunu iddia ediyor (s35).

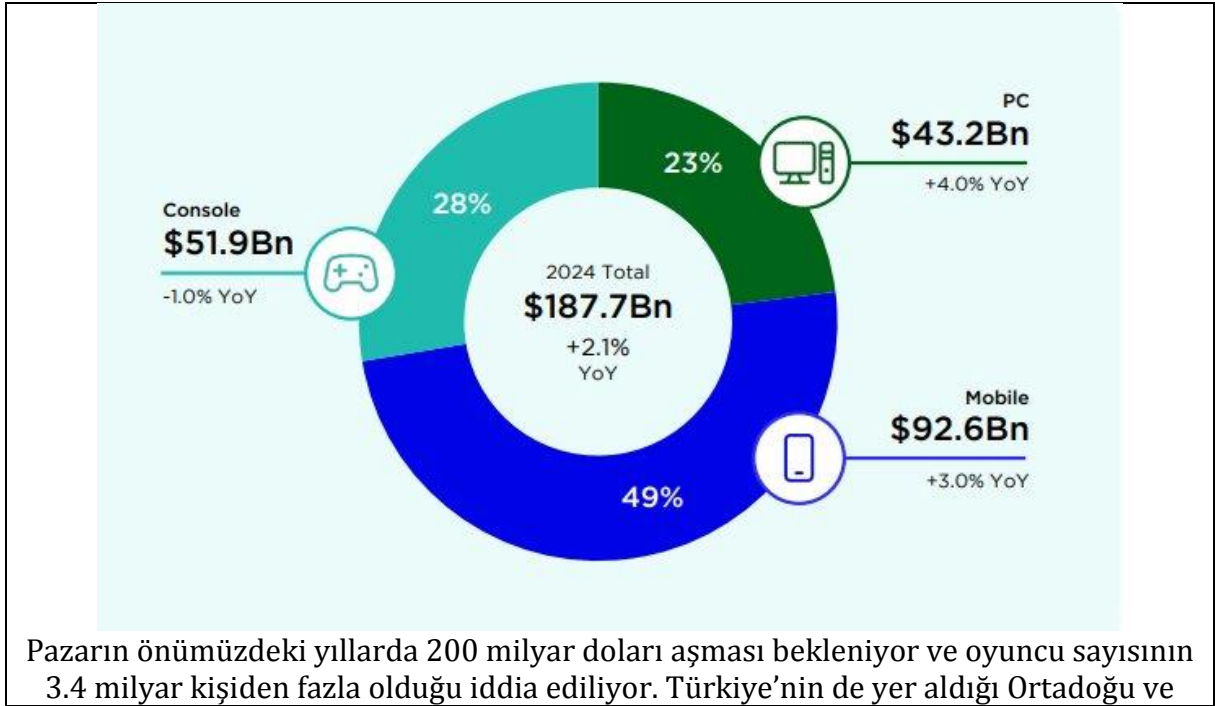
İnternetin bizim için sosyal bağlantılar kurmaya gerek duymadan birçok şeyi yapması, yüz yüze iletişim kurabilme yeteneğini köreltiyor: “Bir bakıma, çevrimiçi iletişim, en utangaç olanın başkalarıyla, asenkronistik alanda iletişim kurmasını kolaylaştırıyor. Ancak biz, bunun gerçek iletişimi zorlaştırdığına inanıyoruz (s36).” Bu yeni utangaçlık türünün iletişime geçme isteğinden değil, zayıf bir izlenim bırakıp reddedilme korkusundan kaynaklandığı söyleniyor: “Daha ziyade, toplumsal bağın nasıl kurulacağını bilmemekten dolayı bunu istememekten ve pratiğini yitirdikçe kendini başkalarından daha çok uzaklaştırmaktan doğuyor (s36).” Utangaçlığın dışında genç erkeklerin neyi, ne zaman, nerede ve nasıl yapacaklarını bilemedikleri, özellikle kadınlar karşısında yüz yüze iletişim dilini bilmemekten kaynaklanan sorunlar yaşadıkları anlatılıyor. Bu durum, daha güvenli bir alana geri çekilmeyi teşvik etmekte. Genç bir erkek şunları söylüyor:

- Düzenli bir şekilde video oyunları oynuyor ve porno izliyorum... ancak her zaman ortalama görünümde biri oldum ve karşı cinsi memnun etmek zorunda olmanın yoruculuğundan nefret ettim. Pahalı, kafa karıştırıcı ve nadiren başarılı olan bir şey. Bildiğim herhangi bir kadınla kişisel ilişkiler kurmanın bana hiçbir şey ifade etmediğini, erkeklerle arkadaşlık etmenin bu ilişkilerin yerine geçebileceğini ve gerisini pornografinin dolduracağını düşünüyorum (s37).

Bu duruma sosyal yoğunluk sendromu deniyormuş.(Erkeklerin daha çok erkeklerle takılmak istemesi) Bu gibi gruplara askeriye, çeteler ve kardeşlik dernekleri örnek olarak gösteriliyor. Olumlu bir tarafı, erkeklere başka erkeklerle nasıl beraber çalışabileceklerini öğretmesi. Fakat zamanla bu yoğunluğun derecesi artabilir ve bu ortamdan ayrılan kişi sıkılmaya ve toplumsal izolasyon yaşamaya başlayabilir (s39). Yine bu kişilerin kadınlarla iletişim becerilerininin zayıf olması beklenmektedir. Bu sendromun dünya genelinde yaygın olduğu düşünülürken gitgide cinsellikten uzaklaşan Japon erkeklerinin örneği veriliyor.

Aşırı Oyun Oynamak

Benim büyüdüğüm dönem olan 90'lar, 80'lere kıyasla hemen herkesin evine televizyonun girebildiği ve özel kanalların açıldığı bir dönemdi. Bu kanallarda uzun çizgi film kuşaklarının yanı sıra yerli-yabancı yapımı dizi ve filmler, müzik klipleri ve yarışma programları da yayınlanırdı.³⁰ Yine bu yıllarda evlere "atari" olarak adlandırılan ve televizyona bağlı bir şekilde çalışan oyun konsolları da girdi. Bunların benzerleri 80'lerde de vardı ama çok daha az çocuk sahip olabilmişti. Böyle bir dönemin çocukları olarak yeri geldiğinde bütün gün sokakta³¹ oynar, yeri geldiğinde de evlerde oyun konsollarının başına kurulurduk. Bu karışık oyun-eğlence dönemi zamanla dijital tarafa doğru kaymaya başladı. İnternet kafeler bir bir açılırken hemen her eve ikinci televizyonlar, yeni nesil oyun konsolları, bilgisayarlar ve internet girdi. 2010'lardan itibaren de akıllı cihazlar herkesi ele geçirmeye başladı. Haliyle çocukların oyun anlayışları da bundan etkilendi. "Sokağa çıkmak" yerini "Discord'a"³² gelmeye" bırakırken, çevrimiçi oyunlar çocukların yeni eğlence ve sosyalleşme alanları oldu. Bu da daha az fiziksel hareket ve daha az yüz yüze iletişim demek. Şimdilerde oyun sektörünün durumu şudur:

³⁰ İlk özel televizyon kanalı 1990 yılında -anayasaya aykırı ve tartışmalı bir şekilde- "Magic Box Star 1" (sihir kutusu) adıyla yayına başladı. Kanalın kurucuları Cem Uzan ve liberal politikalarıyla bilinen dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'dı. Bu önemli gelişmeyle birlikte tek kanal devrine kıyasla daha çeşitli ve daha yoğun bir şekilde liberal yaşam tarzı ve Amerikan pop kültürü aşılması yapılabilmisti. Müstehcen içeriklerin yanı sıra vahşet görüntülerinin olduğu "reality show" programları da bu dönemde yayınlanabiliyordu.

³¹ 2000 nüfus sayımına göre İstanbul'da 10 milyon civarı insan yaşıyormuş. Şimdilerde ise sayının 16 milyona ulaştığı söyleniyor. 24 yılda %60 artış! Bu durum boş arsaların bina, sokakların da daha fazla taşıtla dolması demek. Dijitalleşmenin de etkisiyle oyun alanları azalan -hatta yok olan- çocukların evlere kapanması teşvik edilmiş oluyor.

³² Discord: Genellikle çevrimiçi oyun oynayanların iletişim kurmak için kullandıkları bir uygulama.

Afrika bölgesi en çok oyuncunun bulunduğu ikinci bölge (%16). Taşınabilir cihazların sektörün yarısına hâkim olması birçok insanın hemen her yerde oyun oynayabildiğini gösteriyor.

https://web.archive.org/web/20241125184954/https://resources.newzoo.com/hubs/Free%20Reports/Games%20Market%20Report%20and%20Forecasts/2024_New_zoo_Free_Global_Games_Market_Report.pdf?hsenc=p2ANqtz--

Bir hikâyenin görsel uyarıcılarla anlatıldığı sanal bir dünyaya kapılmak, sadece metin halinde yazılmış ya da kelimelerle anlatılmış hikâyelere kapılmaktan daha kolay (s113). Bir kitap okuduğunuzda yazılanları kafanızda canlandırmanız için uğraş vermeniz gerekir. Yazarın üslubu ve kullandığı sözcükler bu durumu daha da zorlaştırabilir. Fakat filmler ve bilgisayar oyunları anlatılmak isteneni size görsel olarak hazır bir şekilde sunarlar. Adeta “sen o tatlı kafanı yorma, ben sana gereken her şeyi göstereceğim, hem de yüksek kalitede görsellerle” derler. Bu durumun beyni tembelleştireceği ve soyut düşünme yetisini zayıflatacağı söylenebilir. Artık bilgisayar oyunları Hollywood filmleri seviyesinde görsellere sahipler ve oynayan kişide film izliyormuş etkisi oluşturabiliyorlar.³³ Fakat filmlerin aksine oyuncular karakterlerin yerine geçip kendi kararlarını verebiliyor, olayların içine doğrudan dahil olup daha fazla heyecan yaşayarak hayali dünyalarda dolaşıyorlar. Ayrıca farklı coğrafyalardan gerçek insanlarla anlık oyunlar oynayıp rekabet duygularını tatmin etme imkânları da var. İnternet pornosu gibi oyun sektörü de her beğeniye cevap verebiliyor ve üretim sürekli devam ediyor. Sundukları hazzın bedeli ise ağır. Bağımlılık seviyesine gelindiğinde toplumdan tecrit, fiziksel ve zihinsel rahatsızlıklar, çeşitli aşılamalara maruz kalma (bu durum bağımlı olunmasa bile söz konusu) ve boşa giden yıllar kişiyi bekliyor. Gerçek dünyanın tatmin etmemeye başlaması ve sanal olana geri dönme -bir anlamda yükümlülüklerden kaçma- arzusu da olası etkilerden.

Dünyanın haftada toplam 3 milyar saat, ortalama bir gencin de 21 yaşına kadar 10.000 saat oyun oynadığından söz ediliyor.³⁴ Bu süre üniversite derecesi almak için gereken zamanın iki katıymış (s44). Çeşitli oyunların yüksek satış rakamları var, bunlar Hollywood filmlerinin rekorlarını bile kırıyorlar. Mesela Grand Theft Auto oyununun 2013'te çıkan beşinci sürümü, üç gün içinde 1 milyar dolardan fazla gelir elde etti. On

---

³³ İki sektör arasında bazı ortak yönler var. Filmler gibi öykü anlatan birçok oyun büyük bütçeler ve kalabalık ekipler ile geliştiriliyor; senaryo, karakterler, müzik, sanat departmanı, reklam ve pazarlama vd. Yine iki sektörün sürekli birbirlerinden içerik aldığını hatırlatalım. Ayrıca birebir modellenmiş yüzleri ve sesleriyle bilgisayar oyunlarında oynayan Hollywood aktörleri de var.

<https://web.archive.org/web/20230311144438/https://fandomwire.com/9-famous-actors-who-have-starred-in-video-games/>

³⁴ Ocak 2024 haberi: “Anlık Oyuncu Sayısı İle Steam Yeni Rekor Kırdı” (Steam: Dijital oyun dağıtım platformu)

<https://web.archive.org/web/20240126202817/https://www.merlininkazani.com/steam-yeni-rekor-haber-125290>

yıldan fazla bir süre önce³⁵ piyasaya çıkmasına rağmen şimdilerde çevrimiçi olarak oynayanların sayısı da bir hayli fazla. 2025 yılı içinde çıkacağı duyurulan altıncı sürümü yeni rekorlar kıracaktır muhtemelen.³⁶

Bilgisayar oyunları insanlara gerçekte olamayacakları kişiler olma, kurgusal evrenlerde ya da tarihsel dönemlerde macera yaşama fırsatı veriyor. Oyuncuya özgürlük tanıyan ve keşfedilecek geniş haritalara sahip olabilen açık dünya oyunları, gerçeklikten uzaklaşmak isteyenler için bir alternatif. Sanal ve gerçek dünyalar arasındaki farklılıklar artık birbirlerinin yerine geçebilecek noktaya gelmiş durumda (s124). “Oyunlar ilk başlarda oyunculara ilham vermek ve daha iyi bir gerçeklik kurmak için tasarlanmış olsa da (*tartışılabilir bir iddia*) artık gerçekliğin yerini almak için kullanılıyorlar. Ve birçok genç erkek gitgide daha karmaşık ve büyüleyici olan sanal dünyalarda kayboluyor (s47).” Erkek çocukların kızlara kıyasla daha fazla bilgisayar oyunu oynamasına dair:

“Gerçekten de 8 ila 12 yaşları arasında, erkeklerde kızlara kıyasla gözlemlenen fazla ekran kullanma süresi, (1saat 6 dakikalık bir fark: 5 saat 16 dakikaya karşı 4 saat 10 dakika) büyük ölçüde video oyunlarına aşırı maruz kalma ile açıklanabilir.”

(Desmurget, s53)

³⁵ Bu süre zarfında oyunun 8 milyar dolardan fazla gelir kazandığı ile ilgili bilgiler var. Doğruysa tüm zamanların en çok gişe yapan -Avatar (2009)- filmini neredeyse üçe katlamış oluyor. Oyun sektörünün yatırımcıların ve topluları şekillendirme hayali kuranların daha fazla ilgisini çekmesi için önemli bir veri.

<https://levvel.com/grand-theft-auto-v-statistics/>

³⁶ 5 Aralık 2023 günü yayınlanan ilk resmi tanıtım videosu bir gün içinde yaklaşık 100 milyon kez izlendi. İlk saniyelerde “çocuklar için uygunsuz içerik” olabileceği uyarısı var. Bolca müstehcen görüntü eşliğinde çılgınlar gibi eğlenen koca bir şehir (Miami) görüyoruz. Serinin diğer oyunlarındaki özgürlükçü ahlak çizgisi korunmuş.

<https://web.archive.org/web/20240126204758/https://www.webtekno.com/gta-6-guinness-rekorlar-kitabina-girdi-h139093.html>

Tartışmalı bir seri olan GTA, 2000'lerin başından beri kendinden söz ettiriyor. Başarılı bir şekilde modellenmiş ve oyuncuya özgürlük sunan açık dünyası onlarca saatlik sanal bir deneyim sunuyor. Gerçek hayatta hapse girmenize sebep olacak bazı eylemleri oyunda yapabiliyorsunuz; cinayet, hırsızlık, darp, mafya üyeliği... Ayrıca içki içmek, kumar oynamak ve para karşılığı cinsel ilişkiye girmek de yapabileceğiniz arasında. Gelişme çağındaki çocuğunuza oynatmak istemeyeceğiniz bir oyun ama bir şekilde oynayabiliyorlar. Ayrıca seri New York, Los Angeles, Las Vegas ve Miami gibi bilinen Amerikan şehirlerinde geçiyor ve yoğun Amerikan kültürüyle özgürlükçü ahlak aşılması yapıyor. Oyunun eski sürümlerini 2000'lerin başından itibaren önce internet kafelerde, sonra da bilgisayar ya da konsol sahibi olunca evlerimizde oynadık. Kimse de -en azından bana- gelip "bu oyun sizin yaşınıza uygun değil" demedi. Görünen o ki başka ülkelerde de durum böyle: "8-10 yaşındakilerin %38'i, 11-14 yaşındakilerin %74'ü ve 15-18 yaşındakilerin %85'i olmak üzere, 8 ila 18 yaşındaki erkeklerin %70'i bu oyunu (GTA) oynadıklarını söylemektedir." (Desmurget, s216)

Bu işten sadece oyunları üreten firmalar kazanıyor değil. Evlerinden çıkmadan Twitch ya da Kick gibi platformlardan canlı yayın yapan yayıncılar, reklam ve bağışlar üzerinden iyi paralar kazanabiliyorlar. Bu kişiler oyunların reklamını yapsınlar diye firmalar tarafından ayrıca destekleniyorlar.³⁷ Yayıncılığın yanında profesyonel e-spor³⁸

³⁷ Yine bu yayıncıları kısa bir süre izlerseniz, oynadıkları oyunların terimleri üzerinden yarı Türkçe yarı İngilizce bir dille konuştuklarını görebilirsiniz. Benzer duruma internetteki pek çok mecrada rastlanabilir.

"Bununla birlikte, çok sayıda araştırma, eğlence amaçlı ekran tüketiminin dil gelişimine önemli ölçüde zarar verdiğini göstermektedir." (Desmurget, s142)

Yine devam eden sayfada çeşitli araştırmalardan örnekler vererek, eğlence amaçlı maruziyetin dil, okuma ve daha genel olarak bilişsel işleyişi destekleyen beyin ağlarının organizasyonunu ve gelişimini bozduğunu iddia ediyor Desmurget. Daha ilerleyen sayfalarda da sözel alanın sözcüksel ve sözdizimsel anlamda genellikle daha az zenginlik sunduğunu söylerken, "çocukları okumaya erkenden başarılı bir şekilde başlatmanın önemini abartmak zordur" diyen araştırmacılardan alıntı yapıyor (s153).

³⁸ Esport: Bilgisayar oyunu müsabakalarının düzenlendiği organizasyonların genel adı. İsmi üzerindeki tartışmalar bir yana, sürekli büyüme eğiliminde olan bir sektöre dönüşmüş durumda. Büyük spor

oyuncusu olarak şöhret ve servet kazanma hayali kuran gençler de var. Bu uğurda yüzlerce -hatta binlerce- saatlerini tek bir oyunda ustalaşmak için harcamaları gerek.³⁹ Bu da yine kaçınılmaz olarak sosyal izolasyona neden olacaktır. Bu şekilde eğitim ile espor kariyerini beraber götürmek pek mümkün görünmüyor. Ayrıca profesyonel kariyeri bittikten sonra kişiye ne olacağı da ayrı bir sorun. Ama görebildiğim kadarıyla küresel şirketler tarafından da desteklenen sektör bunları pek dert etmiyor. Çocukları espor oyuncusu olma hayali kuran ailelerin bu konuda uyanık olması gerekecek.⁴⁰

Çocuklarının ekran başında geçirdikleri süre çoğu anne baba tarafından yeterli denetlenmiyor: “Çocukların ve ergenlerin üçte ikisi, ailelerinin medya tüketimi üzerine “kurallarının olmadığını” söylüyor ve çoğunluğu ışıklar kapandıktan sonra da oynamaya devam ediyor (s46).” Günümüzde evin içinde hoplayıp zıplayan çocuklarını durdurmak için ellerine akıllı cihaz vermek ana-babaların pek kolayına geliyor: “2013’ten bu yana İngiltere’de 5-15 yaş aralığındaki tablet sahibi çocukların sayısı ikiye katlandı.”⁴¹ Ekranı dokunmayı bilen ama el becerileri olmayan ve sosyalleşemeyen çocuklardan bahsediliyor, ana-babaları akıllı cihaz kullanabildikleri için onlarla gurur duyuyormuş (s46-47). Bazı çocukların hafızalarının zarar gördüğü ve dokunmatik ekranlar sebebiyle parmak becerilerini kaybettikleri de iddia ediliyor (s150). Şimdilerde yeni yeni ana-baba olanlar kendi deneyimlerinden yola çıkarak bu cihazların çocuklarına neler gösterebileceklerini ve bağımlılık yapıcı yönlerini biliyor olmalı. Bu teknolojilerin yapabileceklerinden habersiz eski topraklara kıyasla bahaneleri yok.⁴²

---

organizasyonları kadar olmasa da turnuvaların yayınlarını milyonlar izliyor ve çoğunlukla genç erkeklerin ilgisini çekiyor.

³⁹ İnternette kişisel gelişim üzerine içerikler üreten bir yayıncının, espor organizasyonları da düzenlenen meşhur bir çevrimiçi rekabetçi oyununu oynadığı dönemde, ömründen 17.000 saat (yaklaşık 2 sene) harcamasıyla ilgili anılarını dinlemek için bkz:

<https://www.youtube.com/watch?v=n6aPTyPLIJQ>

⁴⁰ Spor kulüpleri, ünlü kişiler, küresel şirketler, üniversiteler ve resmi kurumlar son yıllarda espor yatırımlarını arttırdılar. Birçok belediye halkın parasıyla ödüllü turnuvalar düzenliyor, e-spor merkezleri açıp eğitimler veriyor. Genç erkeklerin sosyalleşebileceği ortamlar kurmak güzel ama bunun amaçlarından biri de onları ekran bağımlılığından kurtarmak olmalı değil miydi? Bu şekilde ne yapılmak isteniyor? E-spor yatırımlarının artması daha fazla ekran bağımlısı genç erkek demek olacak. “Öğrencilere vergisiz telefon” satışı ile birlikte e-spor yatırımlarını beraber okursak, devletin gençlerin bağımlılığını azaltmaktan çok ağırlaştıracak adımlar attığını söyleyebiliriz. İşin içinde ya cehalet ya da kötü niyet var.

https://ibb.co/album/QF2RsQ?sort=name_asc&page=1

⁴¹ TÜİK verisi: “Cep telefonu/akıllı telefon kullanma oranı yaş gruplarına göre incelendiğinde ise bu oranın 6-10 yaş grubundaki çocuklarda %53,9 olduğu, 11-15 yaş grubundaki çocuklarda ise %75,0’a yükseldiği görüldü. 6-15 yaş grubundaki çocukların %35,9’u ekran başında daha fazla zaman geçirdiği için daha az kitap okuduğunu belirtti. Bunu sırasıyla %33,5 ile daha az ders çalışmak, %27,7 ailesi ile daha az vakit geçirmek, %25,4 ile arkadaşlarıyla yüz yüze daha az görüşüp daha az oyun oynamak ve %17,2 ile daha az uyumak takip etti.”

<https://web.archive.org/web/20240303045835/https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132>

Oyun bağımlılığı yetişkinlikte de devam edebilir. "Oyuncu dulları" diye bir kavramdan bahsediliyor. Çoğunlukla erkekler, eşleri ve çocukları yerine oyunlara daha fazla vakit ayırabiliyorlar. Bunlar için eskiden kahvede oyuna dalıp evi boşlayan adamların yeni sürümü denebilir. Bir dönem edindikleri bilgisayar oyunu sevgisinden tam olarak kopamamışlar. Dikkat etmezlerse kendi oğullarına da bu durumu aşılabilirler. Özellikle çevrimiçi rekabetçi oyunlar erkeklere hemcinsleriyle rekabet etme, onları mağlup edip övgü ve saygınlık kazanma alanına dönüşmüş durumda. Bu tür oyunların hikâyeli oyunlardan farkı, bir sonlarının olmaması. Sürekli mağlup edilecek yeni bir rakip, erişilecek yeni bir seviye, yükselecek yeni bir lig, diğer oyuncuların imreneceği yeni eşyalar ve özel etkinlikler oyuncuyu bekliyor. Tüm bunları yapabilmek içinse saatler harcamak ve bazı sorumlulukları ötelemek gerekecek. Bir dönem çevrimiçi rekabetçi oyunlara bulaşmış ve oynayanlar üzerinde gözlem yapmış biri olarak size diyebilirim ki, eğer çocuğunuzun genç yaşta ağzının bozulup sinir hastası olmasını istemiyorsanız onu bu tür oyunlardan uzak tutun. Bu oyunlar rekabet hissini tatmin ederken aşırı şekilde sinirlenmeye de sebep olabiliyorlar.⁴³ Çoğunlukla ücretsiz olarak piyasaya sunuldukları için ulaşmaları da kolay.⁴⁴ Bir oyuncu, bu gibi oyunlar hakkında şunları söylüyor:

"Oyun oynarken işleri elinize yüzünüze bulaştırırsanız çoğu size fırça atar. İnsanlar başarısız olanlarla alay etmeyi seviyor... Az bir farkla kazanılmış bir karşılaşmada bile rakibiniz size oyunu silmenizi söyler ya da "oyunu kolay aldım" der, sırf sizi kızdırmak ve sizden tepki almak için. Size karşı örgütlenip sizi daha alt sıralara düşürebilirler. ...takımın mağlubiyetinin suçu üzerinize atıldığında ya da sadece sizi sevmediklerine karar verdiklerinde olur bu (s122-123)."

Aynı kişi birçok oyuncunun ortalama altında sosyal becerileri olduğunu da ekliyor. Gerçek dünyada hala duvara tosladıklarını, internet kimlikleri ile gerçek hayatın arasında büyüyen ayrımın onları oyunlarda daha fazla ustalaşmaya ittiğini belirtiyor.

---

⁴² Benim ana-babam bilgisayar başında ne yaptığımı, ne izleyip ne okuduğumu, oynadığım oyunların içeriklerini ve tüm bunların benim ahlakımı ve din konusundaki görüşlerimi nasıl etkilediğini bilmiyorlardı, bu teknolojilere yabancıydılar. Aşağıdaki ufak çaplı araştırma, ana-babaların eğitim düzeyi arttıkça çocuklarının bilgisayar oyunu bağımlılığı konusunda bilinç düzeylerinin de arttığını iddia ediyor.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1389461>

⁴³ Aşağıdaki vidyolarda göreceğiniz tepkiler size mizansen gibi gelebilir. Çevrimiçi rekabetçi oyunlar kişiyi değişik hallere sokabiliyor. Kâğıt üstünde bunlar bir oyun, yani eğlendirmesi ve yapabiliyorsa öğretmesi lazım. Ama görüneceği üzere eğlenmekten ve gerilimi boşaltmaktan çok gerilim sahibi olmaya yarıyorlar. (Not: Vidyolar küfür içerir)

<https://www.youtube.com/watch?v=4ab7rXM0qeA>

<https://www.youtube.com/watch?v=HdVeMb26CrA>

<https://www.youtube.com/watch?v=rN9DSDQHbG8>

⁴⁴ Hatta piyasaya çıktıkları ilk dönemlerde ücretli olan bazı popüler çevrimiçi oyunlara şimdilerde ücretsiz olarak erişilebiliyor; Counter Strike, PUBG, Destiny 2 vd. Şirketler bu sayede oyunlara fazla para harcayacak durumda olmayan yaşça genç kitlelere de ulaşabiliyorlar. Ardından da mikro ödemeler yoluyla para kazanıyorlar. "Önce bedava dağıtıp bağımlı et, sonra paralarını ve hayatlarını ellerinden al!" Bu tekniği kullanan başkaları da vardı sanki.

Çünkü oyunlarda statü elde etmek gerçek yaşamda olduğundan daha kolay. Bu çocuklar dokunmatik ekranları, klavye ve fareyi bir virtüözün çalgısını kullandığı gibi kullanabiliyorlar. Ama çoğunlukla gerçek insanlardan izole yaşadıkları için sosyal beceriler konusunda zayıf kalma ihtimalleri yüksek. Sosyal uyumun ve özgeciliğin değerini kavrayamayan “becerikli” çocuklar bunlar. Bu durum, doğası gereği tek başına hayatta kalamayacak insan canlısı için büyük bir sorun.

Sosyal beceri eksikliği, fiziksel hareketlilikten yoksunluk ve zaman kaybı, bilgisayar oyunlarının tek olası zararları değil. Oyun oynarken çeşitli aşılamalara maruz kalma ihtimaliniz çok yüksek. Mesela “seks satar” söylemi oyunlar için de geçerlidir ve birçok oyunda cinsel çağrışım yapan öğeler bulunur. Özellikle porno ve mastürbasyon bağımlılığına yatkın olan genç erkeklerin oynadıkları oyunlarda cinsellik bulunması masum değildir ve genç erkek bedenlerinin manipüle edilmesi söz konusudur.⁴⁵ Bunun yanı sıra kan, vahşet, saldırganlık, korku ve büyü gibi fantezi öğeleri de oyunların birçoğunda yer alır.

Hollywood filmleri kadar ilgi gördükleri için orada olan aşılama ile kültür emperyalizmine katkıda bulunan birçok öğe bilgisayar oyunlarında da bulunur. Bence en tehlikeli durum ise tektanrıcılık karşıtlığı. İnsanları tüketim kültürünün ve özgürlükçü ahlakın azılı birer üyesi yapabilmemiz için öncelikle onları hesap soran bir Tanrı ve bu hesabın karşılığı olan sonsuz yaşam düşüncesinden uzaklaştırmanız gerekir. Bu zorunludur çünkü kendi özgürlükçü ahlakınızın varlığını sürdürebilmesi ve bunu paraya da çevirebilmeniz başka türlü mümkün olamaz. Birçok oyun, farklı şekillerde

---

⁴⁵ Ayrıca diğer medya içeriklerinde son yıllarda yoğun olarak gördüğümüz farklı cinsel eğilimlerin (LGBT) propagandası oyunlarda da yer bulmaya başladı. Bazı örnekleri için bkz:

Ekim 2022: “League of Legends'in İlk Siyahi LGBTQ Karakteri Duyuruldu!”

Mart 2020: “Ellie, The Last of Us Dizisinde de Eşcinsel Olacak”

<https://web.archive.org/web/20230316110413/https://www.webtekno.com/league-of-legends-ksante-h128856.html>

<https://web.archive.org/web/20230316111300/https://lgbti.org/ellie-the-last-of-us-dizisinde-de-escinsel-olacak/>

“LGBTİ+ görünürlüğü artırma zorunluluğu, önceki medya çalışmaları tarafından desteklenir; çünkü medyanın kitleler arasında görüşleri, tutumları ve yaklaşımları şekillendirme gücü vardır. Hâkim olan egemen söylem, bireylerin davranışlarını önemli ölçüde etkiler, bu nedenle LGBTİ+ kimliklerinin dijital oyunlarda normalleştirilmesi son derece önemlidir. Böylece bu konu bir sorun olmaktan çıkabilir ve insanlık için daha uyumlu, sürdürülebilir ve yaşanabilir bir ortam yaratılabilir.”

“Dijital oyunlarda ikili ve toplumsal cinsiyetle uyumsuz kimliklere daha fazla ekran süresi sağlayarak, gerçek hayatta bu kimliklere yönelik hoşgörü ve kabulün artmasına olumlu yönde etki sağlanabilir. Önyargılar ve görüşler daha olumlu bir şekilde etkilenebilir, özellikle çocuklara yönelik oyunlara yönlendirilen bu çabaların etkisi daha da büyük olabilir. Bu proaktif yaklaşım, birkaç nesil içinde trans veya ikili cinsiyet dışında olan bireylere yönelik nefret suçlarını azaltma veya ortadan kaldırma potansiyeline sahiptir.” Aynı zamanda konu hakkında yüksek lisans tezi de bulunan yazar çeşitli açılardan oyunlardaki LGBT temsili yetersiz buluyor. Açık bir şekilde özellikle çocuklara yönelik bilgisayar oyunlarında daha fazla temsilin olmasını isteyerek ağacın yaş iken eğilmesi gerektiğini savunuyor.

<https://web.archive.org/web/20240615061604/https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/dijital-oyunlarda-lgbti-gorunurlugu-bir-tik-atalim-yeter>

tektanrıcılık karşıtı mesajlar verirken, çoktanrıci öyküleri de sevdirmekte. "Ben çocuğuma din eğitimi vermeyeceğim, büyüyünce kendi seçsin" diyen ana-babaların uyanık olmasını gerektirecek kadar ciddi bir durum bu. Çünkü o eğitim küçük yaşlardan itibaren filmler ve oyunlarla birlikte başkaları tarafından çoktan verilmeye başlanır.

Birçok bilgisayar oyununda başta "büyü" kavramı olmak üzere doğaüstü öğeler yer almakta. Aynı şekilde Hollywood'da da en çok gişe yapan filmlerin önemli bir bölümü fantastik içeriklere sahip.⁴⁶ Bu durum, modern insanın anlatıldığının aksine antik atalarından çok da farklı olmadığını, gerçeküstücülüğü gerçekliğe tercih ettiğinin bir göstergesi olarak okunabilir. Görsel: Özellikle genç erkeklerin yoğun olarak oynadığı "League of Legends" adlı çevrimiçi rekabetçi oyunda yer alan, erotik bir şekilde tasarlanmış büyücü bir dişi karakter. Oyun fantastik bir evrende geçerken, farklı kültürlerdeki anlatılardan esinlenme öğelere yer vermektedir.

⁴⁶ 2024 başı verilerine göre en çok gişe yapan ilk 10 film içinde sadece Titanic gerçek dünyada yaşanmış bir olayın üzerine kurgulanmış. Diğer 9 filmin 3'ü uzayda, kurgusal gezegenlerde geçiyor. 4 film süper kahraman temasına sahip. Bir filmde hayvanlar insanlar gibi konuşurken, diğerinde de 21. Yüzyılda dinazorlar yaşıyor:

https://web.archive.org/web/20240210061333/https://www.boxofficemojo.com/chart/top_lifetime_gross/?area=XWW

Aydınlanma ile birlikte hurafeleri geride bırakıp akıl ve bilimin gösterdiği yoldan gitmekle övünen batıların, çocuklarını -kültürlerini yadıkları diğer medeniyetlerin çocukları da dâhil- bu hurafelerle büyütmelelerini nasıl açıklayabiliriz? Bunları üretilip yayma konusunda neden öncüler? Bir yandan bilimi öne sürüp insanları dinlerinden ederken beri yandan hurafe kurguları üzerlerine boca ediyorlar. (Hatta 21. Yüzyılda dünyaya gelen bir insanın eski çoktanrıci toplumlarda yaşayanlara kıyasla daha çeşitli ve teknolojinin de etkisiyle daha yoğun bir şekilde gerçeküstü anlatılara maruz kaldığı bile iddia edilebilir) Denebilir ki "bunlar sadece eğlence ürünü, bir din gibi benimsenmiyorlar" Gerçekten mi? Daha önce de bahsettiğim üzere bunlar varoluşa ve ahlaka dair aşılama yaptıkları için aynı zamanda "dinsel" birer ürün. Fantezi kurgu serilerine ait bu ürünleri birer "kutsal eser" gibi gören insanlar bulamaz mıyız? Bu eğlence ürünlerinin seküler insanların yaşamlarının önemli bir parçası olduğu pekâlâ söylenemez mi? Ekran teknolojileri burada da devreye giriyor ve modern insanın fantezi dünyalarında kaybolmasında büyük bir rol oynuyorlar.

Sony tarafından piyasaya sürülen ve meşhur bir oyun olan God of War serisinin üçüncü sürümü. Oyunun sonunda oyuncunun yönettiği karakter -sözde- tanrı Zeus ile uzun bir mücadeleye girer ve onu mağlup eder. Bu esnada oyuncudan aynı tuşa defalarca kez basması istenir ve bu sayede Zeus'un suratına ekranı kan kaplayıncaya kadar yumruk attırılır. Yavaşça tekrar düşünelim. 21. Yüzyıl'da yayınlanan bir "eğlence" ürününde tanrının yumruklatılıp dövülmesi konu ediliyor. Buradaki tanrı figürünün çoktanrıci kültürden alınmış olması önemli değil. Mesele "Tanrı" kavramının eğlence adı altında insansı, zayıf ve mağlup edilebilir bir varlıkmiş gibi gösterilmesi. Bu konudaki bkz:

<https://web.archive.org/web/20240411053805/https://gerceginkitabi.wordpress.com/2022/06/18/uzak-insansi-kusurlu-tanri-algisi/>

Dark Souls 3 oyunu çoktanrıci düzenin işlediği fantastik bir dünyada geçer. Bununla birlikte katedral ve cami mimarisinden esinlenmiş yapılar oyunda yer alır. Böylece tektanrıci kökenlerle özdeşleşmiş bu yapılar çoktanrıci ve özellikle pagan kültürle ilişkilendirilirken, oyuncunun zihninde ikisi arasındaki fark belirsizleştirilmiş olur.* Oyundaki “Cathedral of the Deep” bölümünün sonunda ise kıyafetleriyle Papa’ya ve rahiplere benzetilen şeytani suratlı kişileri öldürmeniz istenir. Bir önceki oyunda tanrıyı yumruklayan yeni nesil, bu oyunda da din adamı sınıfını yok eder.

(“Bunlar Hristiyanların sorunu” diyenler büyük yanılır. Müşterinin ayağı bir alışsın, sıra İslam’ın simgelerine, büyüklerine ve öğretilerine de gelecek. Eli kulağındadır. - Selim)

*https://ibb.co/album/5xNPKr?sort=name_asc&page=1
<https://web.archive.org/web/20230316144846/https://fextralife.com/dark-souls-architecture-how-the-real-world-influences-the-games-lore/>

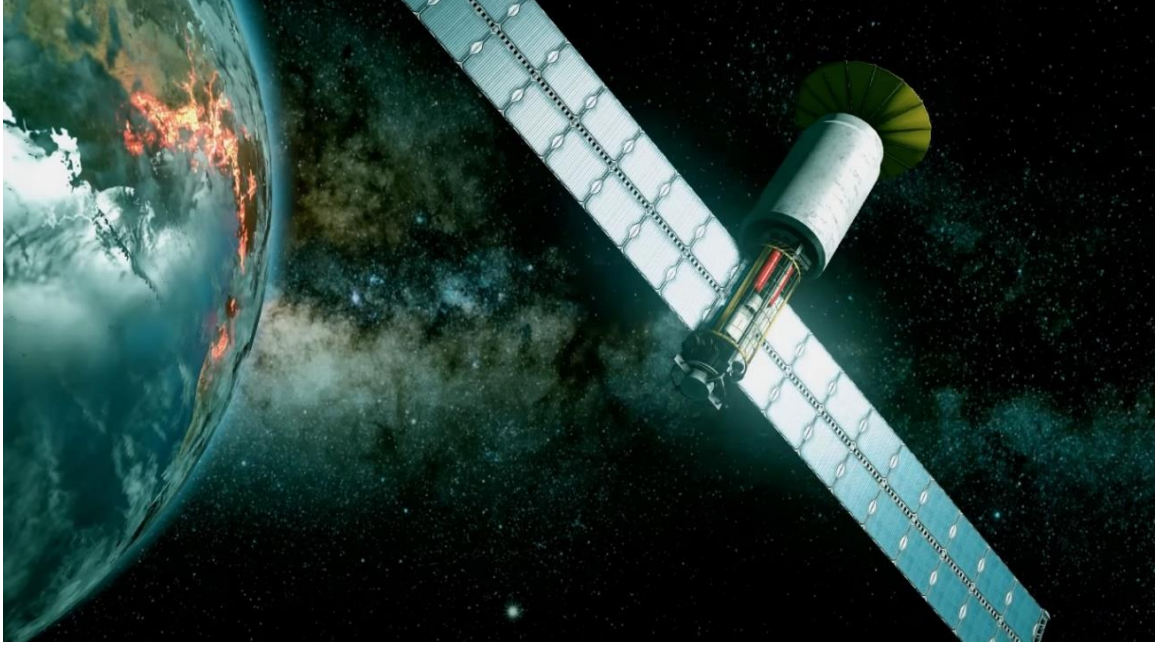

Öldükten sonra tanrılaştırılan bir insanın heykelinin önünde dua eden cübbe giymiş bir din adamı

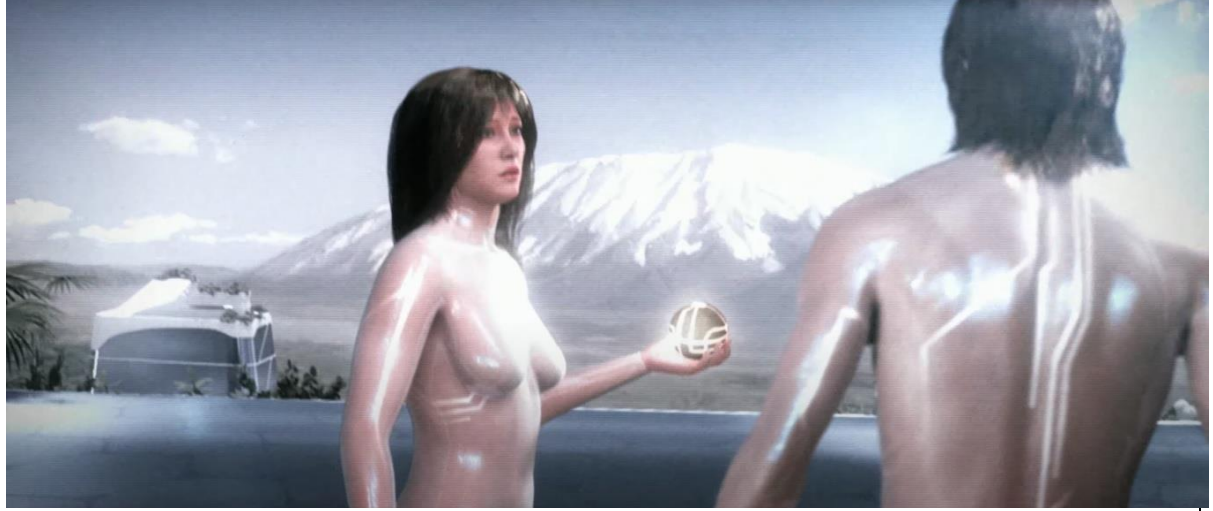
Elder Scrolls serisinin beşinci oyunu olan Skyrim, ilk olarak 2011 yılında olmak üzere farklı platformlar için defalarca kez satışa sunuldu ve milyonlarca kopya sattı. Birkaç yıl içinde çıkması beklenen yeni sürümünün de satış rekorları kırmaya olası. Oyun, ortaçağ atmosferine sahip, çoktanrıcı bir düzenin işlediği, geniş bir açık dünyası olan kurgusal bir evrende geçiyor; değişik türden ırklar, tarikatlar, yaratıklar, büyüler, tılsımlı nesnelere, ruhsal varlıklar vd. Bir büyücü okulunun yanı sıra haritanın birçok yerinde çeşitli tanrıların heykelleri ve tapınakları da bulunmakta. Geniş mitolojisine internet üzerinden ulaşılabilen oyun, yeni nesillerin eskilerin çoktanrıcı kültürünü fantastik öğelerle birlikte deneyimlemesini ve o kültürü sevmesini sağlıyor: “Özellikle Hint ve Sümer (ayrıca Doğu kültürleri) inançları Elder Scrolls evreninin oluşumunda kilit rol oynamıştır.”

Kaynak: <https://web.archive.org/web/20230316124731/http://lorekeeper.net/the-elder-scrolls-tarihceleri-bolum-1/>
https://ibb.co/album/nrVBfb?sort=name_asc&page=1

2015 yılında piyasaya sürülen SOMA isimli korku-hayatta kalma türündeki bilgisayar oyunu. Bilinç kopyalama, robot, yapay zekâ gibi popüler bilim kavramlarının çokça geçtiği oyunun hikâyesine göre, yaşanan bir felaketin ardından dünya üzerindeki yaşam sona ermiştir. Okyanus altındaki tesislerde çalışan bir grup bilimadamı ise Ark projesi kapsamında insanların bilinçlerini bir simülasyona kopyalayıp uzaya göndermeye çalışır. Ark sözcüğü İngilizcede Nuh'un gemisinden bahsedilirken de kullanılıyor. (Noah's Ark) Projede uzaya fırlatılması amaçlanan cihaz, Eski Ahit'e doğrudan gönderme yapılarak Nuh'un gemisi ile özdeşleştirilmiş, çünkü insanlık dünyada yaşam yok olduğu için dijital şekilde de olsa varlığını artık burada sürdürecektir. Son kısımda cennet misali tasarlanmış simülasyonun içinde oyun boyunca yönettiğimiz erkek karakter ile ona yardım eden kadın karakteri görüyoruz. Bunlar da muhtemelen Âdem, Havva ve cennet göndermeleri. Bu şekilde oyun, bazı popüler kavramları da kullanarak modern tüketicisine alternatif sonsuz yaşam ihtimalini anlatıyor. Bunu da Eski Ahit anlatılarına göndermelerle yapıyor. Tanrı'nın ve sonsuz yaşamın hayal ürünü olduğunu düşünenler için alternatif bir ürün.

Assassin's Creed de son 15 senenin en popüler oyun serilerinden. (Hollywood tarafından şimdilik bir kez olmak üzere sinemaya da uyarlandı) İkinci sürümde gizli bulmacaları çözdüğünüzde "The Truth", yani sözde "gerçek" isiminde bir video açılır. Hikâyeye göre insanları tek olan Tanrı değil -haşa- antik Roma tanrılarının isimlerine sahip uzaylı varlıklar yaratmıştır. (Juno, Minerva, Jüpiter vd.) Fakat zamanla insanlık onları unutmuş ve mitleştirmiştir. Ekran görüntüsünde fütüristik mimariye sahip bir tesisten kaçan, uzaylıların kölesi durumundaki insanlardan ikisi, yani Âdem ile Havva görülüyor. Havva'nın elindeki ise "Cennet Elması" (Apple of Eden) adı verilen, değişik güçleri olan bir nesne. Anlatı bize yaratılış gerçeğinin bu olduğunu iddia ediyor. Bu oyunda tektanrıci mesajın doğrudan bozulmuş olduğunu görüyoruz. Zihinler aslında öyküler arasında bir fark olmadığını düşünmeye ve sonunda hepsini inkâr etmeye yönlendiriliyor. Bu arada Havva ismi ve elma detayı Kuran'da geçmez, gönderme doğrudan Eski Ahit'e ve Yahudi-Hristiyan kültürüne.

Kuran ve Kitab-ı Mukaddes anlatılarını seküler eğlence ürünlerine yedirmenin sonucu, bu ürünlerin kurgu olduğunu bilen insanların kitapların başına geçtiğinde de benzer bir yaklaşımı benimseme ihtimallerinin artmasıdır. Kitaplardaki anlatıların bazıları temsili olabilir. Tüketici bu öyküleri sinema ya da oyunların gerçeküstücü görselliğiyle tükettiğinde kitapların zihinlerinde "eskilerin masallarına" dönüşme süreci hızlanmış olacaktır.

-Onlara karşı ayetlerimiz okunduğu zaman, "Duyduk, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" dediler.(8:31)

Bu eğlence ürünlerinin üretilip tüm dünyaya servis edildiği Yahudi-Hristiyan kültürünün örtülü örnekleri için bkz:

<https://web.archive.org/web/20240423055529/https://gerceginkitabi.wordpress.com/2023/01/07/yahudi-hristiyan-kulturuyle-kusatilmisiz/>

Oyunlar bağımlılık yapmaları için geliştiricileri tarafından özel teknikler uygulanarak üretiliyor.⁴⁷ Hikâye tabanlı, çokça ana ve yan görevin olduğu ve rol yapma öğeleri (RPG) barındıran oyunlar, karakterin gelişimine göre oyuncuya seçenekler sunuyorlar. Yeni karakterler, yetenekler, eşyalar, görevler vd. oyuncuya havuç olarak sunulurken, bunları elde etmeye çalışırken oyun başında geçen süreyi de arttırıyorlar. “Harvard Tıp Fakültesinde klinik psikologluk ve psikoloji doçentliği yapmış olan Maressa Orzack, video oyunlarındaki karakter gelişim süreci ve ödül sistemlerinin, işlemsel şartlandırmanın bir özelliği olduğu ve bilgili oyun tasarımcıları tarafından oyunlara kasten eklendiği sonucuna vardı (s115).” Çevrimiçi rekabetçi oyunlarda ise bağımlılığı arttırmak için katı bir ödül ve ceza sistemi mevcut. Rekabetçi dürtünün tasarımı nedeniyle erkekte çok daha baskın olduğunu, dolayısıyla rekabetçi dürtüleri kamçılayan oyunlara ve hobilere genç erkeklerin daha yatkın olduğunu hatırlayalım. Oyuncu, oyunda ustalaşıp seviye ve lig atladıkça çeşitli ödüller kazanırken diğer oyuncular arasında da saygınlığını arttırıyor. Sık sık güncellenen çevrimiçi oyunlarda yeni içerikler, özel etkinlikler ve ödüllerle oyuncuyu sürekli sıcak tutarak bağımlılığın devamı amaçlanıyor. Üst üste kaybedilen oyunlarda ise ağır cezalar söz konusu. (Daha düşük seviye bir lige düşme, bu yüzden aşağılanmış ve yetersiz hissetme) Böylece oyuncu tıpkı kumar tutkunları gibi kaybettiği konuma geri dönmek için daha fazla oyun oynuyor ve bağımlılık derecesi artıyor. Mobil oyunların da kendilerine göre dinamiği var. Genelde ücretsiz bir şekilde sunulan bu oyunlar ilerlemek veya daha fazla keyif almak için oyuncuyu sürekli para harcamaya ya da oyun başında daha uzun süreler geçirmeye yönlendiriyorlar. Karşılığında ise sürekli daha fazlasını, daha yenisini ve daha iyisini vad ediyorlar. Yine indirilebilir içerik (DLC) sistemiyle de oyunculara aynı oyunla ilgili vakit geçirebilecekleri daha fazla içerik sunuluyor ve böylece ana oyuna verilen paranın yanında tekrar para harcanmış oluyor. Oyuncuya daha az para harcatıyormuş gibi

---

⁴⁷ İnsan doğasını, onları istekleri doğrultusunda manipüle etmek için kullanan birçok sektör var.

Sosyal medya da bunlardan biri:

“Çocuklarımız gençtir, bu doğrudur; ama beyinleri atalarından kalmadır. Beyin genetik olarak bilgi edinmeye ve bunu başardığında küçük bir doz dopamin şeklinde bir “ödül” almaya programlanmıştır. İnternetin ekonomik aktörleri bu gerçeklikte mükemmel bir şekilde ustalaşmışlardır. Kısa bir süre önce Facebook’un eski başkanı Sean Parker, sosyal ağların “insan psikolojisindeki bir kırılma” için tasarlandığını tüm açıklığıyla kabul etmiştir.” (Desmurget, s180)

Sean Parker ayrıca kullanıcıların zamanlarını ve dikkatlerini nasıl sömürecekleri sorusuna cevap aradıklarını da belirtmiş. Oturup insan doğasını anlamaya ve buldukları noktaları amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışmışlar.

<https://web.archive.org/web/20240103184758/https://www.dijitalhabitat.com/facebook-insan-psikolojisinin-bir-acigini-suistimal-ediyor/>

Bir sonraki sayfada ise eski bir Facebook çalışanının şu sözleri var: “Şeytanın telefonlarımızda yaşadığına ve çocuklarımıza zarar verdiğine kaniyim.” Aynı kitapta ironik ama doğal bir durum olarak insanları ekran bağımlısı yapan teknolojileri geliştirenlerin, kendi çocuklarını bu teknolojilerden korumaya çalışmalarından bahsedilmesi:

“Tarihten çıkarılacak ders işte karşınızda. Siz çocuklarınızı ekrana bağlarken ekran üreticileri kendi çocuklarını kitaplara bağlamaya devam edecekler.” (Desmurget, s19)

görünen mikro ödeme sistemleri de şirketlerin bir başka gelir kalemlerinden. Anababasını ikna edip kredi kartıyla bu mikro ödemeleri yaptıran çocuklar biliyorum.

Tanrıların Savaş Alanı SMITE'ta 40 milyondan fazla oyuncuya katıl! Thor'un çekicini kuşan, Zeus'la düşmanlarını çarp ya da 125'den fazla diğer mitolojik varlıkla oyna! SMITE'in yeni sezonu, yeni bir harita, tanrı, Savaş Bileti ve T5 Event Etkinliği'yle geliyor! Hemen ÜCRETSİZ oyna!

Steam platformunda “oynaması ücretsiz” olarak etiketlenmiş, milyonlarca kullanıcısı olan çevrimiçi rekabetçi bir oyunun yeni sezonuna ait içerik ve etkinlik duyurusu. Bununla beraber Kasım 2024 itibariyle 17.99 dolar (600 liradan fazla) ödendiğinde “Ultimate God Pack” isimli bir DLC satın alınabiliyor. Böylece oyundaki tüm sözde tanrılara erişebilirsiniz. Ödeme yapmak istemezseniz bunlara sahip olmak için saatler harcamanız gerekecek. Birçok oyun benzer sistemler kullanıyor ve bir şekilde oyuncuya zaman, para ya da her ikisini birden harcatıyorlar.

Kaynak: https://store.steampowered.com/app/387440/SMITE_Ultimate_God_Pack/

Bunlar oyun dünyasının gerçekleri. Şirketler arasındaki rekabet yüksek ve pasta da büyük olduğu için en çok bağımlılık yapan oyunlar piramidin tepesinde en yukarı çıkıyorlar. Bu da yapımcıların insanların sağlığını -ve ahlakını- düşünmeden oyunları daha cezbedici bir hale sokmalarına sebep oluyor.⁴⁸ “Sorun, başlangıçta kendi içsel başarılı olma nedenleriyle motive olan bir kişinin bu dışsal ödüllere bağımlı olabilmesi ve hayatta bir şeyleri başarmaya yönelik İçsel motivasyonlarını kaybedebilmesi (s115).” Oyunların beyinde motivasyonu azaltacak şekilde etki yaptığı iddiası önemli: “Bu oyunları oynamak, ödül merkezini kanla doldururken, beynin dengeleyici alanından kanı çekiyor. Bunun net sonucu şu: Video oyunu oynamak erkeklere büyük bir hedefle beraber gelen ama gerçek dünyayla hiçbir bağı olmayan, hikâyeyi bağlama yerleştirme

⁴⁸ Meseleye sadece para üzerinden yaklaşmak da doğru olmaz. Her kurgu ürünü üreticilerinin hayata bakışından bir parça taşır. Para, bu kişiler için tek motivasyon kaynağı olmayabilir. Bu ürünleri tüketen insanların kendileriyle aynı değerleri benimsemelerini, hayata ve olaylara aynı şekilde yaklaşmalarını isteyebilirler. Bu yüzden oyunları bağımlı edici tekniklerle ve örneklerini gösterdiğim içeriklerle geliştirmek onlara yanlış gelmeyebilir. Bununla birlikte komplo kuramalarını da es geçmemek gerek. İnsanları hayal dünyalarında dolaştırırken onların paralarını ve zamanlarını çalma arzusunda olanlar olabilir. Böylece bu insanları ahlaki olarak istenen noktaya getirmek ve onları yönetmek daha kolay olacaktır. Yeni nesillerin bilgisayar oyunlarına olan tutkusu onlara çeşitli fikirleri benimsetmek isteyen insanları sektöre çekiyor. Ve para, bu kişiler için öncelik değil. (Biraz sonra Call of Duty örneğinde göreceğiz)

ihtiyacı içermeyen bir ödül veriyor (s149).” Abraham Maslow’un hiyerarşisinden de bahsediliyor ve dijital dünyanın aidiyet, sevgi, saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterlilikte olup olmadığı sorgulanıyor: “...yalnız başına oyun oynayan birisi, aidiyet duygusu olmadan saygı ihtiyacını karşılayabilirken aidiyet duygusunu tamamen es geçebilir ve sevgi ihtiyaçlarını göz ardı edebilir (s121).” Oyunlarda başarı kazanmak mümkün, fakat çoğu kişi gerçek yaşamda bu insanın kim olduğunu ve ne “başardığını” bilmeyecektir.⁴⁹ Yine oyun oynamak, dikkat sorunları ve dürtüsellik arasında iki yönlü bir nedensellik olduğuna dair artan kanıtlar varmış (s150).

Kitapta Call of Duty Modern Warfare 2 oyunundan da söz ediliyor ve Anders Breivik’in⁵⁰ örneği veriliyor (s157). İlgili oyunun aşağıda bahsi geçen bölümü Breivik’in yaptığı katliama biçim olarak doğrudan ilham olmuş olabilir. Bunun yanı sıra onun politik görüşlerini de desteklemiş olabilir. Çünkü bu oyun tıpkı benzer Hollywood filmleri gibi dünyanın doğusunun batısına olan tehdidinin aşılmasını yapıyor.

Adı geçen oyundaki “No Russian” adlı bölümde bir grup Rus terörist, kendi dillerini konuşmadan kendi ülkelerindeki bir havaalanına saldırı düzenleyip onlarca sivil öldürüyor. Amaç saldırıyı Amerikalılar yapmış gibi gösterip savaş çıkarmak. Oyundaki teröristler Rus iken onları durdurup dünya barışını sağlamaya çalışan askerler ise Amerikalı ve İngiliz. Daha önce dediğim gibi oyun sektörü Hollywood seviyesine geldiği için oradaki aşılımlar buralara da taşındı. Oyundaki senaryoyu devam eden Rusya-Ukrayna savaşı ve batı basını ve hükümetlerinin savaşa yaklaşımıyla birlikte değerlendirin.

İki yıl sonra çıkan devam oyununda bu kez batı şehirleri işgale uğrar, hatta Eyfel Kulesi bile yıkılır. (İkiz kuleler misali) Londra’da sokakta dolaşan çocuklu ve mutlu bir

⁴⁹ Bilgisayar oyunlarında kazanılan başarıların gerçek hayatta karşılıkları olmaması bir yana, Desmurget’e göre oyunların kişiye sağladığı iddia edilen yararları da tartışmalı:

“Bir video oyunu oynayarak öğrenilenler, bu oyunun ve yapısal olarak ilişkili birkaç nadir etkinliğin ötesine aktarılamamaktadır.” (Desmurget, s104)

⁵⁰ 2011 yılında gerçekleştirdiği saldırılarda 77 kişiyi öldüren Norveçli katil. Sonradan ortaya çıkan manifestosunda İslam düşmanı olduğu iddia edilmişti. İfadesinde saldırıdan önce Call of Duty oyunu ile antrenman yaptığını söylemiş.

<https://web.archive.org/web/20230320194833/https://shiftdelete.net/norvec-katliamina-cod-ile-hazirlanmis-36538>

batılı aile bombalı saldırı kurbanı olur. Bu ve benzeri sahneler oyuncuların batılıların gerçek dünyada yaptığı denizaşırı operasyonların meşruluğuna ikna olması içindir. Çünkü batılılar kurdukları medeniyetler sebebiyle doğulu barbarlar tarafından sürekli kışkırtılıyor ve yok edilmek isteniyordur. Artık ne yapsınlar kendileri ve dünya halkları için silaha sarılmak zorunda kalıyorlar.

<https://youtu.be/n0b6pvZjx-A?t=861>

<https://www.youtube.com/watch?v=XVYMKd2Datk>

Call of Duty serisinin ABD devleti ve küreselcilerle ilintili bazı kişi ve kurumlarla bağlantıları için bkz:

“Activision Blizzard (seriyi piyasaya süren şirket) sadece ürünlerini şekillendirmek için ABD ordusuyla çalışmakla kalmıyor, aynı zamanda yönetim kurulu da eski üst düzey devlet yetkilileriyle dolu. Bunların başında Activision Blizzard’ın kıdemli danışmanı ve Eylül ayına kadar uyum sorumlusu ve kurumsal ilişkilerden sorumlu başkan yardımcısı olan Frances Townsend geliyor. Townsend, Activision Blizzard’a katılmadan önce hayatını ulusal güvenlik devletinin basamaklarını tırmanarak geçirdi. Daha önce Sahil Güvenlik İstihbarat Başkanı ve Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice’ın terörle mücadele yardımcısı olarak görev yapan Townsend, 2004 yılında Başkan Bush tarafından İstihbarat Danışma Kurulu’na atandı.”

“Activision Blizzard’ın idari işler müdürü Brian Bulatao da dikkat çeken bir başka isim. Eski bir ordu yüzbaşı olan ve McKinsey & Company’de danışmanlık yapan Bulatao, 2018’e kadar CIA’de komuta zincirinde üçüncü sırada yer alan operasyon şefi olarak görev yapıyordu. CIA Direktörü Mike Pompeo, Trump’ın Dışişleri Bakanı olarak Dışişleri Bakanlığı’na geçtiğinde Bulatao da onunla gitti ve Yönetimden Sorumlu Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı olarak atandı. Trump yönetiminin seçim yenilgisinin ardından Bulatao, eğlence sektöründe hiçbir deneyimi olmamasına rağmen Dışişleri Bakanlığı’ndan doğrudan Activision Blizzard’ın en üst kademelerine geçti.”

“İki önemli Call of Duty çalışanı daha Atlantik Konseyi için çalışıyor. Oyun serisinin hızlı yükselişini denetleyen Infinity Ward geliştiricilerinin kurucularından Chance Glasco, konseyin yerleşik olmayan kıdemli üyesi olarak üst düzey generallere ve siyasi liderlere teknolojideki son gelişmeler konusunda danışmanlık yapıyor.”

“ABD Silahlı Kuvvetleri, video oyunlarının popüleritesini gençler arasında yoğun bir şekilde işe alım yapmak için kullanıyor, oyun turnuvalarına sponsor oluyor, kendi ABD Ordusu Esports takımını kuruyor ve Twitch gibi yayın sitelerinde gençleri doğrudan işe almaya çalışıyor. Amazon’un sahip olduğu platform, ordunun etkilenebilir genç izleyicileri askere alma web sitelerine çeken sahte ödül hediyeleri kullanmasının ardından sonunda bu uygulamayı kısıtlamak zorunda kaldı.”

“Video oyunları devasa bir sektör ve yumuşak güç ve ideolojinin devasa bir merkezidir. Bu mecra özellikle ikna edici bir propaganda aracıdır çünkü çocuklar ve gençler bu oyunları genellikle haftalar ya da aylar boyunca tüketirler ve hafif bir eğlence aracıdır. Bu nedenle, kullanıcılar bir politikacının konuşmasını dinler gibi gardlarını almazlar. Sahip olduğu güç söz konusu mecranın ciddiyetsiz sayılması nedeniyle akademisyenler ve gazeteciler tarafından genellikle göz ardı edilmektedir. Ancak bunların mesajlarını daha da güçlü kılan tam da bunların önemsiz eğlence kaynakları olduğu görüşüdür.”

“Oyuncular için amaç, hızlı-tempolu eğlencenin tadını çıkarmaktır. Ancak yapımında yer alanlar için amaç sadece para kazanmak değil; emperyal savaş makinesine hizmet etmektir.”

<https://web.archive.org/web/20240427073658/https://www.sosyalizm.org/call-of-duty-bir-hukumet-psikolojik-operasyonudur-bu-belgeler-bunu-kanitliyor-6283>

Bazı araştırmalarda saldırganlık içeren bilgisayar oyunu oynayan yetişkin ve çocukların kendilerine fırsat verildiğinde daha saldırgan davrandıkları görülmüş (s159). Oyunların birçoğu ilerlemek ve ödülleri kazanmak için oyuncuyu saldırgan davranmaya ve düşmanına zarar vermeye zorluyor. Salırgan karakterlerle özdeşim kurmanın daha kolay oluşu, saldırgan süreçlere aktif katılım, bu süreçlerin sürekli tekrar edilmesi ve saldırgan eylemlerin ödüllendirilmesi gibi nedenler gerekçe gösterilerek, bilgisayar oyunlarının geleneksel medyaya kıyasla daha tehlikeli olduğu iddia edilmekte.⁵¹ Salırganlık ya da cinsellik içeren oyunların bir kısmı 18+ etiketiyle piyasaya sürülüyor ama bunun pek bir etkisi olmadığı ortada. Çocuklar ve gençler bunları bir şekilde internetten indirip oynayabilir, ya da içeriklerinden habersiz olan ebeveynlerine aldırabilirler. Yakın zamanda buna denk geldim. Daha önce bahsettiğim, ders çalıştırmakta zorlandığım çocukların ana-babalarına, parasını verip satın aldıkları GTA V oyununun içeriğinden bahsetmek durumunda kaldım. Oyunu oynayamaları çeşitli platformlardaki yayıncıları kısıtlamaya maruz kalmadan izleyebilirler.⁵²

Genç yaşlardan itibaren bilgisayar oyunları ile vakit geçirmeyi yanlış buluyorum. Kişi bir defa sevgi geliştirdiğinde ömrünün kalanı boyunca oyun oynamayı sürdürebilir ve zararlı etkilerine maruz kalmayı sürdürebilir. Bunlar bazı örneklerini gösterdiğim üzere basit eğlence ürünleri görüntülerinin arkasında olmaması gereken içeriklere ve aşılmalara sahipler. Üreticilerinin niyetleri ne olursa olsun durum önemli ölçüde böyle. Bilgiye ulaşım kolaylaştığı gibi yalana, manipülasyona ve türlü ahlaksızlıklara da ulaşım kolaylaştı.⁵³ Dijital çağda ana-baba olmanın zorluklarından biri bu durum. Çocukların vakit geçirdiği eğlence ürünlerinin içeriğini bilmek zahmetli ama gerekli bir şey. Genelde böyle durumlar için “ana babanın sorumluluğu kardeşim, senin çocuğun zararlı içeriklere ulaşıyorsa hata sende, yasaklanmasını isteyerek insanların özgürlüğünü

---

⁵¹ “Birkaç sesi çok çıkan araştırmacı bu konuda bir “ihtilaf” olduğunu iddia etse de araştırmacıların ezici çoğunluğu şiddet içeren medyanın çocuklarda saldırganlığı arttırdığına ve bu ilişkinin nedensel olduğuna inanmaktadır.” (Desmurget, s235)

⁵² “8-11 yaşındakilerin %22’si, 12-14 yaşındakilerin %41’i ve 15-18 yaşındakilerin %56’sı “yetişkin” olarak sınıflandırılan oyunlar oynamaktadır. Yine de bu manzara, cinsiyetlerin bir arada ele alınmasıyla büyük ölçüde yumuşatılmıştır. Sadece erkek çocukları temel alırsak, 8-18 yaşındakiler arasında %50’den çok daha yüksek bir maruz kalma düzeyiyle karşılaşmaktayız.” (Desmurget, s216) “Genellikle söz konusu olduğu üzere küçüklerin bir ebeveyni veya vasisi olduğu durumlarda yasa, küçüğün ebeveyni veya vasisi yardımıyla şiddet içeren bir video oyunu edinmesini engellemez.” (Desmurget, s255)

⁵³ “Şüphesiz internet (teoride) dünyadaki tüm bilgileri içermektedir. Ama aynı zamanda ne yazık ki evrenin tüm saçmalıklarını da içinde barındırmaktadır. Akademik, kurumsal, gazetecilikle ilgili veya ansiklopedik nitelikte sözde ciddi siteler bile (Wikipedia dâhil), şimdiye dek bahsedilen akademik çalışmaların ve unsurların gösterdiği üzere her zaman güvenilir, dürüst ve eksiksiz olmaktan uzaktır.” (Desmurget s126)

“Dijital yerlilerimiz, aynı anda Instagram’a bir öz çekim yüklerken ve mesaj atarken Facebook ve Twitter arasında gezinebilmektedir. Ancak sosyal medya kanallarından akan bilgileri değerlendirmek söz konusu olduğunda, kolayca kandırılmaktadırlar.” (Desmurget, s29)

engelleyemezsin” denir.⁵⁴ Bu söylenirken bile ilgili içeriklerin çocuklar için “zararlı” olduğu kabul ediliyor. Çocuklar için zararlı olan toplumun geleceği için de zararlı değil mi? Herkes biliyor ki bunları daha çok çocuk ve gençler tüketiyor ve daha çok onlara yönelik üretiliyorlar. Ana-babaların tek tek her şeyi incelemeye gücü yetmez. İnceleyip uygunsuz gördüğü içerikleri çocuklarından uzak tutmayı başarmaları da pek kolay değil. Evin içinde denetim sağlansa bile dışarda bunlara ulaşma ihtimalleri yüksek. Ayrıca çocuğun “arkadaşlarımın anne-babaları onlara bu cihazları alıyor, bu içerikleri tüketmesine izin veriyor” diye düşünüp kendi ana-babasından nefret etme ihtimali de ortaya çıkacaktır.⁵⁵

Sorun çok büyük ve bireysel çözümler yeterli olacak gibi değil. Tüm bunlar zararlı içerikler konusunda toplumsal dayanışmayı ve radikal kararlar almayı zorunlu kılıyor. Özgürlükçülerin “isteyen istediği şekilde yaşasın, kimse kimseye karışmasın” söylemi gerçeklerden uzak bir düş. İnsan sosyal bir canlı ve ister istemez çevresinde olan bitenlerden etkileniyor. Dijitalleşme bu etkileşimi arttıran bir faktör. Bu sayede Samiri gibiler dünyanın neresinde olursa olsunlar insanları yoldan çıkarıp toplumları yozlaştırabiliyorlar.⁵⁶ Her yer çamura bulanmışken tamamen temiz kalamazsınız. Çoğunluğun sizi “temiz kalamıyorsan bu senin hatan” diye suçlaması bu gerçeği değiştirmez. Konu hakkında “bu devir de böyle ne yaparsın, hem herkesin çocuğu aynı” demek yerine bir yerlerden başlamak gerek. Kitapta oyun konsollarını çocukların elinden bir anda almanın yıkıcı olabileceği uyarısı var. Oyunlara harcanan zaman azaltılırken diğer ödüllendirici faaliyetler desteklenmeli deniyor (s254).⁵⁷ Ailece güzel

---

⁵⁴ “İlericiler ordusu bize “Zamana göre yaşamak zorundasınız!” demektedir. Buna şüphe yoktur... Ama beynimizi de zamanın değiştiği konusunda uyarmalıyız; çünkü yüzyıllardır yerinden zerre kadar kıpırdamamıştır.” (Desmurget, s262)

⁵⁵ “Wired’in eski editörü ve şimdilerde bir robotik şirketinin üst düzey yöneticisi olan Chris Anderson şunları beyan etmiştir; “6 ve 17 yaşları arasında olan beş çocuğum beni ve karımı faşist olmakla ve teknoloji konusunda aşırı derecede endişeli olmakla suçluyorlar ve diyorlar ki ‘arkadaşlarımın hiçbiri aynı kurallara tabi tutulmuyor’. Çünkü biz teknolojinin tehlikelerini ilk elden gördük [...]. Bunun çocuklarıma da olmasını istemiyorum.” (Desmurget, s19)

⁵⁶ Samiri: Kuran’da bahsi geçen, Musa peygamber toplumunu geride bırakıp dağa gittiği zaman eski çoktanrıci adetleri hatırlatarak onları yoldan çıkararak ve bu yüzden sürgün edilen kişi. (İlgili anlatı için bkz: 20:83-98)

⁵⁷ Pratik öneriler sıralamamız gerekirse: 6 yaşından önce ekran kullanımının yasak olması, 6 yaşından sonra günde en fazla yarım ve bir saat arasında ve ebeveyn gözetiminde ekrana izin verilmesi, yatak odasından tüm ekranların çıkarılması ve uyumadan önce en az bir buçuk saat ekrandan uzak zaman geçirilmesi, sabah okula gitmeden önce ekran kullanımına izin verilmemesi, uygunsuz içeriklerin kaldırılması ve engellenmesi ve nihayet her defasında çocuğun yalnızca bir ekran kullanmasına çaba gösterilmesi örnek verilebilir.” (Desmurget, s15, kısaca ekranlara olabildiğince az maruz kalsınlar diyor. Bence hiç kalmasalar daha iyi)

“Birkaç çalışma, kısıtlayıcı kuralların yokluğunun uygun olmayan içeriğe erişimi teşvik ettiğini ve kullanım süresini etkilediğini göstermiştir.” (Desmurget, s56)

vakit geçirmek, çocuklarınızı daha iyi tanımak ve doğru din ile ahlakı aşlamak yerine onları sakın ekranlara teslim edip siz de başka bir ekrana kaçmayın.⁵⁸

Obezlik

Sosyal izolasyon ve hareket eksikliğinin kaçınılmaz sonuçlarından biri de obezlik. ABD bu konuda önde gelen ülkelerden, biz de Avrupa'da üst sıralarda yer alıyoruz.⁵⁹ ABD'deki yetişkin erkeklerin yaklaşık %70'i fazla kilolu ve üçte biri obez. Ayrıca Amerika'daki okullarda her yıl 400 milyar kalorilik abur cubur satılmış. Süper güç olduğunu iddia eden bir ülke halkını sağlıklı besleyemiyor. Son kırk yılda obezitenin düştüğü hiçbir ülke olmamış ve bu durumun dünya çapında bir salgın olduğu yazıyor kitapta. Sigaradan daha az ölüme sebep olan Covid-19 için yapılanları bu söylenenlerle kıyaslayın. Yaşam süresini ve kalitesini düşürmesi bir yana, obezite ayrıca bir ulusal güvenlik tehdidi. Pentagon verilerine göre 17-24 yaş arası Amerikalıların üçte biri askeri hizmet için gerekli nitelikleri karşılayamıyormuş. Bir pentagon yetkilisi şöyle diyor: "Çocuklar sınav ve barfiks çekemiyorlar ve koşamıyorlar (s49)." Obezitenin erkeklerde metabolik bir değişime sebep olduğu ve hormon düzeylerini değiştirdiği iddiası da var. Aşırı kilolu olma durumu erkek vücudunda kadınlık hormonu olarak bilinen östrojeni arttırıyormuş (s50).

Obeziteyle mücadele için kaçınılmaz olarak ekran bağımlılığıyla da savaşmak gerekecek. Hareket eksikliğine sebep olmaları bir yana ekran teknolojileri kilo aldırıcı gıdaların en önemli reklam araçlarından. Daha önce mama yerken reklam izleyen çocuk örneğini vermiştim. Haz içerikli gıdaları çoğunlukla ekranlarda görürüz ve isteriz. Şimdiki çocuklar görece daha az televizyon izliyorlar belki ama Youtube gibi platformlar yüksek çözünürlüklü abur cubur tanıtımı yapan vidyolar ve reklamlarla dolu. Elleri abur cuburla bunları izleyen çocukları görmüşlüğüm var. Bu tarz reklam ve diğer içerikler ahlaki olarak tartışılmalıdır. Yemek yeme ihtiyacımızın aşırı denebilecek görsellerle kilo

---

"Sonuç: Ebeveynler (ve çalışmaların bazılarında çocuklar) dijital eğlence araçlarının zararlı etkileri konusunda bilgilendirildiğinde ve bu temelde kesin kısıtlayıcı kuralların uygulanması onlara teklif edildiğinde (haftalık veya günlük maksimum süre, odada ekran olmaması, okuldan önceki sabah ekranının olmaması, kimse izlemiyorken TV'nin açık olmaması vb.) tüketim seviyesi de önemli ölçüde, ortalama %50 oranında düşmektedir." (Desmurget, s58)

"Tamamen etkili olabilmeleri için bu kurallar ve hükümler acımasızca uygulanmamalıdır. Her zaman erken yaşlardan itibaren açıklanmalı ve gerekçelendirilmelidirler." (Desmurget, s72)

⁵⁸ "Çocuklar ve ebeveynler ekran başında ne kadar çok zaman geçirirse, karşılıklı ilişkilerinin kapsamı ve zenginliği de o kadar azalmaktadır." (Desmurget, s139)

"Örneğin, bir ebeveyn, TV kapalıyken zamanın %33'ünü 24 aylık çocuğuyla aktif olarak oyun oynayarak geçirmiştir. Ekran açıldığında ise bu değer yarı yarıya (%17) düşmüştür." (Desmurget, s140, bir deneyde elde edilen veri)

⁵⁹ TÜİK'in 2022 verilerine göre Türkiye'de 15 yaş ve üstü obez bireylerin oranı %20.2. Kadınların %23.6'sı, erkeklerin %16.8'i obez.

<https://web.archive.org/web/20240224054115/https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747>

aldırarak gıdaları tüketmemiz için kışkırtılması ne kadar doğru ve toplumun sağkalımına verdikleri zarar ne ölçüde?⁶⁰ Obezitenin artmasında bunların da etkisi var:

“On beş yıldır, çocuklarda ve ergenler üzerinde yapılan tüm büyük bilimsel ve kurumsal yayınlar, her yerde olan (televizyon, sosyal ağlar, video paylaşım platformları, vb.) gıda pazarlamasının obezite riski üzerindeki olumsuz etkisine ve agresifliğine dikkat çekmiştir.” (Desmurget, s223)⁶¹

“Reklamcılar, markalarını ve ürünlerini, yavrularımızın gelişmekte olan beyninin kalbine tam anlamıyla kazımak için açık yetkiye sahiptir. Hafıza yapıları bir kez enfekte olduğunda, tüm lezzet tercihleri, en yaygın şekilde tanıtılan yüksek kalorili yiyecekler lehine değişmektedir.” (Desmurget, s224)⁶²

Kadınla erkek arasında konuyla ilgili bir fizyolojik farkı hatırlayalım: Erkeğin iskelet ve kas yapısı ve metabolizması onu daha hareketli yapar. Hareketsizlik, kadına verdiği kadar zararlıdır. Bu nedenle ekran bağımlılığı genç erkeğe, genç kadına verdiği kadar zarar veriyor.

---

⁶⁰ Böyle görsellere gıda pornosu -food porn- diyorlar. Bunların “porno” sözcüğü ile birlikte anılmasının altında yine dopamin var. Ayrıca bu işlerde sahtekârlık da söz konusu olabiliyor. (“Fake food commercial” temalı içeriklere bakabilirsiniz)

<https://web.archive.org/web/20230322125923/https://www.gurmeakademi.com/blog/food-porn>

⁶¹ Bunun yanında ekran bağımlılığı ile daha çok para harcama arasında da yakın ilişki var: “Bir kişi ne kadar çok TV izlerse, o kadar çok para harcar. Televizyon ve harcama arasındaki bağlantının muhtemel açıklaması, televizyonda gördüğümüz şeyin normal olana dair algımızı şişirmesidir.” (Desmurget, s226)

⁶² Yine Desmurget’in kitabının hafıza ile ilgili bölümünde Coca Cola deneyinden bahsediliyor. Deneylerin birinde her iki bardakta da Coca Cola olmasına rağmen deneklere sadece birinin Coca Cola olduğu söylenmiş. Sonuçta denekler %60 oranında Coca Cola olduğunu bildikleri bardaktaki içeceği diğerinden daha çok beğenmiş. Bu durumun şirketlerin reklamlar yoluyla hafıza sisteminde oluşturduğu yapay bağlantılar sayesinde olduğu düşünülüyor. Bu bağlantılar çocukluk yıllarında bir kere kurulduğunda kişinin ömür boyu aynı markanın aynı ürününü tüketmesi sağlanabilir: “Birçok beyin görüntüleme çalışması, Coca Cola’ya gösterilen genel rağbetin, ürünün lezzetinin üstünlüğüyle ilgili olmadığını, bu içecek markasıyla muhtelif olumlu duygusal özellikler arasında beyinde, ondan da ötede bellek ağları içinde yapay bağlantılar oluşturmayı mümkün kılan reklamlarla ilgili olduğunu göstererek bu gözlemi doğrulamaktadır.” (Desmurget, s207)

Desmurget aynı olumlu duygusal özelliklerin ekranlar yoluyla tütün ve alkol ürünleriyle de kurulmaya çalışıldığını söylüyor. Bir sinema filminde ya da bilgisayar oyununda karizmatik başrol karakterin sigara ve alkol tüketmesinin bu ürünler ile “karizma sahibi olma” arasında kuracağı bağlantıdan etkilenmeyecek genç erkek azdır. Yine güzelliği ve teşhirciliğiyle erkeklerin aklını başından alan kadın figürlerin ergen kızlar üzerinde benzer etkiler bırakacağı söylenebilir. Basın, spor, moda ya da sanat camiaları çocuk, ergen ve hatta yetişkinlere rol model olan birçok figürle dolu. Ekranlar da bu figürlere geniş kitlelere ulaşabilme imkânı sağlıyor.

Bölümün sonuna özel not: Çocuğunuzun yemek seçme ya da kilolu olma gibi problemleri varsa bu durumu bir an önce çözmek için harekete geçin, gerekirse bir uzmandan yardım alın. Yemek seçmek ya da kilolu olmak ciddi psikolojik ve fiziksel zararları olan bir konudur, tecrübeyle sabittir.

Porno: İstenen Anda Orgazm

İnternet pornosunun tehlikesi, anlık tatmin sağlarken bunu yeni içeriklerle desteklediği için bağımlılık oluşturma ihtimalinin yüksek oluşu. Kitapta bu durumdan bahsedilirken Coolidge etkisinden de söz ediliyor.⁶³ Tek tıkla binlerce kadına hem de yüksek çözünürlüklü görüntü kalitesiyle birlikte saniyeler içinde ulaşabilmenin kolaylığını düşünün. Üstelik gerçek bir kadına kıyasla neredeyse masrafsız. Seçenek çok, utanç yok, performans kaygısı yok. Eskiye kıyasla daha kolay ulaşılabilmeleri de bağımlılık riskini arttıran başka bir sebep.⁶⁴ Fakat bağımlılık sonrasında dopamin yolları patolojikleşiyor (s140). Aynı vidyoları izlemek bir süre sonra uyarılmayı azalttığına daha yeni, daha tuhaf içeriklerin peşinden gitmek söz konusu olabilir. Kişinin tercihlerine ters gelen eğilimler ya da fanteziler gibi... Çocukların ilk porno görme yaşının ortalama 11 olduğu belirtiliyor (s103). ABD %89'la porno sitesi üretiminde lider ülke. Popüler bir porno sitesinin 2013'te 15 milyar kez görüntülediği bilgisi var. Bu site aynı yıl İngiltere'de 6-14 yaşlarındaki çocukların en sık ziyaret ettikleri 35. siteymiş.⁶⁵ Her üç erkek çocuğundan biri "ağır" porno kullanıcısı sayılıyor (s52). Kitaptaki en dikkat çeken iddialardan biri bu. Bağımlılık oranı bu kadar yüksek ama aileler, kurumlar ya da STK'lar konuyla ilgili ne kadar dertleniyorlar düşünmeli. Zarar gören çoğunlukla erkek olduğu için umursanmıyor olsa gerek.

---

⁶³ Farklı partnerler ile karşılaşıldığında cinsel isteğin artması olarak tanımlanıyor bu etki. Daha çok erkeklerde görüldüğü söylenmekle birlikte internette araştırma yaptığınızda "aldatmanın bilimsel nedeni" şeklinde sonuçlar çıkabiliyor. "Erkeklerin çokeşliliğe meyilli olmasının bilimsel nedeni" de denebilirdi. Bu etkiyle birlikte düşünülerek, internet pornosunun sürekli farklı kadınlara erişim imkânı vermesinin erkeklerde bağımlılık ihtimalini arttırdığı iddia ediliyor. Tersine de olabilir, yani medyada sürekli farklı kadınların cazibesine maruz bırakılan erkek, gerçek yaşamında da farklı kadınlara ilgi duymaya başlıyor olabilir. Bilim dünyasının feminist önyargılardan kurtulup konuyu adamakıllı araştırması gerekiyor.

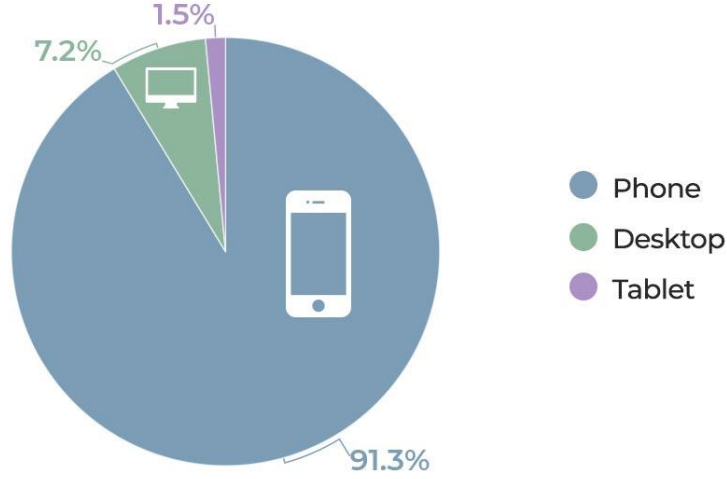
⁶⁴ Konuyla ilgili 126. sayfada bir karikatür örneği var. Dede, ekran başındaki oğlu ve torununa şöyle der: "Sizin yaşınızdayken porno dükkânındaki ayıp resimlere bakmak için buz ve karda on mil yürürdüm."

<https://i.ibb.co/JkjWDdB/karikat-r.jpg>

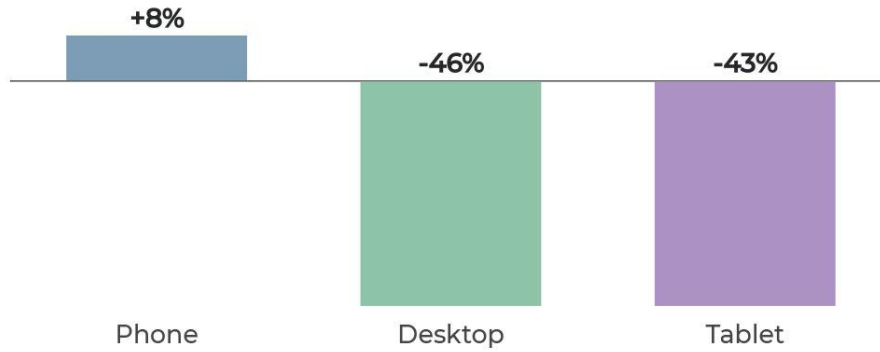
⁶⁵ Dünya genelinde en çok ziyaret edilen ilk 50 internet sitesinin içinde birden fazla porno sitesi bulunmakta. (Yıl içinde yerleri değişebiliyor) Listenin tepelerinde ise genelde arama motorları ve sosyal medya siteleri var. Sosyal medyanın çokça kullanılmasının altında da kısmen cinsel güdülerin yattığı söylenebilir.

<https://www.similarweb.com/top-websites/>

Traffic by Phone, Desktop & Tablet

Change in Traffic Share from 2022 to 2023

Zimbardo'nun bahsettiği porno sitesinin 2023 verileri. Siteye giriş yapanların yaklaşık %70'i erkek ve yarısı 18-34 yaş aralığında. Sitede en çok aranan bilgisayar oyunu karakterlerinin çoğunun dişi olması, bazı erkeklerin oynadıkları oyunlar yoluyla cinsel olarak uyarıldığını, dahası karakterlerin bu dürtüyü kaşıyacak biçimde tasarlandığını gösteriyor. Yine sitede en çok aranan terimlerden birisi japon animeleri tarzında yapılmış çizgi pornolar olan Hentai. Tüm bunlar üzerinden gerçeğe yakın olmayan görsellerin de rahatlıkla cinsel uyarıcı etkisi gösterebildiğini anlıyoruz. En dikkat çeken verilerden biri de taşınabilir cihazların siteye giriş için kullanılma oranları. Taşınabilir cihaz ve internet altyapısındaki gelişmeler bilgisayar oyunlarına olduğu gibi pornoya erişimi de kolaylaştırıyor ve onları her an her yerde ulaşılabilir kılıyor.

https://ibb.co/album/nqZP8?sort=name_asc&page=1

Sık porno izlemek başka işlerin ertelenmesine neden oluyor. Bu yüzden eğitim performansları düşen bir grup ergen erkekle yapılan ufak çaplı bir çalışmanın bilgisi var (s53). Porno genç erkeklerin cinsellik algısını da bozuyor. Bu filmlerde oynayan hemcinslerini seyretmek birçok erkeğin yetersizlik hissi yaşamasına sebep olabilir. Bu da gerçek kadınlara yaklaşmak yerine sanal hareme bağımlılığı arttıracaktır: “Sürekli ereksiyon halinde olan büyük penisli adamların filmlerini üst üste izlemek ve ereksiyonun orgazmdan sonra bile devam ettiğini görmek, genç erkekler için olumlu bir şey olamaz (s55).” Pornonun cinsel davranışlar ve anal ilişkiyle de bağlantısı var. Anal ilişkiyi deneyimleyen kadınların artışından ve bunun gençler arasında cinsel yolla bulaşan hastalıklara sebep olmasından söz ediliyor (s55). Sık porno kullananların depresyon ve beden sağlığı sorunlarından şikâyetçi olma ihtimalinin hiç kullanmayanlardan daha yüksek olduğu iddiası var: “Buradan da kişiler arası sağlıklı bir ilişkinin yerini alan pornonun, sosyal ve cinsel bir izolasyon döngüsü yarattığı anlaşılabilir (s131).”

Pornoya çok fazla talebin olması normal. ABD ve İngiltere’de ortalama evlilik yaşları sırasıyla 25’in ve 30’un üstünde ve erkekler daha geç evleniyorlar. Türkiye’de de durum pek farklı değil. 2023 verilerine göre erkekler ortalama 28.3, kadınlar 25.7 yaşında evleniyorlar.⁶⁶ Geniş aile yapısının bozulması ve feministlerin “ataerkil” dedikleri geleneksel evliliğin bozulması sonucunda birçok erkeğin cinsel açıdan en aktif yıllarının önemli bir bölümünü bekâr geçirdiği söylenebilir. Porno burada oluşan boşluğu kapatmanın en kolay yolu görünüyor. Pornoya olan ilgiyi ortalama evlilik yaşının artmasının sadece sonuçlarından biri olarak değil nedenlerinden biri olarak görmek de mümkün.

Bununla birlikte İngiltere’de 16-24 yaşları arasındaki kişilerin yüzde 30’u ilk cinsel deneyimini 15 yaşındayken ya da daha küçükken yaşadığını söylüyor. Amerikalıların %90’ının evlilik öncesi ilişki deneyimi yaşadığı iddiası da var (s104). Dinsel eğitim de pek bir işe yarar gözüküyor çünkü bu oran seks orucu yemini eden ergenlerde %88’miş. *(Dini yasa olmaktan çıkarıp sembollere ve inanç meselesine indirgediğinizde bu sonuç kaçınılmaz. Kuran’da erkeklerin bakışlarını sakınmasından söz eden ayetin bir sonrasında, kadınların da bakışlarını sakınması ve ayrıca giyimlerine dikkat etmeleri gerektiğinden bahsedilmesi boşuna değil (24:30-31). Kadınlardan bilerek ya da bilmeyerek erkekleri baştan çıkarmamaları isteniyor. Yaşam deneyimlerimiz bize konu cinsellik olduğunda kadınların erkekler üzerindeki ayartıcı gücünün daha fazla olduğunu gösterir. Bunun sebepleri tartışılabilir. Kadınların üzerindeki baskı kalktığında, iffetli olmanın önemi konusundaki eğitimler bırakıldığında ve özgür cinsel yaşam*

⁶⁶ TÜİK 2023 Evlenme ve Boşanma İstatistikleri:

<https://web.archive.org/web/20240317053808/https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707>

Bu arada kırsalda durumun farklı olabileceğini belirtmek gerek. Bundan 10 yıl kadar önce askerde bulunduğum sürede en çok dikkatimi çeken durumlardan biri, Anadolu’dan gelen gençlerin önemli bir kısmının evli ve çocuklu olmasıydı. Normal şartlarda İstanbul gibi bir şehirde 30 yaşından önce iki çocuk babası olmanız zor.

propagandaları yapanlara izin verildiğinde olacak olan budur. Medyadaki tektanrıcılık karşıtı aşılamalardan, yetersiz din eğitiminin sonuçsuz kalması ve onunla birlikte gelen ahlak öğretilerinin terk edilmesinden bahsetmiştim. Bunların üstüne medya ve sosyal yaşamdaki teşhirciliği ve özgür cinsellik propagandalarını da eklersek, "seks orucu" temalı eğitimlerin neden tutmayacağı daha iyi anlaşılabilir. Özgürlükçüler farkında olsun ya da olmasınlar temiz kalınabilecek bir ortam bırakmıyorlar.⁶⁷ Mevcut durum özellikle Müslümanca yaşama derdi olan aileleri düşündürmeli. Hoş, seküler ana-babaların önemli bir bölümünün de çocuklarının pornografinin ve diğer cinsel ayartıcıların etkisi altında büyümelerinden hoşnut olmayacaklarını düşünüyorum)

Pornoyu "sadece azaltma" yoluna gitmek geçici sonuçlar vermekten başka pek bir işe yaramıyor ve kaçınılmaz olarak daha dürtüsel davranışlar ve giderek artan olumsuz etkiler doğuyor (s257). Porno bağımlılığı şiddetli olanlar için internetin kendisi bile tehlikeli. Bu gibi durumlarda internette uzak durup sosyal hayata karışma tavsiyesi var. Utanç, bağımlılık oluşturan kalıpları kalıcı hale getirebilir. Bu sebeple aynı dertten yakınan insanlarla destek gruplarında ya da forumlarda iletişime geçmek faydalı olacaktır.⁶⁸ İleri seviye porno bağımlıları -tıpkı uyuşturucu madde bağımlıları gibi- on iki adım programlarına katılmak zorunda kalabiliyorlar. Bununla birlikte pornoyu bırakmanın dopamin reseptörlerinin iyileşmesine, beyinin ödül devrelerinin duyarlılığını normal seviyeye döndürüp beyin yeniden yapılanmasına izin vereceği de söyleniyor.

Bu bölümün sonunda, daha önce bahsettiğim zamanın özgürlükçü ruhunu detaylı olarak konuşmak istiyorum çünkü porno bağımlılığıyla bağlantılı. Satır aralarında teşhirciliğin norm haline gelmesinden bahsediyorum. Kadın vücudunun medyada cinsel nesneye dönüştürüldüğü herkesin kabulü ama başta feministler olmak üzere kadınlar neden bu durumdan çok fazla şikâyetçi olmuyorlar ya da bu durumun değişmesi için somut adımlar atmıyorlar diye düşününce, aslında konunun görünenden farklı olduğu ortaya çıkıyor. Kadınlar cinsel çekiciliklerini rahatça sergileyebilmelerinin ve özgür cinsel yaşam hakkına sahip olmalarının erkekler karşısında kendilerine güç kazandırdığını keşfetmiş olmalı ki medyanın tavrından o kadar da şikâyetçi değiller. Şikâyetçi olmadıklarını ekranlardaki kadınlar gibi giyinmeyi tercih etmelerinden, evlilik dışı cinselliğe yaklaşımlarından ve laf arasında bekâreti ve her türlü geleneksel değeri küçümsemelerinden çıkarabiliriz. En azından yeni nesiller için bu iddia edilebilir. Kadınlar vücutlarının erkekler üzerindeki etkilerini küçük yaşlarda keşfediyorlar. Okulda saçlarını açıp dağıtan, dar ve kısa etekler giyen kızların çevrelerinde daha fazla erkeğin dolandığını ve daha çok konuşulduklarını hatırlarım. Bilinçaltlarına işlenen bu bilgi özgürlükçü yaşam propagandaları ve üzerlerindeki baskının eskiye oranla kalkmasıyla birleşince, daha cüretkâr giyim ve davranış tarzlarının ortaya çıkmasına

---

⁶⁷ Toplum, yanıt olarak, yalnızca şunu söyledi: "Lut'un ailesini kentinizden çıkarın; bunlar, temiz insanlarmış!" (27:56)

⁶⁸ İlgili konu hakkında Türkçe forum sitesi mevcut:
<https://neverfapturkiye.com>

neden oluyor. Sonuçta ilgiye olan merakları yaptıkları tercihlerin erkekler üzerindeki etkilerini umursamamalarını beraberinde getiriyor.

Eskinin geleneksel dünyasında ekran teknolojileri yoktu. Bu nedenle muhtemelen birçok erkek çıplak bir kadın vücudunu ilk kez evlendiğinde görüyordu. Çoğunlukla genç yaşta evleniyorlardı. Feministler o günlerden erkeğin kadının cinselliğini kısıtlayarak zulmettiği “karanlık” bir dönem olarak bahsederler. Aynı mantıkla düşünürsek, bugün birçok kadının erkekleri baştan çıkaracak şekilde giyinip davranmasını ama sadece istedikleriyle yatıp diğerlerine yüz vermemesini de erkekler için “karanlık” bir dönem olarak görebiliriz diye düşünüyorum. “Kısıtlanma” kadın için zulümse kadının “özgürleşmesi” de çoğu erkek için zulüm sayılabilir pekâlâ. Çünkü muhtemeldir ki tarihin hiçbir döneminde erkekler bu kadar çok cinsel uyarana maruz kalırken dürtülerini bastırmaya zorlanmamış, iradeleri bu kadar çok sınanmamıştı.⁶⁹

Bu durumun, yani çıplaklığın sınırlarını net olarak çizmek gerekiyor. Kadınlar adet dönemlerini gerekçe göstererek bedenlerine saygı duyulmasını bekleyip bazı isteklerde -mesela aybaşı izni- bulunabiliyorlar. Peki aynı kadınlar erkek bedenine ne kadar “saygı” duyuyor? Vücutları hormon ve sperm üretmeye başlayan ve uyarılara karşı daha hassas olan ergen erkekler, teşhirci kadınların sebep oldukları yıkımla mücadele etmek zorunda. Ki bu erkekler aynı zamanda o kadınların oğulları, kardeşleri, yeğenleri. Kadınların olan bitenden haberleri mi yok yoksa umursamıyorlar mı? Medyada yer alanlarının bunu pek dert etmediği ortada. Sürekli özgürlük ve sınır tanımazlık gazı verilen kadınların bu kadar haklı ve naif bir talebe saygı duymamaları doğaldır. Bizim ergenlik yıllarımızda pornoya erişim kısıtlıydı ama müzik klipleri bile benzer bir işlevi görüyordu çünkü içerik olarak gayet pornografiklerdi ve birçoklarını mastürbasyona teşvik ediyordu.⁷⁰ Peki bu durum nereye kadar devam edebilir?

---

⁶⁹ Bu yüzden olsa gerek, Kırmızı Hap (RedPill) gibi akımlar ortaya çıktı ve cinsel gerilim altındaki erkeklere bir çıkış yolu olarak sunuldu. Eleştirilecek yönleri olsa da erkekler için faydalı öğretiler barındırıyor bu akım.

<https://web.archive.org/web/20240622045513/https://kirmizihap.net/kirmizi-hap-nedir/>
Daha önce sosyal canlılar olduğumuzu ve birbirimizi etkilediğimizi söylemiştim. Cinselliğin kontrolden çıktığı bir dönemde insanların bundan çeşitli şekillerde etkilenmemesi beklenemezdi. Meselenin farklı açılardan ele alınması ve ona göre yasaların yapılması gerekir ama yönünü “ileri” olarak belirlemiş, dolayısıyla sürekli “ileride” olan feminizmin doğrularıyla şekillendirilen dünya bunu nasıl kabullenecek, orası tartışmalı.

⁷⁰ Bugün yetişkin bir kadın ergen bir erkeğin önünde yarı çıplak bir şekilde erotik hareketler yapsa bu duruma tepki gösteren, bunun pedofili olduğunu ve çocuğa zarar verildiğini söyleyenler çıkacaktır. Ama aynı kadın televizyon kutusunun içinde olduğunda bu bir sorun olmuyor. Pornoya gelene kadar cinsel uyarılarla çocukluk yaşlarından itibaren tanışıyor erkekler ve ilerde porno ve zinaya düşmeleri kolaylaşıyor. Bununla birlikte bu kliplerin kız çocuklarının tercihleri üzerinde de etkisi var. Genel olarak değerlendirildiğinde ekranlar üzerinden yapılan aşılama yeni nesilleri cinselliğe daha açık bir hale getirdiği rahatlıkla söylenebilir:

“Bir araştırmada rap müzik videolarının etkisi analiz edilmiştir. 14 ila 18 yaş arasındaki 500’den fazla Afrikalı Amerikalı kız bir yıl boyunca takip edilmiştir. Sonuç olarak, bu videolara en fazla maruz kalan

Bu noktada kadınlar “erkekler iradelerine sahip çıkamıyor diye özgür giyinme hakkımızdan vazgeçmeyiz” diyebilirler. Öncelikle irade konusuna gelelim. İnsanın tok halinde bile haz dolu gıdalar karşısında ağzının sulanması ne kadar normalse, sağlıklı ilişki yaşayan erkeklerin cinsel çekiciliklerini sergileyen kadınlardan etkilenmesi ve çeşitli düşüncelerin zihinlerine girmesi o kadar normaldir. Bu durum sapıklıkla ya da iradesizlikle açıklanamaz.⁷¹ Kaldı ki irade sağlayabilmek için irade kırıcı her şeyle araya mesafe koymak gerekir.⁷² Şehirli bir erkek kendi evinin içinde ekranlarla bağı tamamen koparabilir ama sosyal yaşama karıştığında hem gerçek görüntüler hem de ekranlar üzerinden yine aynı uyaranlara maruz kalacaktır. Şehirde ve feminist toplumda kaldığı sürece bir keşiş hayatı onun için pek mümkün değildir. Bununla birlikte irade konusunun kadınlar için neden gündeme gelmediği tartışılmalıdır. Eğer kadın bedenine karşı zayıflık iradesizlikse, vücudu teşhir etme arzusunun direnememekte pekâlâ

---

katılımcılar arasında birden fazla partnere sahip olma ve cinsel yolla bulaşan bir hastalığa yakalanma olasılığı sırasıyla 2 kat ve 1.6 kat olmuştur.” (Desmurget, s229)

“Sözde “riskli” içerikler (cinsellik, sigara, alkol, obezite, saldırganlık vb.) dijital alanı doldurmaktadır. Hiçbir destekten tasarruf edilmemektedir. Oysa çocuklar ve ergenler için bu içerikler (genellikle bilinçsizce) önemli norm reçeteleridir. Bir kez öğrenildiğinde bu normların davranış üzerinde çarpıcı bir etkisi vardır (örneğin, bir lise öğrencisinin sigara içmesi veya korunmasız cinsel ilişkiye girmesi olasılığı).” (Desmurget, s257)

“Örneğin bir çalışmada televizyon ele alınmıştır. 13-17 yaşları arasındaki yaklaşık 1.800 ergen bir yıl boyunca takip edilmiştir. Bu sürenin sonunda, en fazla cinsel içeriğe maruz kalan deneklerin %10’unda, en az maruz kalan deneklerin %10’una kıyasla, ilk cinsel ilişki yaşama olasılığı iki katına çıkmıştır.” (Desmurget, s229)

⁷¹ Burada insanın kontrolünün dışında çalışan mekanizmalar söz konusu. Şehvet ve cinsellikle özdeşleşmiş kırmızı renkli kıyafetlerden topukluların çıkardıkları seslere kadar birçok uyaran mevcut ve bunlar bizim irademizin dışında işleniyorlar.

“Beyin harika, ancak aynı zamanda son derece savunmasız bir makinedir. Pek çok bilgiyi bizden habersiz, tamamen otomatik bir şekilde işlemektedir.” (Desmurget, s231)

“Beynimiz aslında göze çarpan, ani ve beklenmedik dış uyaranlara (sesli veya görsel) tepkiler vermeye programlanmıştır.” (Desmurget, s140)

Yine Desmurget’e göre belleğimiz basit bir depolama organı değil. Farklı bilgileri birbirine bağlayan bir makine (s210). İki deneyden örnek getiriliyor; ilk deneyde öğrenciler yaşlılık kavramıyla ilgili kelimeler (gri, kırışıklık, yaşlı) kullanarak cümleler kurduklarında, deney odasından asansöre ulaşmaları daha uzun sürmüştü. Diğer deneyde ise ekranda ip gibi ince insan heykellerini gören deneklerin, zayıflık, şişmanlık ve diyet yönünde uyarıldığı ve önlerine konan çikolataları %25 oranında daha az yedikleri gözlenmiş (s209). Belli sözcük ya da görsellerin göz önüne getirilip bazı kavramların hatırlanmasının sağlanması (evet konu yine zikir) insanların aldıkları kararlar üzerinde etkili olabiliyor. Bu mantıkla düşünürsek, teşhirci kadınların gösterdikleri “yerlerinin” göstermediklerine referans olduğunu ve bunları erkeklerin zihinlerinde canlandırdıklarını söyleyebiliriz. Peki “çıplaklık, seks, porno” yönünde uyarılan erkeklerin ne yapması, nasıl kararlar alması beklenir? Hatta sözcük deneyinden yola çıkarsak, benim tırnak içinde kullandığım üç sözcük bile okuyanın zihninde bazı görüntüler oluşturup uyarılara sebep olabilir.

⁷² “Tatmin araçları olmadığında, kilitlendiğinde ve/veya uygulaması pahalı olduğunda bir arzuya direnmek daha kolaydır. Örneğin, mutfakta ekran yokken yemek yerken televizyon izlememe kararına uymak çok daha kolaydır.” (Desmurget, s58.)

“Evde çikolata yokken çikolata yememek, kendinizi tek bir küçük parçayla sınırlamaktan daha kolaydır.” (Desmurget, s265)

iradesizlikle açıklanamaz mı? Bazı kadınlar ilgi çekme ve övgü alma arzularına direnemedikleri için mi vücutlarını teşhir ediyorlar? Belki de cinsel arzularını kontrol edemiyor ya da “ben de göstermezsem rekabette geri düşerim” diye düşünüyorlardır. Belki de eski kafalı olmadıklarını ve çağa ayak uydurabildiklerini herkese gösterip kendileri gibi olanlarla yakınlık kurma peşindedirler. Sebep ne olursa olsun giyim tercihlerimizin basit bir seçim olmadığı, dine, ahlaka, topluma bakışımızı yansıttığı unutulmamalıdır.⁷³

Hak meselesine geldiğimizde ise işler biraz daha karışıyor. Birey, ancak toplum ile beraber var olabilir. O halde bireyin toplumdan talep ettiği haklar, toplumun varlığını sürdürebilmesi için bireyden talep ettiği sorumlulukların önüne geçemez. Bir kadın “benim bedenim benim kararım, istediğimi giyme hakkım var” dediğinde bir erkek çıkıp “benim de bedenim benim de kararım, ben senin ilgi ihtiyacın tatmin olacak diye vücudunu bu şekilde görmek zorunda değilim, buna hakkım var” derse hakları mı dövüştüreceğiz? Hak ve sorumlulukların sınırı nasıl çizilecek? Kimin haklı, kimin haksız olduğuna kim, nasıl ve neye göre karar verecek?⁷⁴

“Nerede ne istersek onu giyeriz!” Demek ki okulda erkek öğrencileri ya da öğretmenleri baştan çıkarıcı şeyler giyerek dersin verimini düşürebilirler, buna hakları varmış. Bu arada kafalarındaki sivri uçlu “cadı” şapkalarının erkeksiz veya erkeklere hükmedebilen kadınları temsil ettiğine dikkat edelim. Üniversite okuyan gençliğin bu durumu eğitimin sadece okullara ve medyaya bırakılmayacak kadar ciddi bir mesele olduğu konusunda ana-babalara bir gösterge olmalı.

⁷³ Bununla birlikte giyim konusunda belli standartlara uyma zorunluluğu sadece İslam’a özgü değildir. Her ne kadar özgürlükten dem vursa da modern toplum da nerede nasıl giyinileceğine dair katı kurallar koyar. Devlet kurumları, özel şirketler, işletmeler, özel gün ve etkinlikler vd. sizden belli giyim kurallarına uymanızı bekler. Yadırganıp hor görüleceğiniz ve dışlanacağınız tercihler yapmamanız gerekir. Böylece anlarız ki aslında “özgür” toplumda da giyim özgürlüğü olamaz.

⁷⁴ Bu hak konusu çok daha derin ve karmaşık. Toplumdaki bireylerin hangi sorumluluklar karşılığında hangi haklara sahip olup olamayacağı, hatta insanın yaşama hakkını kimden, ne karşılığında aldığı sorgulanmalıdır. Konuya materyalist bir şekilde yaklaşıldığında “insan yeryüzünün en aşağılık canlısı, doğaya ve diğer canlılara verdiği zararlar yüzünden yaşamayı hak etmiyor” tezi bile savunulabilir. Şimdilik aşağıdaki “Sınırlı Yeryüzü, Sınırlı Haklar” yazısını tavsiye ediyorum.

<https://web.archive.org/web/20230414201413/https://cokus.wordpress.com/2018/05/22/kimse-sucu-asiri-nufusa-yuklemiyor/>

Tüm bunlara rağmen kadınlar erkekler üzerindeki etkilerini umursamadan hareket edebilirler, çünkü yasalar ve medya şirketleri onların yanında. Ama unutmamaları gerekiyor ki modern toplumda yaşanan bu cinsel gerilimden etkilenen erkekler arasında babaları, kardeşleri, kocaları, oğulları ve tanıdıkları diğer erkekler de olacaktır. Ve işin sonunda yaptıkları seçimlerin sonuçları dönüp dolaşıp kendilerini de bulacaktır. “Sana ne, bana ne” demek toplumsal bağları inkar etmektir. Toplumun kadınlarını ayakta tutan şey erkeğin desteğidir.

İlaçlar ve Yasadışı Uyuşturucular

Çocuklara verilen bazı ilaçların bağımlılık yapıp yetişkinlikte de onlara zarar verebileceğine değiniliyor. Beynin ödül merkezi zarar görebilir ve bu durumdaki bir çocuk aç ya da cinsel açıdan uyarılsa bile bir şey yapma dürtüsünden uzaklaşabilir. Beynin ödül merkezi ve motivasyon arasındaki bağdan söz ediliyor. Bu merkez küçüldükçe kişi duyarsız ve dürtü yoksunu olabiliyormuş. Ayrıca bu durum depresyondan da bağımsız. Yani genç bir erkek motivasyon sahibi değilken de gayet mutlu olabilir. ABD’de bu gibi ilaçların %85’i erkeklere yazılıyormuş (s58). Yine birçok erkeğin esrar (marihuana) içtiği de belirtiliyor. Esrardaki psikoaktif madde (THC isminde) oranı eskiye göre daha da artmış.

“Hayat baştan çıkarıcı ve tehlikeli zevklerle doludur” diyor Zimbardo ve Hristiyanlar arasında okunan bir duayı örnek gösteriyor; "Ayartıcı şeylerden bizi uzak tut." (Matta İncili, 6/13) Gelecekte çok şimdikiyi düşünen bir hedonizmle hareket etmenin bağımlılık yapan tüm madde ve davranışlara karşı savunmasız olmak anlamına geldiğini de ekliyor.⁷⁵ Zimbardo'nun dua vurgusu dikkat çekici. Kitapta değinilen sorunlar seküler ahlak kaynaklı ve bu durumu önleyebilecek ahlak öğretileriyle yasalar tektanrıcılıkla birlikte terk edildi. Peki, mevcut düzende bireysel özgürlüklere karışmadan bu sorunlar nasıl çözülecek? “Ayartıcı şeyler” kendi kendilerine mi yok olacak?⁷⁶

---

⁷⁵ Kuran’da bu durum “aşırıya gitmek, ölçüyü aşmak” olarak tanımlanıyor ve eski toplumların yok olma sebebi olarak gösteriliyor.

-Şöyle dediler: "Sizin uğursuzluğunuz, kendi yüzünüzdendir. Size öğretti verildiği için mi böyle oldu? Hayır, siz, ölçüyü aşan bir toplumsunuz!" (36:19)

Aynı şekilde çabuk olanı istemek “dünya” sözcüğüyle, sonra geleni istemek “ahira” sözcüğüyle anlatılıyor. Zimbardo’nun kitapta “hazı ertelemek” olarak belirttiği durum bu. Çabuk ve aşırı olanı istemeyip direnç gösterildiğinde hem bu dünyada hem de sonrasında iyi bir yaşam vadediliyor.

- Erkek veya kadın, kim inanmış olarak erdemli edimler yaparsa, temiz bir yaşamla onu yaşatırız. Ve onları, yaptıklarının en güzeliyle kesinlikle ödüllendireceğiz. (16:97)

⁷⁶ Dua (çağrı) kavramı olması istenen işi yapma girişimidir, sadece dillendirip olmasını beklemek değil. Kendi ellerimizle ortaya çıkardığımız “ayartıcı şeyler” yine ancak kendi ellerimizle ortadan kaldırılabılır.

<https://web.archive.org/web/20230208080749/https://gerceginkitabı.wordpress.com/2016/10/02/kurandaki-dualar-ve-konusmalar-simgeseldir/>

Ailenin Durumu

Zimbardo önemli bir meseleye, insanlar arasında güven duygusunun azalmasına değiniyor. Posta servisiyle akrabaya yollanan çocukların olduğu eski zamanlara kıyasla⁷⁷ bebek bakıcılarına güvenilmeyen bir döneme girdiğimizi söylüyor. Çeşitli verilerle de batı toplumundaki güven kaybını ortaya koyuyor (s66). Güvensizliğin sebepleri arasında politikacılar, yalanları sık sık ortaya çıkan basın ve bol skandalı ünlüler de var. Başarılı bir evlilik için güven duygusu gerektiği gibi toplumun da bu temel üzerine kurulması gerekiyor. Ama o toplum her gün aldatma temalı dizi/filmler seyrediyor, haberler izliyor, sosyal medyada başka hayatların mahremini inceliyor. Kötüyü çağırırsanız gelir. Bu şekilde “ilerleyen” bir toplumda kadın-erkek ilişkilerinin yozlaşmaması mümkün değil. Yurttaşların birbirine güvenmediği ülkelerin ekonomisinin de iyi olmadığı söyleniyor. Bir ekonomi profesörü şöyle diyor: “Yüksek oranda güvenilir insanın olduğu ülkeler daha müreffeh... Bu ülkelerde daha çok ekonomik işlem gerçekleşiyor ve daha çok zenginlik üretiliyor, bu da yoksulluğu hafifletiyor. Bu nedenle yoksul ülkeler çoğunlukla güven düzeyi düşük olan ülkeler (s73).” Aynı sayfada güven oranının en düşük olduğu ülkeler arasında Fransa da sayılıyor.

ABD’de bekâr kadınların doğurma oranlarındaki artıştan ve erkek çocuklarının üçte birinin babasız bir evde büyümesinden bahsediliyor (s64).⁷⁸ Tek ebeveyn olma oranlarında kadınlar erkeklerin çok üstünde. Sosyal yardımların evlilik dışı çocuk yetiştirmeyi desteklediği, gelir kazanma ve arama isteğini yok ettiği görüşü inceleniyor (s85). Kadınlar erkeklerden, azınlıklar da beyazlardan daha fazla gıda yardımı almış. “Örneğin İngiltere’de erkekler yalnızca iki hafta ücretli babalık izni alabilirken kadınlar elli iki hafta annelik izni alabiliyorlar ve otuz iki haftaya kadar gelirlerinin yüzde 90’ı kendilerine ücret olarak ödeniyor; ayrıca gerekirse devletten destek görebiliyorlar (s180).” İngiltere’deki vergi sisteminin evlilikle gelen sosyal, ekonomik ve sağlıkla ilgili hakları karşılamadığı, mevcut sosyal sistemin evli çiftlerin aleyhine olabildiği iddia ediliyor (s87). ABD’de genç nüfus cinsel yolla bulaşan enfeksiyon hastalıklarının neredeyse yarısını kapıyor ve diğer gelişmiş ülkelerden daha fazla ergen anneye sahipler. Ergen doğumları ABD’nin kamu harcamalarının 3 milyar dolarlık kısmına denk gelip 6 milyar dolarlık vergi kaybına sebep oluyormuş. Bu ergen annelerin çoğu evli de değil (s105).

---

⁷⁷ O çocukların ve onları taşıyan postacıların bazıları için bkz:

<https://i.ibb.co/S7GkxbG/Postac-lar.jpg>

⁷⁸ AB ülkelerinde de doğan çocukların yarıya yakını evlilik dışı. Listede ilk sırada modern laik devletlerin ilk örneklerinden olan Fransa var. Bir dönem Katolik değerlerin bayrak taşıyıcıları olan İtalya ve İspanya 21. yüzyıla beraber oranlarda büyük artış görmüş. Listenin sonunda ise Türkiye ile Yunanistan var.

<http://web.archive.org/web/20230429143642/https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20200717-1>

https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/8cmlt6/proportion_of_births_outside_marriage_in_europe/

Birçok ülkede boşanma oranları artısta.⁷⁹ Nedensiz boşanmanın yasal olmasıyla beraber oranlarda ciddi artış gerçekleşmiş. ABD'deki ilk evliliklerin yarısından çoğu boşanmayla sonuçlanıyor. Hem boşanan insanlar hem de çocukları bu durumdan fiziksel olarak da - mesela daha zayıf bir bağışıklık sistemi- olumsuz etkilenebiliyormuş (s67). Polonyalı bir anne feminizmden, tek anneliğin zorluğundan, sözde ahlaki modeller sunan medyadan, yolunu kaybetmiş gençlikten ve 30 yaşındaki işsiz, sorumluluktan kaçan oğlundan yakınıyor (s68). Boşanmalardaki bu artış çocukların ilişkilere olan inancını da azaltabilir. Ana-baba iyi birer rol modeli olamadığında başkalarına güven duymak zorlaşıyor. Genç kızlar annelerinden tutarsız mesajlar alıyorlar: "Bir yandan çocuklarını hiçbir şeye değişmeyeceklerini söylüyorlar, diğer yandan kariyerin aile sahibi olmaktan daha sürdürülebilir olduğu mesajını veriyorlar. Hâlbuki ikisini birden -kendilerine göre- iyi yapan kadınların gerçek hayattaki örnekleri pek az (s69)." Çocuklu kadınlar arasında evli olanları bekâr olanlarına, ev kadınları da çalışan annelere kıyasla daha mutluymuş (s69). "Slaughter, Washington'da olduğu dönemde, kocası ebeveynlik sorumluluklarını büyük oranda üstlenmeye gönüllü olduğu halde, üst düzey bir devlet yetkilisi olarak istediği seviyede performans göstermenin ve istediği gibi bir anne olmanın kendisine ne kadar zor geldiğini ifade ediyor. Kadınların (ve erkeklerin) her şeye aynı anda sahip olabileceklerine inandığını, ancak bunun Batı toplumu ve ekonomisinin mevcut yapılanma şekliyle mümkün olmadığını söylüyor (s179-180)." "Yakın tarihli Pew Research Center anketinde, daha çok erkek tam zamanlı bir işin kendisi için ideal olacağını söyledi de yaklaşık aynı oranda kadın ve erkek, çalışmaktan ziyade evde çocuklarına bakmak isteyeceğini belirtti. Anket yapılan annelerin yüzde 56'sı, babalarına yüzde 50'si işi ve ailesi arasındaki sorumlulukları dengelemede zorlandığını söyledi (s179)."

Erkek çocukları da ana-babalarını gözlemliyor: "Erkekler, annelerini gözlemliyor ve bir kadını mutlu edip edemeyeceklerini merak ediyorlar. Babaları başarısız olduktan sonra onlar nasıl yapsınlar? Nihayetinde on boşanmadan yaklaşık yedisi kadınlar tarafından başlatılıyor. (s70)." Velayet davalarını çoğunlukla kadınlar kazanıyor⁸⁰ ve erkekler ciddi bir nafaka yükünün altına girebiliyorlar. Yardım almamaya ve istememeye koşullandırıldıkları için kriz anlarında daha sert adımlar atmaları da muhtemel. Boşanma sonrası erkek intihar oranları kadınlarınkinin tam 10 katı (s70). Gençler güvenilirlik konusunda rol model görmeden büyüyorlar. Uzun süreli tek eşli ilişkiler özgürlük ve bağımsızlığa bir kısıtlamaymış gibi görülüyor. Bazı çocuklar boşanma nedenlerinden birinin kendileri olduğunu düşünüp yetişkinlikte çocuk sahibi olmaktan

⁷⁹ Son 20 yıldaki verilere bakıldığında Türkiye'de kaba evlenme hızı yüzde 20 düşerken kaba boşanma hızı ise yüzde 47 artmış. 2023 yılındaki boşanmaların %33.4'ü evliliğin ilk 5 yılında, %21,7'si ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleşmiş. (TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023) <https://web.archive.org/web/20230502154545/https://tr.euronews.com/2022/04/11/turkiye-de-2021-de-evlenen-cift-say-s-562-bin-bosanan-174-bin-ciftler-neden-bosan-yor> <https://web.archive.org/web/20240331131603/https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707>

⁸⁰ Türkiye'de sadece 2023 yılında 171 bin 213 çocuk velayete verilmiş ve bu velayetlerin %74.9'unu anneler almış. (TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023)

kaçınabilir. Sevgi dolu ailelerde büyüyen çocuklarda güven duygusunun oluşumu daha kolay olurken, mutsuz bir çocukluk geçiren akranlarına kıyasla daha çok para kazanıyorlar (s72). Sağlıklı işleyen aile yapılarının güveni arttırmakla kalmayıp ülke ekonomisine katkı sağladığı da iddia ediliyor (s73). Mesela evli adamlar bekâr hemcinslerine kıyasla işgücünde daha fazla yer almaktalar (s74).

ABD ve İngiltere’de evlenmeyenlerin oranı artarken, bir partnerle aynı evi paylaşma ya da yalnız yaşama oranlarında da artış var. Evli olmayan ama aynı evi paylaşan çiftlerin çocuklarının liseyi bırakma, madde kullanma ve depresyona girme ihtimalleri daha fazlaymış. Fiziksel, cinsel ve duygusal istismar yaşama ihtimalleri de evliliktekinin üç katı. Ayrıca bu çiftlerin ayrılma ve birbirlerini aldatma ihtimali de evli olanlara kıyasla daha yüksek. Ortada evlilik bağı olmayınca tüm aile bireylerinde daha az güven ve bağlılık hissi oluşuyor, diğer bir deyişle “aile” olunamıyor (s75). “Evlenmemiş kadınların çoğu, çocuklarının doğumu sırasında bir partnerle beraber yaşıyor. Fakat beraber yaşayan bu kişiler, boşanma oranlarının iki katı bir oranla ayrılıyor; hatta çocuklar 10 yaşına gelmeden önce ayrılma oranı üçte iki (s64).” Evliliğin basit bir şey olmadığı, toplumun gözü önünde ve onayıyla gerçekleştiği ve hukuki sonuçları olduğu için taraflara daha fazla sorumluluk yüklediği, bu yüzden de kolayca çıkıp gidilemediği anlaşılıyor.

Toparlayacak olursak, evlilik başkalarını ilgilendirmeyen iki kişinin evcilik oyunu olmaktan çıkıp toplumsal bir meseleye dönüşüyor. Kötü aile yaşamları ve buradan çıkan çocuklar, iyi ailelerin ve onların çocuklarının geleceğini, nihayetinde tüm toplumu tehdit ediyorlar. Aynı şekilde evli olmadan beraber yaşamının da sadece iki kişiyi ilgilendiren bir olay olmadığını söyleyebiliriz. İşin içine çocuk girmese bile aldatma ve terk etme oranlarının evliliğe göre daha fazla olması hem bu işin tarafı olan bireylerin hem de toplumun kadın-erkek ilişkilerine bakışını olumsuz etkileyeceği açık. Güven kaybı tüm topluma yansiyacaktır. Böylece sağlıklı aile yapılarını korumak ve kadın-erkek ilişkilerini düzene sokmak için “ahlak satmanın” toplumsal gerekliliği ortaya çıkmış oluyor.

Feminizm, bu bölümde göz önüne serilen olguların hepsini inkar ediyor ve kadının karılık ve annelik işlevlerinin kültürel bir rol olduğunu iddia ederek, üstelik inandırıcı da olarak insanın soyunu tüketme hedefine doğru yol alıyor.

Baba Figürü

Eski aileler daha kalabalıktı ve erkek çocuklarına rol modeli olabilecek daha fazla erkek figür vardı. Şimdiki aileler hem daha az bireyden oluşuyor, hem de daha az beraber vakit geçiriyor. Mesela yemek masasında bile beraber bulunmama gibi. Erkek çocuklarının babalarıyla haftada sadece yarım saat bire bir konuştuğu, buna karşılık 44 saatlerinin televizyon, bilgisayar oyunları ve internet başında geçtiği iddia ediliyor(s77). Bu veriyi birçok kişi teyit edebilir. Babalar işten eve gelip vakitlerini ekran başında

geçirdiklerinde -ya da çok geç geldiklerinde- erkek çocuğunun alternatifi de yine aynı ekranlar oluyor.

Artık eski toplumlardaki gibi erkekliğe geçiş törenleri yok. Bunun da etkisiyle olsa gerek yeni nesil erkekler “ben artık adam oldum, şimdi sorumluluk vakti” demiyorlar ya da demeyi erteliyorlar. Artık büyükşehirli çocuklardan erken yaşta hayata atılmaları beklenmiyor. Önemli bir kısmı 20’li yaşlarının başına kadar okul ve eğlence arasında vakitlerini geçiriyor. Ailelerinin tek beklentisi ders çalışıp iyi notlar almaları. Ne ana-babalar ne de gençler, boş vakitlerde ekran başında veya başka şekilde geçirilen süreye fazla dikkat ediyorlar. Tüm bunlar özellikle erkek çocuklarının hayat mücadelesine daha geç ve daha donanımsız bir şekilde atılmalarına sebep oluyor. Erkekler babaları evde olmadığına ya da pozitif erkek rol modellerinden uzak kaldıklarında erkekliği başka yerde arayabilirler; çeteler, alkol, sigara, uyuşturucu maddeler, kadınlar ya da dijital uyuşturucular. Kitapta üç profesyonel e-spor oyuncusunun olduğu bir belgeselden söz ediliyor (s78). Oyunculardan biri küçük yaşta babasını kaybedince kendisini bilgisayar oyunlarına vermiş. Diğer oyuncunun babası o küçükken evden ayrılmış. Son oyuncunun babası ise günde 15-16 saat çalışıyormuş. Baba figürünün eksikliği bu çocukların çevrimiçi rekabetçi oyunlara yönelmelerine sebep olmuş. Ustalaşmak için çok fazla zamanın gerektiği benzer oyunlar Türkiye’de de çokça oynanıyor ve birçok Türk gencinin de aynı durumda olduğu söylenebilir. Daha önce bahsi geçen Norveçli erkek katil Anders Breivik’in de boşanmış bir çiftin çocuğu olduğunu ve annesiyle kaldığını belirtelim. Dipnottaki haberde şöyle yazıyordu: “Annesinin evinde kaldığı süre boyunca günde 16 saat Call of Duty Modern Warfare oynadığını belirten Breivik...”

Babasızlığın diğer bir etkisi de dikkat ve duygudurum bozukluklarının artması. İsveç’te yapılan bir araştırmadan söz ediliyor. Buna göre yalnız bir ebeveyn tarafından büyütülen çocukların DEHB için ilaç tedavisi görüyor olma ihtimali yüzde 54. Bir başka veriye göre de evlenmemiş ya da boşanmış çiftlerin sadece annesiyle büyüyen çocuklarının duygusal veya davranışsal sorunlar sebebiyle profesyonel yardıma ihtiyaç duyma ihtimali yüzde 375 daha fazla (s79). Norveç’te yapılan başka bir araştırmada ise hayatlarının ilk senesinde babalarıyla sık ve olumlu etkileşimde bulunan çocukların ikinci yaşlarına girdiklerinde diğer çocuklardan daha sakin ve uslu davrandıkları gözlenmiş (s75).

Babasız geçen yalnız yılların ardından yetişkin olan erkeklerin, ergen erkeklerle vakit geçirmekten korktuklarından bahsediliyor. Bu erkekler kendi acılı, üzgün ve yalnız geçen ergenlik yıllarını hatırladıkları için böyle davranıyorlarmış. Konuyla ilgili bir belgeselden örnek veriyorlar (s79). Baba figürüne sahip olmayan iki çocuk, yine babasız büyümüş akıl hocası iki erkekle eşleştiriliyor. Başta zorlanan akıl hocaları zamanla açılan çocuklarla birlikte ilerleme kaydediyorlar. Erkek çocukları etrafta onların varlığından keyif alan yetişkin erkeklerle olmak ve onların rehberliğini almak ister. Yetişkinlerin arasında bulunmak, onlarla konuşmak, onların verdiği bir işi yapmak ve takdirlerini kazanmak erkek çocuğu için önemli. Yetişkin erkeklerin tecrübelerini aktaracağı ve genç erkeklerle birlikte etkinlikler yapabilecekleri erkek topluluklarının

kurulması gerek. Zimbardo da böyle bir tavsiye veriyor; “Büyük ve küçük erkeklerin birlikte toplanabileceği yerler, şimdilerde eskiye göre çok daha gereklidir. Büyük yaşlardaki erkekler ailelerindeki, okullarındaki veya işyerlerindeki genç erkeklerle akıl hocası olmalıdırlar (s269).” Ne kadar iyi niyetli olsalar da kadınlar erkek çocuklarına bu konuda yardım edemezler. Hatta helikopter ebeveyn örneğinde göreceğimiz gibi engel de olabilirler: “Tek bir annenin oğlunun ergenlikte sakinleşmesi ve ahlaklı olması için yalnız başına yapabileceği bir şey yok.” “Erkeklerin babaya ihtiyacı var. Neden mi? Çünkü doğa böyle. Çünkü bu insan doğası. Bir anne terbiyesi, bir de baba terbiyesi var ve bu ikisi farklı şekillerde birbirine bağlı. Erkekler, kadınlardan bir şekilde daha farklı eğitim veriyorlar ve çocuklar hem anne hem baba terbiyesine muhtaçlar (s81).”

Aynı sayfada çocukların dengeli yetişmesinin herkes için faydalı olacağı ifade ediliyor (s81-82). Kız çocuklarının çocuk büyütme dışında para kazanmayı da öğrenmeye başladıkları ama erkeklerin sadece para kazanma odaklı kaldıkları belirtiliyor: “Eskiden bir aileye ekmek getiren kişi erkekti ve bir hayat arkadaşı olurdu. Gelecekte, gelişmiş teknolojiler, esnek yapıları bir aile teknesine olan ihtiyacı artıran ekonomik değişimler gerçekleştirecek ve oğullarımız nihayetinde, bugün kızlarımızın para kazanması gibi çocuklara rahatlıkla bakabilecekler.” Erkekler sadece para kazanma odaklı kaldılar çünkü bu onlardan hâlâ bekleniyor. Kadınlar kendilerine biçilen geleneksel rollerinden sıyrılıyorlar ama erkekler için bu durum söz konusu değil. Şimdi sağlayıcılık ve koruyuculuk rolünün yanında kadınlık yapmaları da bekleniyor.

Bu arada kitapta eşcinsel ebeveynlerden de bahsediliyor (s90). Zimbardo’ya göre eşcinsel ebeveynlerin ne kadar yeterli olduğu konusunda az miktardaki araştırma yeterince incelenmemiş ve veriler çelişkiliymiş. Eşcinsellerin geleneksel ana-baba rollerini yeteri kadar oynayabileceklerini mümkün görmüyorum. Zimbardo bu konunun üstünde fazla durmayıp geçmiş. Bu kişiler ister istemez kendi ahlak anlayışlarını evlat edindikleri çocuklara aşılayacaklardır. Bunun toplumun sağkalımına yapacağı etkiler tartışılır.

Babalar dikkatlerini oğullarına vermeli (s252). Maddi başarı peşinde koşarken ailesinin yanında olup onlara zaman ayırmayan ve sonra pişman olan kişilere benzememeleri isteniyor. Özellikle erkek çocuklarının babalarından daha fazla ilgi görmeye ihtiyaçları var. Aynı şekilde annelerin de erkek rol modeline ihtiyaç duyan çocuklarının geçirdiği süreci onaylaması ve desteklemesi gerek (s271). Böylece sürecin olumlu bir parçası olacağı için anne oğlundan hayatı boyunca daha fazla itibar görecektir.

Çocukların anne ve baba terbiyesine ayrı ayrı muhtaç olması konusu üzerinden geleneksel cinsiyet rollerine kısaca değinmek istiyorum. Bu rollerin “ataerkil” düzenin başındaki erkekler tarafından tamamen keyfi olarak belirlenmediğinin, birtakım doğal durumlar ve ihtiyaçlar üzerine her iki cinsiyet tarafından kurulduğunun hatırlanması gerek. Ana-babaların kız ve erkek çocuklarını hayatın gerçekleri konusunda ayrı ayrı eğitebilmesi için bu durum kabullenilmeli. Yoksa modern masallar ile yetişen çocukların hem kendileri hem de aileleri uzun vadede hüsrana yaşamak zorunda kalabilirler. Sadece

fiziksel farklılıklar bile geleneksel rollerin oluşmasına ve cinsiyetler arası -hatta cinsiyetlerin içinde- birçok dinamiğin şekillenmesine neden olmuştur. Bu farklılıkların doğal bir sonuçla tinsel karşılıkları da vardır. Misal uzun boylu ve güçlü erkekler ortalamanın altında boya sahip veya cılız hemcinslerine kıyasla daha özgüvenli olurlar. Bu şekilde sadece erkekler ve kadınlar arasında değil, cinsiyetlerin kendi içinde de eşitsizlik oluşur ve toplumun onlara biçtikleri roller şekillenir. Kas gücüne sahip erkeklerden ağır ve tehlikeli işleri yapmaları ve cephede savaşmaları istenmişken, kadınlardan da öncelikli olarak ailenin ve toplumun devamlılığını garanti altına alabilmek adına çocuk doğurmaları ve annelik yapmaları beklenmiştir. Kadının evde, erkeğin ev dışında daha fazla zaman geçirmesi durumu bugün de devam etmektedir: “Erkeklerin eşlerinin yüzde 60’ı ev dışında tam zamanlı işlerde çalışmıyorken bu durum kadınların eşlerinin yalnızca yüzde 10’u için geçerli. Bazı kadın yöneticiler “bir ev hanımına ihtiyacım var” demelerine rağmen kocalarının evde kalıp çocuk bakma, yemek pişirme, evi çekip çevirme ve çocuklara şoförlük yapma olasılığına pek sıcak bakmıyorlar (s219).” Bununla birlikte ilginç bir durumdur ki feminist söylemler kadınları erkeklerden ayıran en kadınsı özelliği, yani çocuk doğurmaya “erkeğe köle olmak ve ev hapsi” olarak göstermeyi önemli ölçüde başarmıştır. Bu mantıkla yukarıdaki veriler ışığında düşünürsek eşleri evdeyken çoğunlukla çalışan ve kazandıklarını karısı ve çocuklarına harcayan adamlar için de “ailesinin kölesi olmuş, yazık” dememiz gerekirdi.

Erkeklerin sahip olduğu kas gücü⁸¹ tarih boyunca kadınlar üzerinde egemenlik kurmalarına sebep olmuştur. Ama hayatın kendisi bize göstermiştir ki erkekler bu güçlerini birbirlerine karşı daha çok kullanmaktadırlar.⁸² Kendilerine kıyasla daha zayıf olmaları kadınlara ve çocuklara karşı daha hoşgörülü olmalarına sebep olmuştur. Bu biraz da zorunluluktur çünkü toplum erkeği, gücünü kadınlar ve çocuklar üzerinde kullanmasının “erkekliğe” sığmayacak bir hareket olduğu fikrini aşılıyarak büyütür. Ailesinin kadın üyelerine yapacağı ters bir davranış erkeklerce daha öfkeyle karşılanır.

---

⁸¹ Kas gücüne sahip oldukları için erkeklerin bir suçu yok. Ben daha “doğa ana erkeği kadından neden daha güçlü var etti neden eşitlik sağlamadı” diyeni ve bu yüzden doğaya düşman olanı görmedim. Aslında burada örtülü bir şekilde Tanrı’ya sitem var. Doğrudan itiraf edilmese de erkeği kadından kas gücü olarak üstün yarattığı için O’na kızılıyor. Bu üstünlüğün beraberinde getirdiği sorumluluklar ise görmezden geliniyor. İlginç bir durumdur ki kadını baskı altına alıp onu erkeğe ezdirdiği iddialarına çokça muhatap olan İslam’ın kitabı Kuran’da, eşlerini mutlu etmek için kendine eziyet eden, yine eşi tarafından mahremi ifşa edilen elçinin yaşadıklarından söz edilir. (66:1,3) Kadının erkek karşısında tamamen çaresiz olduğu ve tarih boyunca hep ezildiği söylemleri doğru değildir.

⁸² En basit örnek cinayet oranları. İçişleri bakanlığı verilerine göre 2020 yılında 385 kadın öldürülmüşken bu sayı erkekler için 1690, yani dört kattan fazla. Erkekler kadınlara kıyasla daha güçlü ve onlara çok daha kolay zarar verebilecek durumda olmalarına rağmen birbirlerini daha fazla öldürüyorlar. Kadın katillerin çok düşük olan oranı bu genellemeyi etkilemiyor. Bu veriler basında anlatıldığının aksine erkeklerin kadınlara karşı güçlerini abartıldığı kadar kullanmadıklarının kanıtlarından biridir. Erkek, gücünü kadına **karşı** kullandığından çok kadın **için** kullanır.

<https://www.icisleri.gov.tr/kasten-oldurme-olaylarinda-son-15-yilda-315lik-dusus-saglandi>

Yine toplum kadınlara erkeklere olduğundan çok daha korumacı yaklaşır.⁸³ Ki bu uğurda kadını kayırıp erkeği ona ezdiren birçok yasayı yürürlüğe koymuşlardır.⁸⁴ Buna ek olarak savaş gibi olağanüstü durumlarda toplumun varlığını devam ettirebilmesi için çocuklar ve doğaları gereği erkekler kadar çocuk sahibi olamayan kadınların korunması daha önemlidir. Bu da erkeği cephede ya da tehlikeli işlerde daha kolay harcanabilir kılar.⁸⁵

Bugün başta kadınlar olmak üzere toplumun önemli bir kesimi, erkeklerin kurduğu endüstri toplumunun sağladığı bolluk ve imkânlardan faydalanmasına rağmen, erkeğin geçmişten gelen sağlayıcı rolünü oynamaya devam etmesini ama bu rolünden gelen haklarının önemli bir kısmından vazgeçmesini bekliyor. Tabii ki erkekler bunların tamamını kendi başlarına yapmadılar. Arkalarında ana-babaları, kardeşleri, eşleri ve çocukları vardı. Ama karşılığını alamadıklarını gördükleri anda bu zor rolü oynamaya neden devam etsinler? Cinsiyetler arası uyum ve denge içerisinde olmak uygarlığı yükseltirken, kıskançlık, kibir ve kavga ise çökertecektir. Görünen o ki şu anda uygarlığın gittiği yol ikincisidir.⁸⁶

---

⁸³ Evsizlerin çoğunun erkek olması buna bağlanabilir: “Evsizler arasında kadınların da olmakla birlikte yüzde 95’inin erkek olduğunu söyleyen Bulan, kadınların daha az olmasının nedeninin sığınma evlerine ve kadınlara karşı toplumda daha fazla merhamet olmasına, yakınlarınca daha kolay misafir edilebilmelerine bağladı.”

<https://web.archive.org/web/20230518171559/https://www.indyturk.com/node/302696/t%C3%BCCrkiyede-tahmini-70-bin-evsiz-var-y%C3%BCzde-95inin-erkek-olmas%C4%B1n%C4%B1n-sebepleri-neler>

⁸⁴ Bu yasaların bazıları için bkz:

<https://web.archive.org/web/20240715125715/https://feminizmedir.com/dosya-turkiyenin-erkek-dusmani-yasaları/>

⁸⁵ Bu durumun en güncel örneklerinden birini hâlihazırda devam eden Rusya-Ukrayna savaşında görmekteyiz. Ukrayna ordusu erkekleri zorla cepheye sürerken kadın ve çocuklar güvenli bölgelere taşınıyor.

<https://web.archive.org/web/20240727064512/https://www.odatv.com/dunya/zorla-goturduler-ukrayna-cepheye-boyle-asker-topluyor-278071>

⁸⁶ Günümüz kadın-erkek tartışmalarına yönelik inmiş gibi duran bir Kuran ayetinde buna benzer bir durumdan bahsedilir ve erkeklerle kadınların kendilerine verilenlerle yetinmeleri istenir. Modern feminist söylemler ise kadınların daha çok para, iktidar ve cinsel özgürlük elde etmeleri gerektiğinden bahsederek eski düzeni değiştirmeyi amaçlar. Bu isteklerin ne kadar makul olduğu ve bunun toplumun sağkalımına yapacağı etkiler ise pek tartışılmaz.

-Allah'ın, bir bölümünüzü, diğerlerinize üstün yaptığı şeyi istemeyin. Erkeklerle, kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay ayrılmıştır. Allah'tan, O'nun lütfunu isteyin. Kuşkusuz, Allah, her şeyi Bilendir. (4:32, Bağlamı itibarıyla bu ayetin mirasla ilgili olduğunu söyleyenler olabilir. Kuran'ı bütün olarak okuyanlar görecekler ki gerek aile içindeki miras gerekse başka haklar ve sorumluluklar bakımından erkeklerle kadınlar arasında sık sık ayırım yapılır. Eşitlik söylemi ise modern dogmalardan biridir. Öyle ki onu isteyenler bile pek çok kez ona uymaz)

“Toplumsal cinsiyet eşitliğini” savunan CHP’nin* 2023 seçim afişi. “85 milyonu” temsil eden dört vatandaştan üçü kadın biri erkek, yani eşitlik sağlanmamış. Yine afişte kız çocuğu bulunurken bir erkek çocuğuna yer verilmemiş, yani kitabın konusu olan erkek çocuklarının unutulması burada da söz konusu. Esas dikkat çekmek istediğim nokta ise tek başına olan erkeğin üzerindeki işçi tulumu ve kafasındaki baret. Buradan kendisinin tehlikeli bir işte çalıştığını anlıyoruz. Hemen yanındaki kadın ise önlüklü, muhtemelen doktor. Yanındakinin de kendisi gibi ofis çalışanı olduğunu anlamak zor değil. Bu örnekte de görüleceği üzere toplumsal cinsiyet eşitliğini savunduklarını iddia edenler bile erkeği geleneksel rolünden dışarı çıkarmıyor ve tehlikeli ve az kazandıran işleri ona yüklüyorlar. Aslında amaç kadınları geleneksel rollerinden çıkarmak, eşitlikten yana bahsedilen budur. Erkek ise dezavantajlı rolünü yine oynayacak, karşılığında ise aile ve toplum içerisindeki konumunun kadın lehine düşmesine sessiz kalacak.

* Haziran 2024: CHP genel başkanı Özgür Özel: “Kadın ve Cinsiyet Eşitliği Bakanlığı kuracağız.”

<https://web.archive.org/web/20240715081926/https://www.yeniakit.com.tr/haber/ozgur-ozel-onlari-cok-sevindirdi-lgbtye-bakanlik-sozu-kadin-ve-cinsiyet-esitligi-bakanligi-kuracagiz-1865468.html>

<https://chp.org.tr/yayin/chp-okul-e-bulten-22-sayi-toplumsal-cinsiyet-esitligi-ozel-sayisi/Open>

Aynı CHP’nin İstanbul Belediyesi de 0-4 yaş arası çocuğu olan kadınlara ücretsiz toplu taşıma kartı vermişti. Böylece farkında olmadan “toplum için çocuk doğuran kadın doğurmayana göre daha değerlidir” demiş oluyorlar ki bu da savunduklarını iddia ettikleri eşitlik kavramıyla çelişiyor. Aynı şekilde çocuğu olan babaya da kart yok.

Erkek yine pozitif (!) ayrımcılığın ezilen tarafında.

<https://web.archive.org/web/20230522183442/https://www.ibb.istanbul/arsiv/37316/istanbulda-100-bin-anne-artik-uccretsiz-seyahat>

Eşitsizlik konusunda daha çok şey yazılır ama toparlarsak, mevcut geleneksel roller erkeği kayırıyor gibi görünse de aslında durum öyle değil. Geleneksel cinsiyet rollerinin iyi işlemeyen yanlarını düzeltmek yerine erkeğin sahip olduğu hakları azaltıp kadının sorumluluklarını azaltan, yani sözde “eşitlikçi” bir sistem getirmenin gerçekçi olup olmadığı ve olası sonuçları tartışılmalı. Çocuklarını hayatın gerçeklerine göre yetiştirip varlığını sürdürmek isteyen toplumlar için bu şart.

Medya Etkisi

Kendilerine ihtiyaç duyulduğunu bilmek erkekleri motive ediyor. Akranlarından ve özellikle erkeklerden saygı görmeyi istiyorlar. Ancak bu saygı topluma katkıda bulunan, hayatı başkaları için iyileştiren şeylerden gelmeli ve Zimbardo’ya göre popüler yapımlarda böyle bir erkek figürü yok. Ona göre ekranlardaki erkek karakterlerin çoğu testosteron yüklü mankafalardan oluşuyor (s83). Benim gençlik yıllarımda ülkenin en popüler kurgu karakterlerinden biri de Avrupa Yakası dizisindeki Burhan Altıntop’tu. Diziyeye katıldığı ilk sezonda ofisteki kadınlara elle sarkıntılık eden, Zimbardo’nun deyiimiyle testosteron yüklü bir mankafaydı. Dizideki ofis kadınlarının neden erkeklerde arzu uyandıracak şekilde giyindiklerini sorgulamıyoruz tabi! Sonraki sezonlarda çıkarı için her daim yalan söyleyebilecek kadınsı yönleri de olan bir görüntü çizdi bu karakter. Yöresel ağızla karışık bozuk dili ve garip halleriyle toplum onu komik bulup ailesinin bir üyesi yaptı ve bir neslin erkekleri de onu izleyerek büyüdü. Toplum gerçek dünyada öfkeyle karşılayacağı eylemleri yapan, normalde hayatından uzak tutmak isteyeceği birini televizyonda komik bir şekilde görünce sempatik bulabiliyor. Böylece bunlarla büyüyen çocuk ve gençleri de kötüye teşvik etmiş oluyorlar. Yine zamanında eski kafalı olmakla suçlanan, gelenekle modernlik arasında sıkışmış aile babası “taşfırın Haluk” gösterilmişti Türk toplumuna. 2000’lerin başında popüler bir yapım olan Çocuklar Duymasın’daki Meltem karakteri aslında hayatında ciddi sorunlar olmamasına rağmen düzenli olarak psikoloğa giden, zaman zaman gelişim çağındaki çocuklarını umursamadan kocası Haluk’tan boşanmak isteyen bir kadındır. Hâlbuki Haluk evin maddi ihtiyaçlarını karşılıyor, çocuklarına şefkat ve sevgi gösteriyor, karısının çalışmasına izin veriyor, ev işlerinde yardımcı olsun diye gündelikçi tutuyor, kötü alışkanlıklardan ve başka kadınlardan uzak duruyordur. Bununla birlikte karısını sahiplenip zaman zaman giyimine karışır, bazı geleneksel tavırları ve söylemleri olur, karısı sevmemesine rağmen et yer ve fazla romantik değildir. Kısaca yeteri kadar batılı, modern ve kılıbık olamıyordur Haluk, hamurunda yoktur. Budur Meltem’in ve arkadaşlarının derdi. Meltem’in arkadaşının kocası ise Haluk’un kılıbık diye dalga geçtiği bir adamdır. Haluk’un istemesine rağmen ondan daha baskın, daha maço olamadığı seyirciye ince ince gösterilir. Haluk görece mantıklı ve sağduyulu taraf olmasına rağmen tartışmalarda Meltem’e yenilir. Bunlar kadınların ayağının altında paspas, elinde paçavraya dönmüş, şamar oğlanı olmuş sünepe erkeklerle dolu bugünün dizilerinin hazırlayıcısıydı.

Burada Haluk'un birçok seküler değerle barışık olduğunu, iddia edildiği gibi tam anlamıyla "eski kafalı" olmadığını belirtmekte fayda var. Karısının bikini yerine mayo giymesine, ev hanımı olması yerine çalışmasına müsaade ediyor. Buna rağmen bazı "geri kalmış" tavır ve söylemleri nedeniyle izleyiciye yontulması gereken bir Türk erkeği olarak gösteriliyor. Ailenin küçük oğlu havuç aklı cep telefonu ve kızlarda olan bir erkek çocuğu. Artık yeni nesil havuçların telefon için onun kadar dil dökmesine gerek yok. Yine dizide akli fikri kadınlarda olan ve yer yer sekreterini (*bu sekreter de giyim konusunda rahat olma hakkını kullanıyor*) bakışlarıyla yiyen "fısfıs İsmail" karakterinin de şiveli-komik halleriyle Burhan Altıntop gibi sempatik gösterildiğini hatırlatalım. Bu aile dizisi (!) zamanın erkek çocuklarına Haluk gibi olurlarsa tüm sorumluluklarını başarıyla yerine getirseler dahi terk edilme ve diğer insanlar tarafından yerilme riskiyle karşı karşıya oldukları fikrini aşlamıştı. Mecburen karınızın, kızınızın giyimine sessiz kalacak, sürekli romantik olacak, feminizm gibi batıdan ithal fikirleri savunup geleneğe ve eski bilgelige sırtınızı dönecek, böylece modern çizginizi koruyarak taşfırın erkek olmayacaksınız.⁸⁷

Bu gibi örnekler sanat camiasının (ya da basın) hayatın gerçeklerini saptırıp insanların algılarını nasıl şekillendirdiğini gösteriyor.⁸⁸ Bununla birlikte gerçek hayatta

---

⁸⁷ Aşağıda bazı örnek sahneler var. Bunların birinde Meltem kocasına parmak sallayarak "ben yazın istediğimi giyerim bana karışamazsın" diyor. Devamında Haluk çocuklarını internetin tehlikelerine karşı korumak istediğinde Meltem "sizin gibiler matbaayı da yasakladı" diyerek biraz sonraki sahneye izleyiciyi hazırlıyor. Çünkü AB'ye girmek adına bazı değerlerimizi terk etmememiz gerektiğini savunduğu için ailesi ve arkadaşlarıyla birlikte Haluk'u eleştirecek: "Onlara uyum sağlayalım istiyorlar, gayet normal bir şey bu, kaliteli bir yaşam için şart!" (Batılıların kültürel ve hukuksal dayatma yaptığını itiraf ediyor, bu durumu kabullenip onaylıyor ve Haluk'tan da -doğal olarak izleyiciden de- bunu istiyor)

Haluk bir başka sahnede eve köpek almak istemediği için "hayvan düşmanı" ilan edilirken, başka birinde de et yemeyi sevdiği için karısı tarafından "etobur" olarak tanımlanıyor. Ne kadar komedi sosuyla sunulsa da diziyi izleyen erkek çocukları için verilen mesajlar ciddi; "İlerde evlendiğimde medeni olmak adına karımın ve kızımın teşhirciliğine karışmamalıyım" "Kendi kültürümü Batı değerlerinden üstün tutmamalı ve onlardan gelenleri kabul etmeliyim, çünkü ben aşağı bir toplumun üyesiyim, buna ihtiyacım var" "Hayvanları insan yerine koymalı, onları evimde beslemeli ve hatta onları yememeliyim, çünkü bu iğrenç bir şey ve ahlaken de yanlış"

https://youtu.be/i_SCyYGW3HQ?t=402

<https://youtu.be/lZa6mfHmQGQ?t=1802>

<https://youtu.be/lZa6mfHmQGQ?t=461>

⁸⁸ Jules Payot İrade Terbiyesi kitabında evlilik, aşk, cinsel irade gibi konulardan bahsettiği bir bölümde, gençlerin hülyalara dalıp gitmesinden, onlarda sık sık uyanan kösnül duygulardan ve sanat camiasının bu duruma yaptığı katkılardan söz eder:

"Aksine, çağdaş edebiyat, neredeyse tamamen cinsel eylemin yüceltilmesidir. Romancılarımız ile şairlerimizin pek çoğuna bakarsak, bir insanın sahip olabileceği en yüksek ve en asil amaç, tüm hayvanlarla ortak bir içgüdümüzün tatminidir (Jules Payot, İrade Terbiyesi, Kapra yayıncılık, s179)." Kuran'da peygamberin aslında bir şair olduğu iddialarına yanıt verilen bir bölümde ise şairlerin hayal âlemlerinde dolaşan ve yapmayacakları şeyleri söyleyen insanlar olduklarından söz edilir. (26:221-226) Bugün edebiyat, müzik, tv/sinema ya da oyun sektörlerinde çalışan pek çok "sanatçı" da insanların gerçeklik algılarını bozar, onları hayal âlemlerinde dolaştırır, zaman zaman da kösnül duygularını tetiklerler. Bunları yaparken paralarını ve zamanlarını da alırlar.

eleştirdikleri ya da başlarına gelse feryat edecekleri şeyleri ekrana getirip insanların aklına sokmakta (*zikir*) birbirleriyle yarışıyorlar. Zimbardo “reklamcılık, basın ve eğlence sektörlerinin erkekleri daha olumlu betimlemeye istekli olmaları hoş olurdu” diyor ama feminist bir dünyada erkekleri işe yaramaz tipler olarak göstermek maddi yönden daha cazip olduğu için bunun zor gerçekleşeceğini düşünüyor (s279). Burada Zimbardo’ya katılmıyorum. Daha önce oyun sektörü için söylediğimi tekrar edeyim. Ben zengin ve nüfuzlu kişiler, gazeteciler ya da sanatçılar için paranın tek motivasyon kaynağı olduğunu düşünmüyorum. Hayallerindeki toplum yapısı için de mücadele ediyorlar. Güvendikleri değerleri yaşadıkları topluma benimsetmek için ellerindeki araçları kullanmaktalar. Bunu yaparken para kazanabiliyor olmaya da elbette hayır demeyeceklerdir. “Değişim baskısı dışardan gelmeli... Feminist materyallerin ve mesajların erkek versiyonları gösterilmeli... Bechdel testinin⁸⁹ ters bir sürümü olsaydı” gibi tavsiyeler veriyor Zimbardo. Bir müzik klipi üzerinden bile pornografinin nasıl meşruluk kazandığını düşünürsek, medya içeriklerinin erkeklere uygun hale getirilmesi özgürlükçü değerlerle mücadele etmeden mümkün olmayacaktır diye düşünüyorum.

Propagandaların etkisinde kalmış bir kadın. Üst arama, gözaltına alma gibi işlemler için her zaman çevik kuvvetin yanında gönderilen kadın polis memurlarının fotoğraf çerçevesine girmemesine özellikle dikkat etmişler, algı yönetiminin şifrelerini biliyorlar. Erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla öldürülmelerine ve eşitsizliği kadınlar lehine bozan yasalara bakarsak afişteki abartılı bir söylem. Basın ve kurgu eserler insanların algılarını bu şekilde bozabiliyor. Afişteki söz bir kadın edebiyatçıya ait. Feminist söylemleriyle bilinen ünlü bir kadın oyuncu tarafından oynadığı dizide de kullanılmış.

⁸⁹ Bir filmde kadınların temsil edilme durumlarını ölçmek için kullanılan, lezbiyen bir karikatürist tarafından ortaya çıkarılan bir test. Zimbardo bunun benzerinin erkekler için de olmasını istiyor.

Helikopter Ebeveynler

Oblomov, İvan Gonçarov'un 1800'lerin ortasında yazdığı meşhur bir romandır. Romanın başkahramanı olan Oblomov, ailesinin çiftliklere ve kendileri için çalışan köylülere sahip olduğu Oblomovka'da doğar. Dış dünyadan izole bir çiftlik evidir burası. Pamuklara sarılı bir şekilde büyütüldüğü evin halkının en büyük derdi bir sonraki öğünde ne yeneceğidir. Bir mektup geldiğinde korku duyulur, hurafe anlatılara inanılır, gerekli şeyler için beş kuruş para harcamaktan imtina edilir ve sık sık da yaşanan güzel hayat için Tanrı'ya şükredilir bu evde. Baba eve bir çivi çakılacağı zaman bile üşengeçlik yapar işleri erteleyip durur. Bir kitap okumak ya da yeni bir şey öğrenmek gibi hevesleri yoktur. Böyle bir evde rahata alıştıırılarak büyütülür Oblomov. Tehlikeli oyunlar oynamasına izin verilmez, sürekli gözetim altındadır ve sık sık çeşitli bahanelerle okula bile yollanmaz. Hep evde güven altında tutularak büyütülür:

“İlya İlyiç'in bir şeye ihtiyacı oldu mu bir işaret eder, üç dört hizmetçi birden istediklerini yapmaya koşardı. Bir şey düşürdüğü, almak istediği bir şeye uzanamadığı ya da bir yere kadar gidip bir şey getirmesi gerektiği zaman İlya İlyiç bazen her gürbüz çocuk gibi işini kendi yapmak, istediğini kendi kendine başarmak isterdi; ama annesi, babası, üç teyzesi, beş kişilik bir koro halinde bağırmaya başlardı.”

“Belki İlyuşa çevresinde olup bitenleri çoktan anlamıştı; babasının kadife pantolonunu, pamuklu kahverengi ceketini giyerek, elleri arkasında, işsiz güçsüz bütün gün odanın içinde dolaştığını, enfiye çekip burnunu temizlemekten başka bir şey yapmadığını, annesinin kahveden çaya, çaydan kahveye koştuktan başka işi olmadığını, yulafın, buğdayın hesabına bakmayan, tembel işçileri işe sürmeyen babasının, mendilini hemen bulamadılar diye evin altını üstüne getirdiğini görmüştü. Çocuğun düşüncesi belki de pek erkenden, çevresindeki büyüklerin, dünyanın en iyi hayatını yaşadıkları yargısına varmıştı; varmayıp da ne yapacaktı?” (Oblomov, İş Bankası Yayınları)

Çocukluk arkadaşı Ştoltz ise kendisinin tam tersi bir şekilde büyütülür. Alman olan babası kaygılı Rus annesine rağmen oğlunun tehlikeli oyunlar oynamasına izin verir, ona yaptığı işleri öğretir, vakti gelince de cebine bir miktar para koyup hayata atılması için evinden yollar. Çalıştığı iş sebebiyle Avrupa'yı gezer durur Ştoltz. Bu gezmelerden fırsat buldukça Oblomov'un yanına gelir ve onu hayata döndürmeye çalışır. Çünkü Oblomov çiftlikte büyüdükten sonra şehre taşınmış, bir süre çalıştıktan sonra insanlardan soğumuş ve elini eteğini dünyadan çekip evine kapanmıştır. Cenneti öldükten sonra değil de bu dünyada yaşamaya çalışan bir hayalperest Oblomov; romantik, kırılğan, üşengeç. Hayatın gerçeklerini kaldıramadığı ve ailesinden gelen imkânları olduğu için mücadeleyi bırakıyor ve toplumdan izole ediyor kendisini. Aslında temiz kalpli birisi olmasına ve kafasındaki iyi denebilecek tasarılarına rağmen bir türlü harekete geçemez Oblomov. Geçmeye çalıştığında neyi nasıl yapacağını bilemediği için korkar ve tekrar kabuğuna çekilir. İş bilmezliği sebebiyle dolandırıldığı da olur. Ştoltz onu Olga'yla tanıştırdığında bir süreliğine hayata döner ama işler ciddiye bindiğinde Olga'nın ondan istediklerini yapacak cesareti bulamaz ve ayrılırlar. Olga her kadının yapacağı gibi kocası olmasını beklediği adamdan sorumluluk alıp işleri yoluna koymasını istiyor. Ama

Oblomov her şeyin kendisine hazır sunulduğu bir hayata alışmıştı, o yüzden bunu yap(a)mıyor. En nihayetinde bir erkek olan Oblomov, evinde kaldığı adamın dul kardeşiyle evlenir. Kendi boğazından kısıp Oblomov'un rahat içinde yaşaması için çalışan anaç bir kadındır bu. Tıpkı annesi gibi bakar ona ve çocukluğundaki güzel ve rahat günleri hatırlatır.

Zayıf baba figürü, çevresinde dolanıp onu dış dünyadan uzak tutarak rahata alıştıran helikopter annesi ve çiftlik çalışanları, Oblomov'un böyle bir insan olmasında önemli bir paya sahiptir. Şoltz ve Olga'nın girişimlerine cesaretle karşılık veremediği ve fırsatı teptiği için Oblomov'da da suç vardır, ama ağaç yaş iken yanlış eğilmiştir. Konuya bir kurgu eserle giriş yaptım çünkü bu başlıktaki meseleyi iyi anlattığını düşünüyorum. Daha önce kurgu eserlerin üreticilerinin hayata bakışından bir parça taşıdığını yazmıştım. Bu roman yazarın ülkesi Rusya'nın o dönemlerdeki haline yaptığı alegorik bir eleştiri. Çalışkan Şoltz ve onun Alman babası sanayileşen ve birçok alanda değişen batıyı, tembel ve değişme konusunda çekingen olan Oblomov da dönemin Rusya'sını temsil ediyor. Yer yer sıkısa da özellikle Oblomov'un çocukluğunun anlatıldığı bölümler "erkek çocuğu nasıl yetiştirilmemeli" konusunda ibretlik. Yine Rusların din ve hurafe konularına yaklaşımıyla kendi toplumumuz arasında kıyas da yapılabilir.

Helikopter ebeveynlik görece yeni bir kavram ve son 30 yılda önemli bir oranda arttığı öne sürülüyor. Bu ana-babalar çocuklarının akademik, sosyal ve kişisel yaşantılarına aşırı ilgi gösterip müdahale ederek onların yaşama karşı hazırlıksız olmalarına sebep olabiliyorlar. Yapılan çalışmalarda bu ebeveynlik tarzının daha çok annelerde görüldüğü belirtiliyor. Zimbardo da Çin'deki anneleri örnek gösteriyor: "Bu sorun, modern Çin'de "oturan anneler" şeklinde aşırı uçlara kaydı. Anneler, en sevdikleri çocuklarına, özellikle ailenin onuru ve vasiyeti haline gelecek olan erkek evlatlara kolejde (*üniversitede*) eşlik ediyor. Okulun yakınında ev tutuyor ve okula girip çıkanları izliyorlar (s88)." Doğum anından itibaren çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmeleri kadınların kocalarına kıyasla daha korumacı yaklaşım göstermelerinin nedenlerinden olabilir. Çünkü beslenmesinden alt temizliğine kadar çocuğun birçok ihtiyacını çoğunlukla annesi görmüştür, sanki o olmadan evladı hayatta kalamayacaktır. Gelişen teknolojiler ana babaların daha kaygılı olma sebeplerinden. Cep telefonu ve internet teknolojileri ana babaların çocukları üzerindeki kontrolünü arttırıyor. Korumacı yaklaşımın olumlu yanları da yok değil. Çocuğun yaşamına ilişkin bilgi sahibi olma ve bu bilgi akışının sürmesi, daha düşük riskli cinsel ilişki, alkol ve zararlı madde kullanımı davranışlarıyla ilişkili.

Özellikle baba ve diğer erkek figürlerin ön plana çıkıp erkek çocuklarını hayata hazırlaması gerekiyor. Annelerin iyi niyeti erkek çocuğuna yetmez, hatta zarar verebilir. Sorumluluk alarak bir şeyleri kendi başına başarabildiği gerekirse burnunun sürtündüğü bir büyüme evresi geçirmesi oğlan çocuklarının geleceği için daha iyi olacaktır. Çocuklar Duymasın örneği üzerinden de gösterdim, feminen medya erkekliği bastırmaya, erkekleri kadınların yörüngesine sokmaya çalışıyor. Durum bu ve babaların oğullarını ekranların başına ya da kaygılı annelerinin şefkatli kucağına bırakma lüksleri

yok. Bugüne dek bunun farkına varamadılar gibi görünüyor. Bu koşullara “ataerkil” demek olanaksız.

Hak Sahibi Olma ve Gerçeklik

Bölümün girişinde erişemediği üzümler için “zaten ekşilermiş” diyerek ortamdaki uzaklaşan bir tilkinin hikâyesi anlatılıyor. İnsanlar öz bütünlük imgeleri tehdit edildiğinde bu durumla baş etmek için çeşitli tepkiler verebilir. Zimbardo’ya göre modern toplum da tıpkı tilki gibi gerçeklerden kaçmakta: “Genç erkeklerin tavırları da tilkininkine benziyor. Günümüz Batı toplumunda ego hüküm sürüyor ve yanılısamalı benlik algılarımız bizi sıradan gündelik gerçeklikten kopardı. Birçok insan rahatlığı mutlulukla karıştırıyor, tanıdıklığı hakikate tercih ediyor. Politik doğrucu kültürümüz her türlü eleştirel analizi bastırır hale geldi. İnsanları birtakım etiketlerle kınamak yıkıcı olsa da böyle etiketler insanların kendi sorunlarını dışsallaştırmalarına ve kendilerini geliştirecek kişisel sorumluluklardan kaçınmalarına yol açıyor (s165).” Yine gerçeklik meselesi üzerinden genç erkeklere ne olmak istiyorlarsa o olabilecekleri fikrinin aşılandığı ama durumun öyle görünmediği belirtilmektedir. Bir gün ünlü ve zengin biri olamayacakları gerçeğine hazırlanmaları deniyor. En nihayetinde bu erkekler kaçınılmaz olanla bir gün karşılaşacaklar ve bu durum ciddi bir kimlik krizini tetikleyebilir. Bu noktada ergenliğin çocukların kendi beceri ve sınırlarını öğrenmeleri gereken bir dönem olduğu söyleniyor. Modern hayatın her alanında (okul, kariyer, toplum, cinsellik) kusursuz performans gösterme yönünde baskılar varken genç erkekleri onaylanma arayışıyla pornoya, oyunlara ve hatta çetelere yöneldikleri için suçlayamayız deniyor (s166).

Genç erkeklerin bir şeyler üzerinde hak sahibi olduklarını hissetmelerinin nedenlerinden biri olarak, çok azının kanıksadıkları şeylerin yapılma ve devam ettirilme sürecine dahil olması gösteriliyor (s169). Herhangi bir şeyin değerini tam olarak bilmek için ona harcanan emeği ve kaynakları da bilmek gerekir. Özellikle her şeyi hazır almaya alışmış şehirli insanın pek beceremediği bir iş bu. Beceremedikleri gibi çocuklarını da Oblomov misali hazıra alıştırarak büyütebiliyorlar: “Genç erkeklere küçük yaşlarda devamlı bir şeyler verildiğinde ya da ergenlikte başı beladan kurtarıldığında, elindekilerin kıymetini bilmeyi öğrenmez ya da bir şeyler üretmekten değil, sadece bir şeylere sahip olmaktan gurur duyar. Her şeyi beklemeyi ve ihtiyacı olduğuna inandığı şeyleri almaları için başkalarını manipüle etmeyi öğrenir (s169).” Yine erkeklerin etraflarındaki fiziksel gerçeklikten koştukları, daha çok para kazandırma ihtimali olmasına rağmen mavi yakalı işlerin kendilerine layık olmadığı gibi bir inanç geliştirdikleri söyleniyor. Bu saptama ABD kadar olmasa bile Türkiye için de geçerli. Ancak feminizmin kadınlara yalnızca az çalışıp çok kazandıran güvenli ofis işlerini ve yöneticiliği yakıştırmasının, yani eşitliği yalnızca bu iş kollarında talep etmesinin genç erkeklerde bir içerlemeye neden olduğu da kesin gibi. En basitinden buz gibi havada çalışan bir pompacının, aynı istasyonda kadın kotasıyla kayırılarak işe alınmış ve sıcak markette çalışan kadınla aynı parayı alması ağırlığına gitmesin mi? Çok çalışmanın enayilik

olduğunu düşünenler de var: “ve genç erkeklerde başarının temellerini atacak sabır ve arzu yok. Bunu yaparken başarısız olmaları halinde alay konusu olmaya da niyetli değiller (s170).” Türkiye’nin mevcut ekonomik durumu hesaba katıldığında çalışarak bir şeyler kazanmak yerine kısa yoldan köşeyi dönme hayali kuran erkeklere ne kadar kızılabilir? Hele onlara satılan hayallere bu paralarla ulaşamayacakları düşünülürse.

Erkeklerin başarılı olmak için hile yapma konusunda kızlara göre daha çok “katılıyorum” dedikleri bir araştırmanın bilgisi var. Zimbardo bu durumdan rahatsız: “Eğer mutabakat varsa ahlaksız ya da etik dışı olan şey kabul edilebilir oluyor. Bu tavır, iyi insanların, başkaları da aynı şeyi yapıyorsa kötü şeyleri haklı görmesine bir araç oluyor (s170).” *(Neden olmasın? Tanrı ve ondan gelen bir ahlakın var olmadığına güvenilen bir toplumda çoğunluğun kabul ettiği değer yargıları pekâlâ norm olabilir. Hesap verilecek bir Tanrı olmadığı konusunda anlaşılmissa mevcut rekabet ortamı kendi ahlakını oluşturacaktır. Kitabın başka bir bölümünde evlilik dışı cinselliğin gitgide arttığı ve daha açık bir şekilde konuşularak norm haline geldiğinden söz edilmişti (s91). Demek ki batı toplumunda bir mutabakat olmuş ve cinsellik konusunda yeni norm belirlenmiş. Yusuf ve Meryem anlatıları üzerinden iffetin övüldüğü tektanrıcılık ve ona bağlı ahlak terk edildikten sonra gerçekleşmiş bu durum. Zimbardo yanlış bir şey demiyor ama ahlakın sağlam bir temeli olmadığı yerde bu sözler bir anlam ifade etmez. Eğer hile yapmak materyalist bir genci başarılı kılıyorsa neden suçluluk hissetsin? Hatta böyle davrandığı için ne kadar akıllı olduğuyla gurur bile duyabilir)*

Yine kitabın bu bölümünde erkekleri saygı ve çeşitli başka ödülleri kazanmak için rekabete sokmanın toplumlar için faydalı olduğu, erkeklerin bu ödüllerden biri olan üreme hakkını kazanmak için kadınlara göre daha zor aşamalardan geçtikleri belirtiliyor: “Erkekler soylarını devam ettirmek istiyorlarsa becerikli ve yaratıcı olmak, risk almak ve yeni yollar keşfetmek zorundaydılar (s171).” “Kabul edilmek ve saygı görmek için yeterince iyi olmama tehlikesi, hatta çocuk yapamayacak kadar iyi olmama tehlikesi erkek rolünün ayrılmaz bir parçası (s171).” Tarih boyunca bazı erkekler birden çok kadından çocuk sahibi olmuş fakat birçok erkeğin hiç çocuğu olmamış. Burada Cengiz Han’ın soyunun hala devam etmesi örneği veriliyor. Erkekler soylarını devam ettirmek için çoğu zaman risk alırken cinsel bolluğun olduğu dönemde de tembellik görülüyor. Erkekler kadınlara kolay erişebildikleri sürece daha fazla enerji, para ya da zaman harcamıyorlar. Bu bilgiyi porno ve evlilik dışı cinsellikle tatmini bulan erkekler üzerinden değerlendirin: “Ama eskiden ödül -bir cinsel partner- sıkı çalışmanın ödülü olurdu, ya da en azından akıllıca bir planlamanın. Günümüzde ödülün bedava ve herhangi bir sıkı çalışma olmadan erişilebilir olduğu söylenebilir (s174).” Zimbardo bunu “yemekten önce tatlıyı mideye indirmek gibi bir şey” olarak tanımlıyor.

Kadınların Durumu

1960’lardan beri kadınların geliri erkeklerinkine göre daha fazla artarken, evli ve çocuklu kadınların kocalarından daha yüksek gelirli olma oranlarında da yükseliş var.

Lisans mezunlarının %60'ı kadın ve yükselme eğilimi devam edecekmiş (s176).⁹⁰ Yine bu bölümde kadınların kazandığı çeşitli yasal haklardan ve girişimlerden bahsediliyor: “Amerikalı kadınlar, haklarını genişleten demokratik yasalardan kayda değer oranda yararlandılar, Amerikan Gıda ve İlaç İdaresinin (FDA) 1960'ların başlarında doğum kontrol haplarının kullanım ve dağıtımını onaylaması gibi (s176).” Kadınların ücretler, eğitim fırsatları ve sosyal konum bakımından elde ettikleri kazançlara rağmen kırk yıl öncesine göre daha mutsuz olduklarını gösteren bir çalışmadan söz ediliyor. “Kadınların sahip olmayı umdukları şeyler ancak ailede erkeğin rolü desteklenirse gerçekleşebilir çünkü bunu yapmak çoğu kadının hissettiği iş hayatı-özel hayat sıkıntısını hafifletecek, erkeklerin aile ve toplumlarıyla daha ilgili olmasına imkân tanıyacaktır (s181).” Kadınların özgüveni arttıkça erkeklerle aralarındaki uyum ters orantılı olarak etkilenebilir: “kadınlar uzun vadeli hedeflerini erkeklerden ayırdıkça cinsiyetler arasındaki toplumsal uçurum daha da genişleyebilir. Bu uçurumun olabildiğince daralması için eşitlik tartışmalarında erkeklerin ve erkek sorunlarının tanınması ve ele alınması elzemdir (s181).”

Kız çocuklarına yapılan “prenseler” propagandaları ve bunları benimseyen ana-babaların dikkat etmeleri tavsiye ediliyor. Bu şekilde büyüyen kızların gelecekte romantik ve ekonomik olarak ne gibi şeyleri kendilerine hak görmeye şartlandıkları düşünülmeli. Kadınlar erkeklere oranla daha fazla televizyon izliyormuş. Bu durumun kadınların genel mutsuzluk seviyeleri üzerine yapılan araştırmalarla ve mutsuz insanların daha fazla televizyon izlediği verisiyle uyduğu iddia ediliyor (s182). Yine kız çocuklarının sosyal ağlar ve cep telefonları konusunda erkeklere oranla daha takıntılı oldukları görüşü var. Kadınların sosyal hayatının, özellikle de büyüme çağında hemcinslerinin onlar hakkında ne düşündüğüne bağlı olduğu söyleniyor: “Birçok genç kadın hâlâ birbiriyle doğrudan ve açık konuşurken rahatsızlık duyuyor çünkü eleştirme ve eleştiri alma konularında çok az pratikleri var ve eleştirinin altındaki niyet iyi olsa bile yapan kişiye kin beslememekte zorlanıyorlar (s183).”⁹¹ Sosyal medya sürekli başkalarının hayatlarının incelendiği bir yer, imrenme ya da kıskançlık gibi duyguların açığa çıkması ve buna bağlı mutsuzluk tehlikesi yüksek. Başkalarının hayatları hakkında öğrenilen bilgiler dedikoduyu, bu da insanlar arasındaki güvensizliği arttıracaktır. Sosyal medyayı daha çok kullandıkları söylenen kadınlar bu konularda erkeklere kıyasla daha takıntılı olabilirler.

ABD’de yirmili ve otuzlu yaşlardaki kadınlarda evlenmek ve çocuk büyütme yerine bir köpeğe bakmayı tercih etme eğiliminden söz ediliyor: “Bir kadın, köpek bakmanın daha zahmetsiz olduğunu ve dışarı çıkmak için kendisine daha fazla zaman bıraktığını söyledi (s184).” Küçük köpeklerin sayısının 2008’den 2012’ye kadar yüzde 20 arttığı bilgisi de

⁹⁰ Ocak 2018: Oxford, tarihinde ilk kez erkekten çok kadın öğrenci aldı.

<https://web.archive.org/web/20230913202018/https://www.evrensel.net/haber/344118/oxford-tarihinde-ilk-kez-erkekten-cok-kadin-ogrenci-aldi>

⁹¹ ... Kadınlar da başka kadınları küçümsemesin; belki kendilerinden daha iyilerdir. Birbirinizi küçük düşürmeyin ve birbirinizi kötü isimlerle çağırmayın...(49:11)

var. Bir erkek partneri tercih edecek kadınların çoğu olağandışı beklentilere sahip. Porno nasıl erkeklerde cinsellik konusunda gerçek dışı bir izlenim bırakıyorsa kurgu eserler ve sosyal medya da kadınların erkekler konusunda gerçek dışı beklentiler geliştirmesine sebep olabiliyor. Kendileri daha eğitilmiş ve ekonomik açıdan bağımsız hale gelen kadınların potansiyel partnerlerinin sahip olması gereken nitelikleri artıyor. Bu da eşleşebilecekleri erkek havuzunun daralması demek (s185). 25-34 yaşlarında işi olan ve hiç evlenmemiş her 100 kadına aynı durumdaki 91 erkek düşüyormuş. Bu şekilde düşünülürse kadınların yükselişi ve erkeklerin düşüşünün uzun vadede aile kurumuna büyük zararlar vereceği söylenebilir.⁹²

Kitabın sonunda kadın-erkek ilişkilerine dair bazı tespit ve tavsiyeler var; “Zaman zaman kaçamaklar ve geçici tanışıklıklar size hayatın ağırlığından eğlenceli bir kaçış sağlayabilir fakat bir zaman sonra bunun etkisi, doğru erkeğin daha az bulunur hale gelmesidir (s274).” “Erkekler kadınların genelde kendilerinden cinsellik ve ilişki açısından eskiden düşündükleri kadar enerji, zaman veya bağlılık yatırımı beklemediklerini gördüklerinde davranışlarını da ona göre değiştireceklerdir (s275).”⁹³ “Yıllar boyunca gerçek niteliklere sahip adamlar yerine pazarlama stratejisi iyi olan erkeklere kapılmaları, kadınların şu anda önemli ölçüde azalan seçeneklerle baş başa kalmalarına neden olmuştur (s274).”⁹⁴ Zimbardo genç erkeklerin özgür ruhlu kadınlardan şöyle bir mesaj aldığı kanaatinde: “Biriniz beni piyasadan alana kadar aktif olarak erkeklerle yatacağım.” Bu mesaj erkeklerin yaşayabileceği vicdan azabını ortadan kaldırıyor (s276). Kitabın başka bir yerinde Batılılaşan dünyada birçok genç erkeğin eş olarak erdemli bir kadın ya da sevgili olarak fahişemsi birini beklediklerinden söz edilmişti (s144). Hem hoş hem de cinselliğini yaşayan kadınlardan endişeleniyor ve çoğu zaman onlardan uzaklaşıyorlar. Böylece genç erkeklerin kadınlara geçici ve değiştirilebilir seks nesnelere olarak bakma ihtimalleri artıyor.⁹⁵

---

⁹² Erkekler itibar ve gelirlerini arttırdıkça ulaşabilecekleri eş havuzu genişlerken aynı durumda olan kadınlarınki daralıyor. Bu konuyla alakalı hipergami hakkında bkz:

<https://web.archive.org/web/20230529094904/https://erkekadam.org/2017/06/17/hipergami-nedir/>

<https://web.archive.org/web/20241121065953/https://erkekadam.org/2018/01/25/awalt-all-women-are-like-that/>

Ayrıca kadın-erkek fark etmeksizin tüm insanların kendi çıkarlarını düşünerek hareket ettikleri, kimsenin “karşılıksız” hiçbir şey yapmayacağı üzerine bir görüş olan psikolojik egoizm de incelenebilir. Cemre Demirel’in “Egoizm ve Teizm” başlıklı tezi için bkz:

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=1-A1FwaKBQQIZ8BrsNunog&no=tBHyMzCo7pd3WcDzawW8Nw>

⁹³ “Erkeklerin önüne gelenle yatma isteği sadece kadınlar da buna uyduğunda uygulanabilir. Ve kadınlar aptalca on yıllardır buna uyuyor.”

<https://web.archive.org/web/20240917192245/https://erkekadam.org/2017/09/03/cinsel-devrimi-suclayin-erkekleri-degil/>

⁹⁴ <https://web.archive.org/web/20231022061948/https://erkekadam.org/2018/06/24/duvara-karsi/>

⁹⁵ 268. sayfada cinsellik profesörü olarak tanıtılan bir kadın bu durumdan şikâyetçi. Erkeklerin, geçmişinde çokça ilişki yaşamış ve cinselliğe açık kadınlarla uzun vadeli düşünmemeleri olağan. Özellikle fazla deneyimli olmayan erkekler buna daha yatkın olabilir. Ayıplama ve utandırma içeren

“Feminizm kadınlara daha fazla cinsel özgürlük getirirken erkeklere daha da fazla cinsel özgürlük getirdi” diyor Zimbardo. Daha önce bahsedilen bir durum. Evlilik yükü olmadan cinselliğe erişme fırsatı. Buna karşın şunu da ekliyor: “...annesinden sevgi gören erkeklerin çoğu, bir kadının hayatında eş ya da uzun süreli tek partner olarak bulunmayı biraz olsun istiyor. ...hayatlarında belli bir noktadan sonra, birkaç sevgilinin ardından en çok arzu ettikleri partneri bulduklarına inandıklarında araştırmalarına devam etme eğiliminde olmuyorlar (s276).” Kadınların kendilerine daha az çekici gelen nitelikli erkeklerin yaptığı uzun süreli ilişki tekliflerini reddederken, erkeklerin ilişkilere yaklaşımını nasıl etkileyeceklerini düşünmeleri isteniyor (s277). Reddedilen bu gibi adamların uzun vadede amaçlarına ulaşmak için yaklaşımlarını değiştireceği uyarısı var: “Eğer fazla çabalayan ve ilişkilerini gerçekten ciddiye alan erkekler için ortada bir teşvik olmazsa kadınlar bu erkeklere talebi azaltacak ve en sonunda arz da gittikçe azalacaktır.” Yaklaşımlarını değiştirmek isteyen erkeklerin bazıları daha önce bahsettiğim Kırmızı Hap gibi akımlara yönelip duruma ayak uydurmaya çalışıyorlar. Kadınların işbirlikçi ve destekleyici olmaları, erkeklerin erkek olmasının iyi bir şey olduğunu kabul etmeleri de isteniyor (s278).

Yapılan bir ankete göre erkek ve kadınların çoğu ilk buluşmada bütün hesabı erkeğin ödemesi gerektiğini söylüyorlar. İlişki ilerlediğinde de tüm faturaları çoğunlukla erkekler ödüyor (s185). Sözde eşitlik konusunda söylem-eylem farklılığına bir örnek... Kadınların kendilerine iyi ve saygılı davranan erkeklerle birlikte olmak istediklerini söylerken duygularına daha az önem veren erkeklere yaklaşımları, diğerlerinde kafa karışıklığına sebep olabilir (s186). Bu konuda genç bir erkek şunları söylüyor: “Bugün erkekler hassas ve şefkatli olacak ve herhangi bir agresif dürtüye engel olacak şekilde yetiştirildiler. Fakat bununla hiçbir yere varmadıklarını fark ettiler... kadınlar, kadının güçlenmesinden bahsediyorlar ama hala kuvvet ve saldırganlığın açıkça sergilenmesine cinsel ilgi duyuyorlar... Hassasiyet, nezaket ve bir kadının ne istediğini sormak cinsel ilgiyi aşırı azaltan şeyler çünkü zayıflık olarak algılanıyorlar. Ne yapmam gerektiği hakkında açıkça belirlenmiş kurallar yok, yalnızca yapmamam gereken birtakım şeyler var; onlar da sonuç almamı sağlayacak şeyler. Ben gidip bilgisayar oyunu oynayayım, teşekkürler (s188).”

---

sözlerle bu durumun değişeceğini düşünmek gerçekçi değil. Zimbardo da kadınlarla erkeklerin sadece “arkadaşlık” içeren ilişkiler kurmasını tavsiye ediyor (s266). Kız çocuklarına erkeklere çıkma teklif eden taraf olmaları, erkek çocuklarına da bu teklifi kabul etmeleri yönünde eğitim vermemizi de (s246). İkilili ilişkilerin doğasına ne kadar uygun olduğu tartışılacak tavsiyeler.

Ünlü moda şirketi Gucci'nin "maskülen kimliği biçimlendiren toksik kalıpları kırıcı" elbisesi. Kıyafet her ne kadar azınlık bir kesime hitap etse de kırılmak istenenin "toksik" adı altında kötülünen erkekliğin ta kendisi olduğu açık. Fakat erkeğin hamurunu değiştirirken kadınları da değiştirmemiz gerekecek çünkü binlerce yıldır "zehirli" olduğu iddia edilen adamları diğerlerine tercih ediyorlar. İş yine söylemlerle gerçekler arasındaki farklara geliyor.

Fotoğraf kaynağı:

<https://web.archive.org/web/20230805064118/https://www.haksozhaber.net/maskulen-kimligi-bicimlendiren-toksik-kaliplari-kirici-elbise-135084h.htm>

Kadınların üzerinde "özgürleşmiş" hissetme baskısı mı var?⁹⁶ "Benim bedenim, benim kararım sözü kulağa güçlü gelse de kimse kendi bedenini ve seçimlerini anlamıyorsa bunun ne yararı var" diyor Zimbardo (s189). Teşhircilik ve zina yapabilmek özgür olmanın bir sembolü olarak sunulduğunda kadınların bunları bir erdemmiş gibi

⁹⁶ Bugün kadınların birçok konuda (güzellik, eğitim, kariyer, ikili ilişkiler, cinsellik vd.) belli standartları yakalama baskısı altında olduğu söylenebilir. Ne kadar istesek de sosyal canlılar olduğumuz için diğer insanlar tarafından kınanmamak ve kabul görmek adına normları yakalama baskısı altında oluruz. (bu normları reddetmediğimiz sürece -ki bunun da bedeli vardır) Ataerkil düzenin etkisinden kurtularak özgürleşeceklerini sanan kadınlar bu sefer de modern düzenin kendilerine dayattığı ve kabul ettikleri kadın rolünün beklentilerini karşılama derdindeler. Her şeye sahip olma "özgürlüğünün" bedeli bunlar. Desmurget medyadaki çarpık güzellik algısına ve bu uğurda verilen çabalara değinmiş: "Fransa'da tıbbi bakımdan sağlıklı bir kiloya sahip kadınların yaklaşık %60'ı ve erkeklerin %30'u kilo vermek istemektedir." "Podyumlarımızın yıldızları kadın nüfusunun %98'inden daha incedir; ortalama olarak 17 cm daha uzundur ve "normal" kadınlardan 21 kg daha az kiloya sahiptir. Prime time televizyon dizilerindeki aktrislerin yaklaşık üçte birinin zayıflık kategorisine giren bir vücut kitle indeksi vardır; %3'ü obezdir. Gerçek hayatta bu rakamlar 1/3 obez ve %2'si zayıf şeklinde tersine çevrilmektedir." "Aslında anormal olan bedenleri görerek, bunların norm olduğunu ve bizim anormal olduğumuzu düşünmeye başlamaktayız." (Desmurget, s 227)

"Medyaya maruz kalmak, kadınların bedenlerinden genel olarak memnuniyetsizliği, görünüşlerine yatırımlarının artması ve düzensiz yeme davranışlarının onaylanmasıyla bağlantılıdır." (Desmurget, s228)

görmeleri olağan. “Ebeveynler, akranlar ve medyadan gelen karışık ve çelişkili mesajların arasında, gençlerin hormonlarına aldırmayacaklarını, televizyondaki porno yıldızlarına itibar etmeyeceklerini ve internetteki sekse adanmış onlarca siteye ilgisiz kalacaklarını düşünmek gerçek dışıdır (s189).” Bu durum şöhret ve para kazanmak isteyen bazı kadınları pornografik içerikler üretmeye ya da teşhircilik yaparak fenomencilik oynayama yönlendiriyor. Bu şekilde genç kızlara rol modeli olmaları ve birçok erkeği yoldan çıkarmaları kaçınılmaz.⁹⁷ Medyanın kadını nesneleştirmesinden yakınıyor ve TIME dergisinin “en etkili 100 insan” kapağına ünlü bir kadını bikinili olarak koyması eleştiriliyor (s192). Bir yandan kadın istediği gibi giyinip cinselliğini özgürce yaşasın isteniyor diğer yandan da cinsel bir objeye dönüşmesin, karakteri ve yaptıklarıyla da değer görsün bekleniyor. Eşyanın tabiatına insanın doğasına aykırı işler bunlar. Ayrıca feminist kadınlar bu durumdan gerçekten şikâyetçi olsalardı ona göre tavır alırlar ve yola gelene kadar medyayı boykot ederlerdi. Mesela o ünlü kadın hangi amaçla kullanılacağını bildiğinden hiçbir zaman o bikinili pozları vermezdi. Tabi bu nedenle sektörden silinip yerini bu tavizi veren bir kadına kaptırırdı. Sorunu daha yukarıda, kapitalizmin insanların kösnül arzularını sömürme “hakkına” sahip olduğu düşüncesinde aramak gerek.

Ataerkillik Efsaneleri

“Oğlanlar kızlardan daha farklı şartlandırılırlar ve erkek olmak çocuk oyuncuğu değildir.” (Bölümün girişinden bir cümle)

Birçok erkek bebekken veya çocukluk yıllarında sünnete maruz kalıyor. *(İlginç bir durumdur ki Kuran’da olmayan bu uygulama hadisler yoluyla dine girmişken aynı hadislerde kadın sünnetinden de bahsedilmesine rağmen Türkler kız çocuklarına kıyamamıştır)* Ayrıca oğlan çocukları ağladıktan sonra daha uzun sürede kucağa alınıyor ve daha az ninni söylenip hikâye anlatılıyormuş (s197). Erkekler karşı cinsle ilişkileri sırasında finansal beklentilerin farkına varıp daha fazla gelir getirmeleri için daha az sevilen işlerde çalışabiliyorlar: “Hâlâ genç erkeklerin inandırıldıkları toplumsal mesaj, eşlerine ve çocuklarına bakabilmeleri için yüksek maaşlı bir iş bulmaları gerektiğidir. Fakat genç kadınlar böyle bir mesaj almıyor (s198).” Akademik ve spor burslarının çoğunun kadınlara sunulduğu bilgisi var. Kız çocuklarının eğitimine erkeklere oranla daha fazla harcama yapılıyor.⁹⁸

---

⁹⁷ Bunlar yeni yeni ortaya çıktılar ama medyada yer bulan birçok kadın yıllardır “seks satar” söylemine göre hareket ediyor zaten. Özel örnekleri yasaklama üzerinden “gençlerimizi koruyoruz” algısı oluşturmaktansa yıllardır süren bu duruma karşı daha anlamlı çözümler üretmek gerekmiyor mu? <https://web.archive.org/web/20241122140355/https://www.kocatepegazetesi.com/onlyfans-neden-yasaklandi/328019/>

⁹⁸ Mart 2023: YÖK Başkanı açıkladı: 34 yaş üstü kadına üniversite kontenjanı. https://web.archive.org/web/20230913201244/https://www.ntv.com.tr/egitim/yok-baskani-acikladi-34-yas-ustu-kadina-universite-kontenjanini,i_L372ML_0mKTauJqN1thQ

Kadınlar için beklenen ortalama yaşam süresi tüm dünyada erkeklerinkinden 5 yıl daha fazla (s201). Erkekler başlıca 15 ölüm nedeninin neredeyse hepsinde daha fazla oranda ölüyor ve ABD'deki erkekler kadınlara oranla dört kat daha fazla intihar ediyor. İngiltere'de 3,5 kat ve çoğu 40-44 yaş arasında. TÜİK 2023 ölüm istatistiklerine göre Türkiye'de intihar edenlerin dörtte üçü erkek.⁹⁹ Yine ABD'de 2012 yılında iş kazalarında ölenlerin %92'si erkek ve tehlikeli işlerde çalışan erkek sayısı kadın sayısını kat kat aşıyor (s202).¹⁰⁰ Prostat tanısı konulan erkekler göğüs kanseri tanısı konulan kadınlardan daha fazla olsa da ABD'de bu konudaki federal harcamalar kadınlar lehine neredeyse ikiye bir oranında daha fazla destekleniyor (s201). Türkiye'de de durum farklı değil. Kitabın 107. Sayfasındaki "çevresel değişimler" bölümünde erkeklerde eskiye oranla artan kısırlıktan ve prostat kanseri vakalarından bahsediliyor. Yine ABD'deki evsizlerin yarısından fazlası -İngiltere'de de %86'sı- erkek ve bunların bir kısmı silahlı kuvvetlerde görev yapmış. Bu ulusal utancın herhangi bir büyük medya yayınında ele alınmamasına kızıyor Zimbardo. Bunda şaşılacak bir şey yok. Basın kuruluşları kamuya hizmet etme zorunluluğu olmayan özel şirketlerdir, topluma değil şirket hissedarlarına karşı sorumludurlar.

Erkeklerin kadınlara yapılan cinsel saldırıları umursamadığı imasına yer veren bir Fransız kısa filmine gönderme yapılıyor: "Yönetmen, erkek karakterleri oynayan kadınların tembelliği ve duyarsızlığı aracılığıyla, erkeklerin kadınlara yapılan cinsel saldırıları umursamadığını ima ediyor ki bu görüş, erkeklerin genelde kadınları ve dolaylı olarak özgürlüğü korudukları tehlikeli işlerde daha çok çalıştığına bakarsak ilginçtir." (s205) Örnek olarak Birleşik Krallıktaki polis ve asker gücünün çoğunluğunun erkek olduğu bilgisini veriyor. Yine Türkiye'deki polislerin %90'ından fazlası erkek ve tehlikeli görevlere girenlerin tamamı erkek.¹⁰¹ PKK'ye kurban verdiğimiz tek bir kadın polis yok. Kadınların bazı erkeklerden zarar görmesine dikkat çekip "erkek terörü" yaygarası koparanlar milyonlarca kadının can, mal ve ırz güvenliklerini erkeklerin sağladığı gerçeğinin üstünü örtüyorlar. Nafaka mağduru olan ya da aldatılan adamları gösterip her akşam "kadın terörü" başlıklı haberler yapan bir tv kanalı olsaydı acaba ne olurdu?¹⁰²

Zorunlu askerlik tüm ülkelerde olmasa da savaş zamanlarında erkekler zorunlu olarak silah altına alınmakta. Bu konuda Ukrayna örneği verilmişti. Kadınlar erkeklere göre kendilerini daha az güvende hissetseler de Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne

<https://web.archive.org/web/20230913201553/https://t24.com.tr/haber/166-puanla-bogazici-ne-girmesi-tartisma-yaratmisti-yok-baskani-kimsenin-hakkin-yenmedi-17-bin-kadin-yararlandi,1127009>

⁹⁹ <https://web.archive.org/web/20241126101755/https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2023-53709>

¹⁰⁰ 2023 SGK verilerine göre iş kazaları sonucu ölen sigortalı sayısı erkeklerde 1907 iken, kadınlarda 59. Oran olarak bakılırsa ölenlerin yaklaşık %97'si erkek. (Bölüm 3, 4a, Tablo 3.1.2)

<https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/>

¹⁰¹ Kadınların oranı yıllara göre artış gösterse de erkekler polis gücünün %91.1'ini oluşturuyorlar. (TÜİK - Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2022 - s122)

https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri.pdf

¹⁰² https://ibb.co/album/qN1Zt1?sort=name_asc&page=1

(OECD) göre aslında erkeklerin saldırı suçu mağduru olma riski çok daha yüksek (s208). Ayrıca erkek kurbanların başlarına gelen olayları ihbar etme ve hizmetlerden yararlanma ihtimali daha az. Karısından dayak yiyen bir erkeğin karakolda, savcılıkta veya mahkemede alaylı bakışlara maruz kalmaması olanaksız gibi. Erkeklerin kurban olduğu durumları inkâr etmek “erkek gibi davranmalarının” beklendiği vakaların önemini azaltıyor. “Yalnızca kadınların hassasiyetlerinden bahsedip, erkeklere potansiyel fail, kadınlara da potansiyel kurban olduklarını söylersek, herkese zarar veren bir davranış sergilemiş ve dengesizliği devam ettirmiş oluruz (s210).”

ABD'nin dünya nüfusunun yalnızca yüzde 5'ini oluşturmasına rağmen dünyadaki mahkûmların neredeyse dördte birini bulundurduğuna dair bir yetkilinin açıklaması var (s212). Aynı suçlardan suçlu bulunan erkeklerin kadınlar gibi hafif bir hüküm olan şartlı tahliyeyle değil, ağır bir hüküm olan hapis cezasıyla karşılaşma olasılığı daha fazla. İngiltere'de kadınlar cezaevlerindeki nüfusun yalnızca yüzde 5'i ve çoğu kısa süre hapis yatıyor.¹⁰³ Durum böyleyken erkekler için neden daha fazla iyileştirme programı olmadığı sorgulanıyor. Ayrıca mahkûmların yüzde 76'sı babasız büyümüş kişiler (s213). İngiltere'de bir milletvekilinin söylemesine göre kadınların kefaletle serbest bırakılma ihtimali erkeklere göre daha fazla. Tutuklu kadınların yüzde 60'ı 18 yaşından önce çocuk sahibi olmuş. Her mahkûm yılda yaklaşık 40.000 sterline mal olurken önemli bir kısmı dışarı çıktıktan sonra hapse geri dönüyor ve birçoğu dışarı çıkınca iş bulamıyor. Ziyaret edilmeyen mahkûmların tekrar suç işleme oranı da daha fazla. Erkeklerin hapishanelerde tecavüze uğrayıp HIV virüsüne yakalanma oranı genel nüfusa göre daha yüksek.

Zimbardo kadın hareketinin bu kadar başarılı olmasının nedenlerinden biri olarak eşit haklardan bahsedilirken eşit sorumlulukların önemini azaltılmasını gösteriyor: “Böylece genç kadınlara “her şeye sahip” olabilecekleri masalı yutturulmuştur ki bu en iyi ihtimalle yanıltıcı, en kötü ihtimalle zarar vericidir (s215).” Kadınlar baştaki yöneticilerle aynı hakları istiyor ama erkeklerin daha ağır ve stresli işleri de yaptıkları unutuluyor. Ayrıca yakın dönemdeki bazı araştırmalar profesyonel şartlar altında kadınların da diğer kadınlara aynı oranda cinsiyetçi yaklaşabildiğini ortaya çıkarmış. Bununla ilgili Hollanda'da yapılan bir araştırmanın örneği veriliyor (s216). Cam tavanlar söylemiyle kadınları mağdur göstermek anlamsız. Bir erkek iş hayatında en tepeye tırmanmak istiyorsa kadınlar kadar hemcinsleriyle de mücadele ediyor ve muhtemelen kadınlardan daha çok sayıda erkek bu mücadele sırasında eleniyor. Aslında bu konu da cinayet tartışması gibi. Erkekler daha çok öldürülse de kadınlar daha fazla yakınıyor ve onların ölümü basında daha çok konuşuluyor. Rekabette elenen ya da hakkı yenenler arasında erkeklerin çoğunluk olmasına rağmen daha çok kadınların yükselememesi sorun ediliyor. İş kazaları sebebiyle ölenlerin çoğu erkekler olduğunda bu bir sorun

---

¹⁰³ Güncel verilere göre (31.03.2022) Türkiye'de 264.935 erkek ve 10.360 kadın hükümlü var. Kabaca hesaplırsak hapishanelerdeki hükümlülerin yalnızca %4'ü kadınlardan oluşuyor.
<https://web.archive.org/web/20231208151104/https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-1.pdf>

olmuyorsa en tepedekilerin de çoğunlukla erkeklerden oluşması bir sorun olmamalı. Ayrıca zorunlu kotalar ve yeni girişimlerle kadınların iş hayatındaki durumları her geçen gün iyileştiriliyor.¹⁰⁴

Bir makalede bazı “kadınsı” olarak nitelenen ev işlerini yapan erkeklerin daha az cinsel ilişkiye girdiklerinden söz ediliyor: “Ev işlerinin geleneksel dağılımı ile daha yüksek oranda cinsel doyum sağlandı, en azından kadınlar için (s219).” Erkeğin ev işlerini daha

¹⁰⁴ Mesela Yıldız Holding’de yeni istihdam edilen erkek ve kadın çalışan oranı 2022 yılında eşit düzeyde gerçekleşmiş ve bu durum yönetim kurulu başkanı Ali Ülker’in destekleriyle olmuş. Peki, daha yeterli olmasına rağmen sadece kadın olmadığı ve eşitliği bozacağı için tercih edilmeyen erkekler olmuş mudur?

<https://web.archive.org/web/20230626112138/https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/kadin-platfomu-2022-raporu-yayimlandi-42288482>

Zimbardo’ya göre de iş hayatında kadınların önü açılıyor:

“Cam tavan yavaş yavaş ama kesin olarak yok oluyor ve yetenekli kadınların endüstride yüksek liderlik pozisyonlarına gelmesine olanak tanıyor. Günümüzde kadınların çalışıp başarılı olmak isteyecekleri ancak izin verilmediği için yapamadıkları bir meslek neredeyse yok. Ayrıca o kolektif cam tavanı koruyanların hâlâ “eski erkekler kulübü” sisteminde yaşayan, önceki nesillerden yaşlı erkekler olduğunu düşünüyoruz. Onlar emekli olduklarında, daha fazla yetenekli kadının çalışma alanlarında yükselseceğini düşünüyoruz (s177).”

az yapması ve karısından daha fazla kazanması boşanma riskini azaltıyormuş. “Geleneksel olarak erkeksi olmayan bir şeyle uğraşan bir erkek görmek de “kadınlık dürtülerini” bir o kadar öldürebilir. Kimse büyümekte olan kız çocuklarına ileride kocalarını ve çocuklarını geçindirecek kadar para kazanmaları gerektiğini söylemez. Maaşlarının kendilerini ve belki çocukları olursa onları geçindirmek için gerekli olduğunu söylerler (s220).” Zimbardo modern söylemin aksine “aradığımız şey eşitlikten çok denge olabilir” diyor. Bireysel güç ve zayıflıklarla sorumlulukların dengelenmesi gerektiğini düşünüyor: “Sizin için en iyi olan başkası için olmayabilir, başkası için iyi olan da sizin için olmayabilir. Bunlar politik doğruculuğa uygun olmayabilir ama bizi, hepimizin peşinde olduğu o mutluluk ve amaç duygusuna ulaştıracaksa ne önemi var? (s221)” Burada aslında tektanrıcılığın tanımı yapılıyor. “Dinsel” dille: Bizi Allah’a yaklaştırdığı sürece davranışlarımızın putların buyruklarına uygun olmamasının ne önemi var?

Ekonomik Gerileme

ABD ve İngiltere’de ev sahibi olmanın ve üniversite okumanın eskiye oranla çok daha masraflı olduğuyla ilgili veriler var bu bölümde. Lise ve daha aşağıdaki eğitim seviyelerinde olan çalışanların gelirleri üniversite mezunlarıyla kıyaslandığında eskiye oranla çok daha fazla düşmüş: “Bireyin iş ahlakı sağlam olduğu takdirde eğitim durumunun düşük olması pek engel teşkil etmiyordu, çünkü üretimin yarattığı etki hâlâ oldukça fazlaydı (s223).” Bir köşe yazarı, makinelerin işleri kolaylaştırmasının fiziksel çaba gereksiniminin azalmasına yol açtığını ve bu sayede kadınların işlere hiç olmadığı kadar katılmasını sağladığını anlatıyor. Fakat bu durum alt tabakadaki erkek işçilerin talep gören temel nitelikleri olan fiziksel güç ve dayanıklılık ihtiyacını azalttı. Bununla beraber erkeklik gururu ve işe yarar olma hissi de azaldı: “Bir çelik fabrikasında, hatta bir kömür madeninde bir ömür çalışmanın bir erkeğin hayatına, süpermarkette raf doldurmak gibi sürekliliği olmayan bir sürü işten daha uygun olduğunun rahatsız edici bir şekilde farkındayız (s226).”¹⁰⁵

“Dünyanın her yerinde sıradan erkeğin başarılı olması zorlaşıyor” diyor Zimbardo. Aileye ekmek getiren kişi olma ihtimalleri bulunmayan genç erkekler beklenen başarısızlık duygularıyla uğraşmak durumundalar. “Alfa erkeği olmaları mümkün değilse hangi yeni rolleri üstlenebilirler?” Hem ulusal hem de bireysel çözümler üreterek bir an önce bu sorunun çaresine bakılmazsa genç erkeklerin tüm dünyada yalnız olacağını da ekliyor (s228). Tabi ki genç erkeklerin yalnız olması diye bir sonuç yok. Erkeğin eşek yerine konmasının sonu uygarlığın çöküşüdür. Hak, eşitlik, özgürlük, ilerleme vb. sevimli adlar altında feminizm zehirini yutan kadınlar ve erkekler bindikleri dalı kesiyorlar.

¹⁰⁵ <https://feminizmnedir.com/toplumun-cinsiyeti-olur-mu/>

Sonuç

-Oğlanları eğitmezsek, köyü yakarlar. (Kitabın 76.sayfasında "bir Afrika atasözü" olarak geçiyor)

Erkeklerin "erkek" olmaktan başka seçeneği yok. İlerlemeci söylemler aksini öne sürmeye devam etsin, bir erkek işinde ve sosyal yaşamında başarılı olmak, hemcinslerinden, toplumdan ve kadınlardan saygı görmek istiyorsa bunu yapmak zorunda.¹⁰⁶ Başka sebeplerle birlikte kadınlara saygınlık, para ve güç kazandıran politikalar yüzünden bugün bunu başarmak daha zor. Akıllı olan bir toplum böyle yapmazdı. Ama modern toplum eski olanı mutlak kötü saydığından olsa gerek, böyle yapınca işlerin daha iyiye gideceğini düşündü ve eşitliği denge ve uyuma tercih etti. Şimdi köyün yanmakta olduğunu fark ediyorlar. Köyü yakan küresel ısınma falan değil, feminizm adlı ahlaksızlıktır.

Varoluşun herhangi bir bilinçten, bilgiden, iradeden ve amaçtan yoksun olduğunu söylediğiniz anda hiçbir şeyin anlamı kalmaz.¹⁰⁷ Bırakın ahlakı ya da hukuku, insanın neden yaşaması gerektiğini bile temellendiremezsiniz. Yazı boyunca pek çok örneğini verdiğim üzere ekranlar bu kafadaki insanlarla ve onların işleriyle dolu. Bu kişiler sık sık tektanrıcılık karşıtlığı yaparak bu düşüncelerini doğrudan aşılama çalışırlar. Kimi zaman da amacın olmadığını iddia ettikleri evrende insanlara çeşitli amaçlar edinmelerini öğütlerler. Çünkü insan bir amacı olmadan yaşayamaz. Öğütlemeye çalıştıkları değerler ise daha çok anlık hazla ve hümanist ahlakla bağlantılıdır. Kendilerine göre doğru olduğunu düşündükleri fikirleri (*aslında dinlerini*) benimsetmek için ekran teknolojilerini sonuna kadar kullanırlar. Bunu yaparken de insanların paralarını ve zamanlarını alır, onların en temel arzularını tetikler, farklı duygular yaşatıp gerçeklerden uzaklaştırabilirler. Çocukluk yıllarından itibaren bu ekranlarla büyüyen kişilerin nihilist bir psikolojiye bürünmesi olasıdır. Bu psikolojiden uzaklaşma yollarından biri yine ekran bağımlısı olup kendini uyuşturmadan ve aynı aşılamalara maruz kalarak kısır döngüye girmekten geçer. Bu sürecin sonunda size aşılamanın hümanist değerleri benimseyebilir ve aslında var olmasının bir temeli ve anlamı olmayan amaçlar edinerek yolunuza devam edebilirsiniz.

İşte yazının din ile bağlantısı bu.¹⁰⁸ Kitabın sonunda bir anket sorusuna verilen cevaplar var (s292). "Genç erkeklerde motivasyonel sorunlara katkıda bulunan faktörler nelerdir?" Bu soruya verilen cevaplar arasında "hiçbiri/diğer" seçeneği en son sırada.

¹⁰⁶ "Toplumun egemen bir erkeklik görüşü var ve erkekler için savaşçı ve aile reisi olmaya alternatif ve toplumsal açıdan kabul edilmiş bir rol yok. Olası tüm yeni roller geleneksel erkeklik kavramını tehdit ediyor ve bu rolleri kucaklayan her erkek hemcinsinden daha az saygı görüyor, karşı cinsle daha az sosyal ve romantik ilişki imkânına sahip oluyor (Kitabın 14. sayfasından bir alıntı)."

<https://web.archive.org/web/20241202075334/https://feminizmnedir.com/erkek-adam-olmak/>

¹⁰⁷ "Gökleri, yeryüzünü ve ikisi arasındakileri boşuna yaratmadık. İşte bu, nankörlük edenlerin sanıdır. Nankörlük edenlerin, ateşte; artık, vay başlarına gelene!" (38:27)

¹⁰⁸ Din konusu ile ilgili uzun ve ayrıntılı bir çözümleme için bkz:

<https://web.archive.org/web/20241202090728/https://gerceginkitabı.wordpress.com/2018/02/28/din-nedir-2-sekulerlik/>

Hemen ardından ise “inanç ya da maneviyat eksikliği” seçeneği geliyor (%16 ile). Yani insanlar bu soru ile din arasında fazla bir ilginin olmadığını düşünmüşler. Ama en çok verilen ikinci cevaba bakınca işin rengi değişiyor: “Belli bir yönelim yok/ Hedef eksikliği (%59 ile)” Aslında “hedef eksikliği” ile “inanç eksikliği” aynı şeydir. Bu erkekler varoluşlarının bu dünyayı aşan bir amacı olmadığını düşündükleri için ne yapacaklarını bilemez haldeler. Ama bunun farkında olmasalar gerek, çünkü aynı soruya aynı cevapları iki farklı şekilde vermişler; cevapların biri ikinci sırada, diğeri ise sondan ikinci sırada kalmış. Motivasyon kaybının sorumluları arasında “Medya, kurumlar, ebeveyn ve akranlardan gelen çelişkili mesajlar/dijital eğlence” seçenekleri birinci ve üçüncü sırada seçilmiş. Ekranların, varoluşun amaçsız olduğu fikrini aşlamayı “amaçlayan” insanlarla dolu olduğundan bahsettik. Hem bu ekranlarla hem de bunlara maruz kalan insanlarla sürekli muhatap olursanız siz de varlığınızın amaçsız olduğunu düşünür, uzun vadede gerçekleşecek bir şeyleri başarma konusunda isteksiz olursunuz. Ancak bu sözde gerçeği unutabildiğiniz, daha doğrusu kabullenemeyip inkâr ettiğiniz ölçüde bir şeyler yapabilirsiniz. Modern dünyanın insanı sürüklediği kaçınılmaz bir ruh halidir bu.

Kitapta sözü edilen bağımlılıklar ve bozulan kadın-erkek ilişkileri seküler ahlak ve onun üstüne kurulmuş hukuk ile ilgili. Zimbardo bu gerçeği biliyor olmasına rağmen (yani öyle düşünüyorum) seküler düşüncenin dışına çıkmadan meseleleri çözmeye çalışıyor. Öyle ki porno sektöründen bile anlayış ve yardım beklemiş (s283). Bu insanlar yaptıkları işin ahlaken yanlış olduğunu kabul etmiş olsalardı böyle bir sektör var olmazdı. Tanrı’nın hesap soracağını düşünmüyor olmalı ki rahatlar. Mevcut ahlaki söylemler ve yasalar onların yanında olduğu sürece neden vazgeçsinler? Burada sorulması gereken soru bu yozlaşmanın nereye kadar devam edeceğidir. Bu bağımlılıkların ya da bozulan aile kurumunun bir bedeli olmayacak mı? Zimbardo bunun farkında olmalı ki batı toplumunu açıktan uyarıyor (s255).¹⁰⁹ Ana-babalar bu krizi fırsata çevirip çocuklarını ekranlar yerine kitaplara, hayatın gerçeklerine ve aşkın bir amaca bağlayarak onları akranlarının önüne geçirebilirler.¹¹⁰ Ama toplum olarak uyanıp silkinmedikçe bireysel çabaların ne kadar başarılı olacağı tartışılır. Yine de hiçbir şey yapmayı beklemekten iyidir. Her ne kadar sonuçları olacaksa da sürüye uymak zorunda değiliz.

---

¹⁰⁹ Kuran’da Allah’ın yasalarına (doğadaki yasalar, ahlaki öğretiler ve onun üstüne inşa edilmiş hukuk) uymayan toplumların er geç yok olacağından bahseden ayetler vardır. (35:43-44) Yine gerçeğin inkârcı insanların arzularına uyması halinde her şeyin birbirine gireceğinden söz eden başka bir ayet. (23:71) Modern toplum gerçekleri eğip büktükçe yok oluşa biraz daha yaklaşıyor. Kitap boyunca çeşitli veriler üzerinden ABD hakkında bir takım bilgiler ediniyoruz. Birçoklarına göre hala süper güç olan bu ülke bir gün çökebilir mi? Tarih kitapları yok olan güçlü toplumların anlatılarıyla dolu.

<https://web.archive.org/web/20241202103423/https://www.ekonomim.com/kuresel-ekonomi/abdde-federal-butce-18-trilyon-dolar-acik-verdi-haberi-774612>

30 trilyon dolardan fazla borcu olan, sadece faize bile milyarlar ödeyen bir süper güç! Ben daha çok eli kolu bankerlerce bağlanmış bir ülke görüyorum.

<https://web.archive.org/web/20241202104452/https://gerceginkitabı.wordpress.com/dunyayi-ve-onun-yuzde-5ini-istiyorum/>

¹¹⁰ “İnsanlar için uyarıdır. Aranızdan, öne çıkmak veya geride kalmak isteyenler için.” (74:36-37)

Yazının içinde birkaç kez değindiğim, yazdđđım sıralarda da daha çok farkına vardđđım bir konuyla bitiriyorum. İnsanlar olarak birbirimizin hayatları üzerinde ciddi etkilerimiz var. Nasıl göründüğümüz, nelere sahip olduğumuz, ne konuşup bunu nasıl söylediğimiz ve daha birçok detay sayılabilir. Ekranlar aracılığıyla milyonların önüne çıkan insanların aldıkları sorumluluk çok büyük. Bu yazı da size ekranlar üzerinden ulaşacak. Olabildiğince anlaşılır olmaya çalıştım ve inşallah amacına ulaşan bir yazı olmuştur.

Soru ya da görüşleriniz için e-posta atabilirsiniz:

oku_gk@protonmail.com